

TAMPEREEN YLIOPISTO

Anu Kerttula

VERKKOTOIMITTAJAN TÄYDENTYVÄ OMATUNTO?
Haastattelututkimus eettisestä harkinnasta
verkon kiireen puristuksessa

Journalistiikan pro gradu -tutkielma

Helmikuu 2018

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestintätieteiden tiedekunta

KERTTULA, ANU: Verkkotoimittajan täydentyvä omatunto? Haastattelututkimus eettisestä harkinnasta verkon kiireen puristuksessa

Pro gradu -tutkielma, 78 s., 2 liitesivua

Journalistiikka

Helmikuu 2018

Suomessa toimittajakunta on itse luonut eettisen säännöstön, jota se on myös sitoutunut noudattamaan. Journalismintutkijat epäilevät, että mediakentän kiristynyt kilpailu on alkanut näkyä uutisoinnin luonteessa ja vaikuttaa myös ammatilliseen etiikkaan. Ajan henki suosii juttujen tekemisessä riskinottoa, eikä virheellisen tiedon välittämisestä ole tekijälle välttämättä lainkaan seuraamuksia. Tutkielma selvittää, miten eettinen harkinta ilmenee verkon kiireisessä uutistyössä.

Kun Journalistin ohjeita vuonna 2005 muutettiin, ohjeisiin lisättiin kohta, jonka mukaan uutisen voi julkaista rajallisten tietojen perusteella, kunhan uutista päivitetään heti kun uutta tietoa on saatavilla. Kysyn tutkielmassani, ilmeneekö yleistynyt käytäntö julkaista uutisia rajallisten tietojen perusteella jollakin tavalla toimittajien käsityksessä omasta ammatti-identiteetistään.

Tein seitsemän teemahaastattelua eri puolilla Suomea asuvien verkkotoimittajien kanssa. Kysyin heiltä muun muassa, millaisen aseman ammatillinen etiikka saa työn arkisten kiireiden keskellä, ja miten he toimivat tilanteissa, joissa vaaditaan erityistä eettistä harkintaa tietojen oikeellisuuden osalta. Analysoin teemahaastatteluilla tuottamani aineiston teemoittelun avulla.

Keskeisin tutkimustulokseni on, että eettinen harkinta on vahvasti, joskin ristiriitaisesti, läsnä verkkotoimittajan työssä. Erimielisiä vastaajat olivat siitä, mitä on rajallinen tieto, jota Journalistin ohjeissa sivutaan. Pohdin, voiko ohjeiden kyseistä viittausta käyttää väärin, esimerkiksi oikeuttamaan virheellinen uutisointi silloin, kun asiasta ei vielä tiedetä tarpeeksi. Toinen tärkeä huomio on se, että pääasiallinen syyppää juttuihin eksyneisiin virheisiin on aineistoni perusteella toimittaja itse, vaikka samanaikaisesti muista lähteistä kuulee, että äärimmäisyyksiin viritetty uutiskoneisto ei anna myöten laadukkaan työn tekemiselle. Analyysini myös osoittaa, että kiireen sietäminen mielletään perustavanlaatuisesti osaksi verkkotoimittajan ammatti-identiteettiä.

Avainsanat: verkkotoimittaja, etiikka, identiteetti, journalismi, teemahaastattelu

Sisällysluettelo

Johdanto	1
1.1 Täydentyvä journalistinen totuus	1
1.2 Ammattikunnan eettiset ohjeet muutoksessa	3
1.3 Työn ydinongelma ja tutkimuskysymykset.....	5
1.4 Työn rakenne.....	7
2. Työelämän muutos ja journalismi.....	8
2.1 Journalismi ja muuttuvat mediamarkkinat	8
2.2 Palkkatyö yksilökeskeisessä yhteiskunnassa	11
2.2.1 Palkkatyön rooli ihmisen elämässä.....	11
2.2.2 Moniosaajat	13
3. Journalistien ammatillisen itseymmärryksen muutos	15
3.1 Alati yhteiskuntaa vartioiva vahtikoira	15
3.2 Etiikan rooli pysyy kasvukivuista huolimatta	18
3.3 Toimittajuus asiantuntija-ammattilaisena	22
4 Toimittajan minäkuvan osaset	25
4.1 Identiteetin kulttuurinen rakentuminen	25
4.2 Ammatista ammentava identiteetti.....	29
4.3 Journalismin eettisen sääntelyn idea	31
4.3.1 Yleinen etu ja vastuu	33
4.3.2 Sääntelyn muodot ja ammatti-identiteetti.....	36
5. Aineisto ja analyysi.....	40
5.1 Työn tutkimusasetelma	40
5.2 Aineiston hankinta ja käsittely	41
5.3 Aineiston erittely.....	45
6. Tutkimustulokset.....	48
6.1 Eettisen harkinnan tapauskohtaisuus.....	48
6.2 Rajallisten tietojen häilyvyys	53
6.3 Eettinen harkinta eron tekemisenä	56
6.3.1 Toimittajan rooli on palvella yleisöä.....	56
6.3.2 Taitovaatimukset ovat osa työn luonnetta	58
6.3.3 Yrity maailman tehokkuusvaade yleistyy toimituksissa.....	60
6.3.4 Eettisen harkinnan tärkeys verkkotoimittajan työssä	63

6.4 Klikkiotsikot eivät palvele yleisöä	63
7. Johtopäätökset ja katse tulevaan	65
7.1 Vastauksia ja jatkokysymyksiä	65
7.2 Ovatko toimituksen sisäiset työjaottelut historiaa?	70
7.3 Tutkimuksen sudenkuopat.....	71
7.4 Loppusanat	72
Lähteet.....	74
Liitteet	

Johdanto

Verkkjournalismissa meillä on varmaan kaikkein suurin työsarka: miten siinä vauhdissa voi toteuttaa eettisiä periaatteita, samalla säilyttäen verkon spontaanius, nopeus ja notkeus. On syytä jatkuvasti katsoa, ovatko journalistien ohjeistukset synkassa toimittajien arkirealismien kanssa. (Riitta Pihlajamäki, Ylen journalististen standardien ja etiikan päällikkö, Journalisti 2014/12)

Olen työskennellyt uutistoimituksissa niin toimittajana, taittajana kuin toimitussihteerinäkin. Tänä aikana olen huomannut, että illan reaaliaikaiseen uutisvirtaan sattuu mukaan entistä enemmän virheitä, ja näitä virheitä korjailaan päivän kuluessa. Joskus nämä virheet päätyvät lehden printtiversioon saakka. Huomaan usein pohtivani, kertooko virheiden lisääntyminen paitsi yhä tihenevästä kiireestä ja siitä, että aika ei vain riitä taustojen tarkistamiseen, vai onko meneillään journalististen tiedonvälittäjien kenties syvälinenkin asennemuutos. Joka tapauksessa tuntuu siltä, että valtamedioissa on nykyisin jo käytäntönä uutisoida lähes reaaliaikaisesti se, mitä sillä hetkellä tiedetään, ja korjaila lopputulosta sitten tietojen varmentuessa.

Tämän pro gradu -työn tausta on kuvaamieni havaintojen aiheuttamassa hämmennyksessä ja uteliaisuudessa. Tarkastelen työssäni erityisesti sitä, millaisina journalistisen ammattikunnan identiteettiä perinteisesti pönkittäneet, työn eettisiä periaatteita korostavat arvot näyttävät tämän päivän mediateknologisten ja -taloudellisten muutosten ikeessä. Hieman juhlallisesti ilmaisten pohdin gradussani, onko perusteita jopa ajatella, että profession ”omatunto” on määrittymässä uudelleen. Lähestyn asiaa empiirisesti selvittämällä, miten toimittajat itse tilanteen näkevät.

1.1 Täydentyvä journalistinen totuus

Suomalaisen toimittajakunnan eettisen säännöstön eli Journalistin ohjeiden¹ mukaan tiedot tulee aina tarkistaa mahdollisimman hyvin, mutta jos tietoja täydennetään myöhemmin, uutinen voidaan julkaista rajallistenkin tietojen perusteella.

Reeta Pöyhtäri, Jari Väliaverronen ja Laura Ahva arvioivat muutaman vuoden takaisen, kansainvälisen vertailututkimuksen *Worlds of Journalism Study*² (2014) tutkimusraportissa Suomen osalta, että ilmiön taustalla voi olla kiristynyt uutiskilpailu ja nopeuden ilmapiiri, jotka rohkaisevat

¹ ks. http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/

² ks. <http://www.worldsofjournalism.org/>

riskinottoon. Lisäksi vaikka toimintatavasta saattaa poikia asiavirheitä, riski voidaan ottaa, sillä virheellisen tiedon välittämisestä ei yleensä seuraa ankaria sanktioita. (Pöyhtäri ym. 2014, 21.)

Worlds of Journalism Study kysyi myös suomalaisten toimittajien mielipidettä uutisten julkaisemisesta vajavaisin tiedoin. Tutkimuksen mukaan noin 45 prosenttia hyväksyy juttujen julkaisemisen ainakin joskus ilman kaikkien tietojen varmistamista. (Emt., 21.)

Brittitutkija Natalie Fenton [2010a] puolestaan arvioi, että verkko on tuonut entistä enemmän virheitä uutisiin ja samalla lisännyt virheiden sietoa toimituksissa. Faktoja ei välttämättä edes tarkisteta, ja uutista saatetaan editoida niin paljon, että sen alkuperäistä lähdettä ei näy ollenkaan. (Ks. Nikunen 2011, 61–62.)

Pöyhtäri, Väliverronen ja Ahva jatkoivat toimittajien ammatillisen itseymmärryksen kartoittamista nojautuen edellä mainittuun *Worlds of Journalism Study* -kyselytutkimukseen. Taustalla työn tapojen muokkautumisessa vaikuttaa journalismin aseman muuttuminen viestinten keskinäisen kilpailun kiristytessä entisestään verkon ja sosiaalisen median yleistyttyä 2000-luvulla. Aiempaa useammat sisällöntarjoajat, yleisön kalastelu ja moninaiset julkaisualustat ovat horjuttaneet journalismin erityisasemaa julkisen tiedon välittäjänä ja tehneet toimittajista vain yhden osan monenkirjavassa viestintätoimijoiden verkostossa. (Pöyhtäri, Väliverronen & Ahva 2016, 1–2.) Samalla työmarkkinat ja toimittajien työurat ovat muuttuneet aiempaa epävarmemmiksi (Harju ym. 2017, 120; 139–140). Toimintojen ulkoistukset ja yt-neuvottelut alkavat olla toimituksissa arkipäivää (Pöyhtäri ym. 2016, 2).

Toimittajien omia kokemuksia työelämän murroksesta viime vuosina selvittäneet Auli Harju, Kari Koljonen ja Ari Heinonen toteavat, että tutkimusten mukaan suomalaistoimittajat pelkäävät journalismin laadun rapautumista, sillä työn olosuhteet eivät tunnu joustavan tarpeeksi, ja haluttu tavoitetaso lipuu saavuttamattomiin (Harju ym. 2017, 120). Tekemistä leimaa myös kiire, jonka nähdään aiheuttavan virheitä, sillä ”[k]iireen vuoksi ajattelemaan ei tahdo ehtiä. Ylipäänsä oma työ alkaa pikemminkin harmittaa kuin tuottaa ammatillista tyydytystä” (emt., 115).

Jotkut tutkijat nimittävät journalismin tekemistä kiireen puristuksessa lapio- ja liukuhihnatyöksi (ks. Koljonen 2013, 57). Yksi ominaispiirre tällöin on, että ulkopuolelta tulevan ja jopa pr-materiaalin käyttäminen sellaisenaan korostuu.

Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksella uutismedian lähdekäytäntöjä selvittänyt Laura Juntunen (2011) seurasi viiden arkipäivän ajan seitsemän valtakunnallisen uutisvälineen kotimaan tuotantoa tarkastellen myös toimitusten ulkopuolisten tahojen tuottamien sisältöjen osuutta. Tutkittavina olivat Ylen, MTV3:n ja Nelosen kaikki uutislähetykset ja verkkouutiset, Helsingin Sanomien, Ilta-Sanomien ja Iltalehden printti- ja verkkotuotanto sekä STT-Lehtikuvan uutistuotanto kokonaisuudessaan. (Emt., 7.)

Juntusen (2011) aineistossa 36 prosenttia julkaistuista jutuista sisälsi ”jonkinlaisia merkkejä PR-materiaalista”. Näistä toimituksen ulkopuolisista juttualoiteista valtaosa oli tiedotteita. Tutkimusaineiston uutisista noin viidennes rakentui kauttaaltaan tai enimmäkseen tiedotemateriaaliin. (Emt., 22.)

Uutistoimistomateriaaliin pohjautuvia julkaistuja uutisia oli noin kolmannes kaikista aineiston uutisista. Verkkouutisissa uutistoimistojen tuottamiin materiaaleihin tukeutuminen oli hyvin yleistä. Verkossa uutistoimistojen tuottamaa materiaalia käytettiin hyvin usein sellaisenaan. Vain noin joka kuudenteen juttuun oli oman toimituksellisen työn kautta lisätty jotain materiaalia. (Juntunen 2011, 40–41.)

1.2 Ammattikunnan eettiset ohjeet muutoksessa

Edellä viittamani tutkimukset antavat vahvoja viitteitä siitä, että 2010-luvun lopun journalismi rinnastuu entistäkin vahvemmin teolliseen tuotantoon, jossa tärkeintä on se, että tavara tuotetaan mahdollisimman edullisesti ja nopeasti. Journalismin etiikkaa tutkinut Jorma Mäntylä (2004) epäilee, että tämänkaltainen nopean tuottamisen vaade heijastuu myös Journalistin ohjeisiin, sillä ”[t]ietojen oikeellisuus on ollut JSN:n perustamisesta lähtien eettisten ohjeiden kulmakivi. Aikaisemmin ohjeissa ei ole yllytetty uutisen julkaisemiseen rajallistenkin tietojen perusteella.” (Mäntylä 2004, 144–145.) Mäntylä viittaa Journalistin ohjeiden kohtaan, joka käsittelee tiedon totuudellisuutta.

Journalistietiikan kehitystä Suomessa ja Euroopassa vuosina 1995–2007 tutkineet Jorma Mäntylä ja Juha Karilainen (2008) kertovat, että Journalistin ohjeiden totuudellisuutta käsitellyt kohta 8. muuttui vuonna 2005. Vuonna 1992 tietojen totuudellisuutta käsiteltiin Journalistin ohjeissa näin: ”Journalistin on työssään pyrittävä totuudenmukaiseen, olennaiseen ja monipuoliseen tiedonvälitykseen.” Rungas kymmenen vuotta myöhemmin, vuoden 2005 ohjeissa samaa aihepiiriä

käsittelevä kohta on tyypistynyt tähän muotoon: ”Journalistin on pyrittävä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen.” (Emt., 31–32.)

Vuoden 2005 uusissa ohjeissa laajaa keskustelua suomalaisten journalistien keskuudessa herätti myös kohta 13, joka kuuluu näin: ”Uutisen voi julkaista rajallistenkin tietojen perusteella. Raportointia asioista ja tapahtumista on syytä täydentää, kun uutta tietoa on saatavissa. Uutistapahtumia on pyrittävä seuraamaan loppuun saakka.” (Mäntylä & Karilainen 2008, 31–32.) Uusien ohjeiden kohta 20 puolestaan toteaa, että olennainen virhe tulee korjata viipymättä (emt., 32).

Mäntylä ja Karilainen (2008) selventävät, että suomalaisten journalistien eettisissä koodistoissa ei ollut ennen vuotta 2005 mainintaa siitä, että uutisen voi julkaista myös rajallisten tietojen perusteella (emt., 32).

Nykyisessä verkkoympäristössä pelkkä virheen korjaaminen on kuitenkin riittämätöntä, ja Journalistin ohjeiden kohta 20 kiirehtiikin tarkentamaan, että ”[v]erkossa olennaisen virheen korjaamiseksi ei riitä virheellisen tiedon tai jutun poistaminen, vaan yleisölle on kerrottava virheestä sekä miten ja milloin se on korjattu. Tiedotusvälineen on suotavaa tehdä yleisölle selväksi ne käytännöt ja periaatteet, joiden mukaan se korjaa virheensä.” (ks. kohta 20, http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/)

Hyvä esimerkki uutisen julkaisemisesta hyvin rajallisten ja osin virheellisten tietojen perusteella on vuoden 2014 joulukuussa tapahtuneen Australian panttivankidraaman uutisointi suomalaisessa mediassa. Tapahtuma sai alkunsa hieman ennen kello yksi yöllä Suomen aikaa. Suomalaisilla mediataloilla on yöaikaan hyvin minimaalinen miehitys, joissain toimituksissa mediaseurannasta vastaa vain yksi yökyöpeli – osa toimituksista vaipuu horrostilaan jo alkuillasta. Julkaisupäätös voi siis tällaisessa tilanteessa olla vain yhden ihmisen päätöksen takana.

Alussa tietoa hyökkääjästä ja itse tilanteesta oli vähän. Uutistoimistolähteiden perusteella tiedettiin, että jotain ikävää on tapahtunut kahvilassa Sydneyssä. Sen jälkeen tuli tieto ampumavälikohtauksesta. Pian tapahtuma tarkentui pankkivankidraamaksi. Uutistoimistot julkaisivat tapahtumasta lyhyitä hajanaisia säikeitä. Erään uutistoimiston mukaan kahvilan vallannut hyökkääjä ripusti ikkunaan terroristijärjestö Isisin lipun. Tieto lipusta levisi Twitterissä melko nopeasti. Pian sama tieto näkyi jo suomalaisten mediayhtiöiden tviiteissä. Lopulta Isis-lippua taivasteltiin jo verkkosivujen, esimerkiksi mtv.fi:n, pääuutisena.

Kyseessä oli klassinen rikkinäinen puhelin. Hyökkääjä oli kyllä asettanut lipun kahvilan ikkunaan. Lippu oli islamistisella sloganilla varustettu lippu, mutta terroristijärjestö Isisin lippu se ei ollut. Pian juttu poistettiin useimmilta verkkosivuilta. Oikaisua aiheesta en löytänyt mistään.

Journalistin ohjeiden muokkaukset kertovat nähdäkseni osaltaan siitä, että yhteiskunnan vahtikoirana toimiminen journalistisen ammattikunnan ylväimpiä periaatteita noudattaen on nykypäivänä lievästi ilmaisten haastavaa. Tutkimusten mukaan toimittajat haluavat kuitenkin edelleen pitää kiinni hyvästä laadusta ja uskovat, että sen saavuttamiseen on vielä mahdollisuuksia (Harju, Koljonen & Heinonen 2017, 120). Harjun, Koljosen ja Heinosen (2017) tutkimuksessaan haastatteleminen suomalaistoimittajien puheessa laatu määriteltiin edelleen – Journalistin ohjeiden hengessä – luotettavuuden, totuudellisuuden, syvällisyyden ja monipuolisuuden kautta, ja informaation jakaminen kansalaisten puolesta nähtiin edelleen toimittajien tehtäväksi (emt., 120–121).

Tutkimuksen tarkoitus on käsitellä toimittajien ammatillista identiteettiä journalismin tämänhetkisessä murrosvaiheessa. Lähestyn asiaa kysymyksenä eettisestä harkinnasta toimitustyön arkisissa käytännöissä. Edellä jo mainittujen eettisten arvojen lisäksi yksi huomion kohde tällöin on, missä määrin ja millaisessa muodossa yleisön palvelu on yhä ammatillisessa itseymmärryksessä läsnä.

1.3 Työn ydinongelma ja tutkimuskysymykset

Toimittajille tehtyjen kyselytutkimusten ja alan muun tutkimuksen perusteella on ilmeistä, että eettistä harkintaa pidetään jopa itsestään selvänä osana toimittajuutta. Se lymyy jossain toimituksellisen työprosessin sisällä, mutta missä ja kuinka vahvana, näyttää olevan hyvinkin tapauskohtaista.

Vilma Sipola (2016) tutki journalistiikan pro gradu -työssään paikallislehden toimittajien ja toimituksen ulkopuolisten toimijoiden keskinäisiä suhteita. Sipola käsittelee toimittajan ammattietiikkaa tutkien erityisesti sitä, kuinka paikallislehdessä piirretään jakolinjoja toimituksellisen päätäntävällän, vaikuttamisyritysten ja puolueettomuuden jännitekentässä. Sipolan tutkimus vahvistaa aiemmissakin tutkimuksissa tehdyn havainnon siitä, että eettinen harkinta ei aina, eikä välttämättä edes usein, ole läsnä arjen työprosesseissa. Näin on silloinkin, kun toimittaja pitää eettistä harkintaa julkilausutusti tärkeänä. Sipolan tutkimuksesta käy ilmi myös toimittajien

kriittinen suhde tekstimainontaan. Sipolan haastateltavat pitävät yksimielisesti tekstimainontaa lehden suurimpana eettisenä ongelmana. (Sipola 2012, 66–69.)

Sipolan työ eroaa omastani siltä osin, että käsittelen verkossa työskentelevien toimittajien eettistä harkintaa, kun taas Sipolan näkökulma rajautuu paikalliseen journalismiin.

Kohdennan huomioni siihen, nakertaako uutisten julkaiseminen täydentyvien – käytännössä rajallisten tai vajavaisten – tietojen perusteella jollakin tavalla ammatti-identiteetin totuttuja perustuksia. Selvitän asiaa haastattelututkimuksella, jossa kysyn toimittajilta, miten he toimivat tilanteissa, joissa vaaditaan erityistä eettistä harkintaa tietojen oikeellisuuden osalta. Haluan pureutua nimenomaisesti tähän seikkaan siksi, että se on yksi niistä toimittajakunnan eettisten ohjeiden peruspilareista, jota on muokattu viime vuosikymmeninä (ks. Mäntylä 2004, 144–145).

Työni pohjaa Juntusen (2009) havaintoon siitä, että journalismin etiikkaa käsittelevä tutkimus tarkastelee työhön liittyviä arvokysymyksiä usein laveasti ammatillisten ideaalien ja itsesääntelyjärjestelmän kautta niin, että ote journalismin arkisista käytännöistä jää heikoksi (emt., 45–46). Samaan aikaan käytännön toiminta ammatissa ja siihen liittyvät käsitykset muokkaavat osaltaan ammatti-identiteettiä ja yksilön käsitystä itsestään ammattinsa edustajana (Vähäsantanen 2007, 157).

Huomattakoon, että tarkoitukseni ei ole lähestyä saaticka määritellä toimittajan ammatti-identiteettiä kokonaisuudessaan, vaan poimin tutkittavakseni yhden sen rakennuspalikoista. Suuntaan huomioni nimenomaan siihen, miten ammattikunnan määrittelemät eettiset ihanteet ovat läsnä tämän päivän kiireisissä työolosuhteissa, ja mitä ihanteisiin suhtautuminen kertoo ammatillisen itseymmärryksen mahdollisesta muuttumisesta. Tästä tutkimukseni ydinongelmasta haen otetta seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

1. Millaista eettistä harkintaa sovelletaan verkon kiireisessä uutistyössä?
2. Miten toimittajat suhtautuvat Journalistin ohjeiden kohtaan uutisten julkaisemisesta rajallisten tietojen perusteella?
3. Miten työhön sisältyvä eettinen harkinta suhteutuu toimittajan ammatti-identiteettiin?

1.4 Työn rakenne

Työni etenee siten, että seuraavassa luvussa 2 luon katsauksen siihen, millä tavoin työelämä on muuttunut viime vuosikymmeninä. Käsittelen työn roolin muutosta yhtäältä yksilön elämässä. Toisaalta pohdin myös, millaisia mullistuksia journalismi on alana kokenut. Käsittelen luvussa 3 lisäksi sitä, millä tavoin journalistisen työn muutokset näkyvät toimittajien suhtautumisessa työhönsä. Muutamana asiaa selvittäneen kyselytutkimuksen pohjalta valotan hieman tarkemmin, miten suomalaiset toimittajat suhtautuvat ammattiinsa. Toimittajien ammatillisen itseymmärryksen muutosten esiintuomisen lisäksi käsittelen myös joitain näkemyksiä siitä, onko toimittajan työ alansa asiantuntijana samankaltainen professio kuin vaikkapa lääkärin ammatti.

Luku 4 lähestyy toimittajan työhön vaikuttavia tekijöitä eri suunnista. Koska työni ydinongelma liittyy ammatilliseen itseymmärrykseen, aloitan identiteetistä. Tarkastelen, millainen rooli sosiaalisilla ympäristöillä ja instituutiolla yleisesti ottaen on yksilön minäkuvan muodostumisessa. Tämän jälkeen käsittelen sitä, miten yksilön ammatti vaikuttaa hänen identiteettinsä muodostumiseen. Seuraavaksi nostan tarkasteluun toimittajan työtä keskeisesti jäsentävän kysymyksen etiikasta. Määriteltyäni sen, mitä tässä yhteydessä tarkoitan etiikalla, pohdin sitä, millä tavalla etiikka on läsnä journalismissa. Lisäksi avaan hieman Journalistin ohjeiden taustaa ja journalismissa vaikuttavaa yleisen edun ideaa. Kysymys eettisen omatunnon merkityksestä toimittajille on tärkeää avata, sillä toimittajat ovat tavanneet mieltää työnsä epätyypilliseksi työksi, jonka erityisyys kiinnittyy sen yhteiskunnalliseen merkitykseen. Sitoutuminen työn hyvään tekemiseen on keskeinen osa toimittajan ammatti-identiteettiä (Harju ym. 2017, 120). Tämän jälkeen käsittelen sitä, millä muilla tavoin journalismia säädellään.

Luku 5 on tutkimukseni metodiluku, jossa perustelen edeltävien lukujen taustaa vasten, miksi valitsin aineiston hankintamenetelmäksi toimittajien haastattelut. Lisäksi kerron, miten olen aineistoani käsitellyt ja eritellyt.

Luvussa 6 raportoin tutkimukseni keskeiset tulokset.

Tutkimukseni päättää luku 7, jossa kokoan johtopäätökset ja esitän niistä tulkintoja. Luon myös silmäyksen tulevaan.

2. Työelämän muutos ja journalismi

2.1 Journalismi ja muuttuvat mediamarkkinat

Journalismia on perinteisesti pidetty yhtenä demokraattisen yhteiskunnan instituutioon. Media-kentällä journalismiin kohdistuneet muutospainet ovat saaneet aikaan keskustelua siitä, onko journalismi jollain tavalla ”kriisiytynyt”.

Yksi suurimmista journalismiin vaikuttavista tekijöistä on medioiden keskinäisen kilpailun kiristyminen 2000-luvulla sosiaalisen median vallattua alaa perinteisiltä viestintäväylyiltä. Sisältöä tarjoavia tahoja on aiempaa enemmän, osa tuotannosta keskittyy lähinnä yleisön kosiskeluun ja journalismia välitetään moninaisille julkaisualustoille. Nämä muutokset ovat horjuttaneet journalismin erityistä asemaa julkisen tiedon välittäjänä. Nykyään toimittajat ovat vain yksi taho moninaisten viestinnän kentän toimijoiden verkostossa. (Pöytäri, Väliverronen & Ahva 2016, 1–2.) Samalla kun toimittajien työympäristö muuttuu, itse työmarkkinat ja jopa toimittajien työurat ovat muuttuneet epävarmoiksi (Harju ym. 2017, 120; 139–140). Toimintoja ulkoistetaan mediatalojen ulkopuolelle ja yt-neuvottelut ovat hyvin yleisiä (Pöytäri ym. 2016, 2).

Tilanne on tänään hyvin toisenlainen kuin vielä 1900-luvun jälkipuoliskolla, jolloin mainonnan nopea kasvu loi sanomalehdistä varsin kannattavan bisneksen, toteaa vuonna 2009 journalismin murrosta ruotivan kirjan julkaissut Esa Väliverronen. 1900-luvun lopulla hyvä taloudellinen tilanne siivitti suomalaisen lehdistön irtautumista puoluepoliittisista kytköksistä ja loi pohjan journalismi-instituution itsenäistymiselle, ja toimituksiin palkattiin lisää väkeä. (Emt., 15.)

Historiallisesti journalismin omistus on mediatutkija Mark Deuzen (2007) mukaan tavannut määräytyä julkaisutyypin mukaisesti. Aluksi tarkoituksena ovat voineet olla poliittiset tai uskonnolliset päämäärät, mutta sanomalehdet sekä radio- ja televisiokanavat ovat vähitellen muovautuneet useita sanomalehtiä julkaiseviksi ketjuiksi tai asemiksi. 1900-luvun lopulla monet pienet mediatalot liitettiin osaksi isompia. (Emt., 143–144.)

Tilanne alkoi muuttua 1990-luvulla. Tuolloin medioiden omistuksen keskittyminen kiihtyi. Mediamarkkinoille syntyi suurempi mediakattaus, jonka omisti aiempaa pienempi määrä yrityksiä. Trendin taustalla vaikutti valtiollisen sääntelyn vähenemisen lisäksi myös teknologinen kehitys. Kansainvälisessä mittakaavassa erityisen suuri vaikutus oli kansallisten ja globaalien markkinoiden

vapauttamisella 1900-luvun loppupuoliskolla, jolloin julkisesti rahoitetut mediatalot ja kaupalliset toimijat työskentelivät aluksi rinta rinnan vakaassa ympäristössä. Tilanne muuttui, kun kuvaan astuivat monikansalliset toimijat ja eri mediamuotojen yhteensulautumiset. Tämän muutoksen myötä kilpailu julkisten ja kaupallisten mediatoimijoiden välillä kiristyi entisestään. (Deuze 2007, 145.)

Yksi voimakkaimmista journalismia nykyään kuristavista tekijöistä on siis kilpailun kiristyminen. Omistajat penäävät lehtitaloilta ja muilta medioiltaan aiempaa enemmän voittoja ja yhä nopeammalla aikataululla. Journalismi on alan mediajäteille bisnestä, johon on pesiytynyt jatkuva tehostamisvaade ja voittojen maksimointi. Sanomalehtien julkaiseminen oli Suomessa kannattavaa liiketoimintaa vuonna 2008 maailmaa ravisuttaneeseen lamaan saakka, mutta journalismin kriisistä on puhuttu jo 1990-luvulta lähtien. (Väliaverron 2009, 13.)

Tutkimusten mukaan mediafuusioiden suurin vaikutus on työkäytäntöjen muutos: työtehtävät kiertävät paitsi median eri osastojen myös saman konsernin sisällä. Tämä on nähtävissä muun muassa siinä, että suuriin mediataloihin palkataan mielellään niitä, jotka ovat ansainneet kannuksensa emoyrityksen pienemmissä osissa, esimerkiksi maakuntatasolla. Työvoiman kierron lisäksi suurissa mediataloissa kiertää myös sisältö. The Guardian -lehden raportin mukaan maailmanlaajuinen mediajätti News Corporation puhui omistajansa, mediamoguli Rupert Murdochin suulla Irakin sodasta myönteisesti vuonna 2003. Paitsi että Murdoch itse puhui sodan puolesta, niin tekivät myös kaikkien hänen omistamiensa 175:en sanomalehden pääkirjoitukset. (Deuze 2007, 143–144.)

Omistuksen keskittymisen ja media-alaa kirittävän kilpailun lisäksi myös 1990-luvun lama muutti pysyvästi toimittajien työuria. Laman jälkeen pääsy pysyvään työsuhteeseen on ollut viime vuosikymmeninä aiempaa vaikeampaa, ja ”tilkkutäkkimäiset urapolut ovat yleistyneet” (Harju ym. 2017, 35–36). Ansioluettelomainen, pienistä palasista koostuva työelämä alkaa olla pitkiä työsuhteita yleisempi tapa tehdä töitä journalistisessa työkuulttuurissa (Deuze 2007, 11).

Laman ja teknologisen murroksen vaikutuksia suomalaisissa toimituksissa vuosina 2009–2010 kartoittanut Kaarina Nikunen (2009) kertoo, että media-alan sisäinen kilpailu on kiristynyt osin myös uusien medioiden myötä. Internet ja sosiaalinen media kattavat nykyään ison osan ihmisten arkisesta ajankäytöstä. Tällä on osansa journalismin murroksessa, sillä uudentlaiset teknologiat mahdollistavat katsojan roolin muutoksen passiivisista vastaanottajista, katsojista ja lukijoista tekijöiksi ja tuottajiksi. (Emt., 18.)

Internet haastaa perinteiset uutismediat yleisösuhteen ohella myös taloudellisesti ja journalismin sisältöjen tarjonnan osalta. Ilmainen uutistarjonta murentaa perinteistä rahoituspohjaa, mutta uutistalojen on pakko tehdä näin ”[p]järjätäkseen uutiskilpailussa, vaaliakseen brändiään ja pitääkseen yllä yleisösuhdettaan” (Väliverronen 2009, 19).

Toimitukset ovat kutistuneet median murroskauden aikana, sillä sanomalehtien levikit ovat pienentyneet ja mainostulot hiipuneet. Suomessa tilanne on kuitenkin esimerkiksi Yhdysvaltoja parempi, sillä vahva lukemiskulttuuri on jaksanut pitkään antaa tekohengitystä kurjistuvalle taloustilanteelle. Sanomalehdet siis ovat edelleen vahvasti elossa, sillä niillä on korkea tilaajamäärä, hyvät jakelukanavat, ja sanomalehtiä kulutetaan edelleen aktiivisesti. Samaan aikaan median kuluttamisen tapa on muuttunut, joten lehdet lapioivat resursseja verkkojulkaisujen kehittämiseen. Ongelmana verkkojulkaisujen osalta on se, että niiden kanssa kilpailee huima määrä ilmaiseksi saatavilla olevaa sisältöä, kun taas printtijulkaiseminen on yhtä kallista kuin ennenkin. Samalla kun työnsarka kasvaa verkossa, on nuorta lukijasukupolvea hankalaa saada tarttumaan sanomalehtiin. Tämä tarkoittaa väistämättä muutoksia työkenttään, joka tuskin pystyy työllistämään toimittajia yhtä paljon kuin ennen. (Nikunen 2009, 11–12.)

Journalismi on siis melkoisen myllerryksen keskellä ja lisää muutoksia on edessä. Rajalinjat toimittajien ja muiden sisällöntuottajien välillä häilyvät. Internetin läpimurto on tehnyt perinteisistä uutismedioista vanhanaikaisia, erityisesti nuorille aikuisille ja teini-ikäisille kuluttajille. Toimitusten yhdistyessä eri julkaisukanaviin kiinnittyneet ammatilliset identiteetit ovat sulaneet prosessin mukana. Uutisnäkökulmien keskittyminen erityisesti kattamaan koko maata on vanhakantaista. Toimittajat menettävät otteensa yhteiskuntaan, sillä yhteiskunta on muuttunut kansallisesta yhdellä kertaa paikalliseksi ja globaaliksi. (Deuze 2007, 141.)

Samalla uutistalojen perinteisille apajille on ilmestynyt myös muita ammattimaisia toimijoita. Erilaiset pr-toimistot tuottavat ”lähes valmista, uutisilta näyttävää aineistoa” (Väliverronen 2009, 14).

Media-ala työllisti Suomessa vuoden 2016 lopulla noin 22 000 ihmistä, ja näistä toimittajia oli noin 4 200. ”Journalistiliiton [Journalisti 2016a] arvion mukaan vuonna 2008 alkaneen taantuman jälkeen journalistiset työpaikat ovat vähentyneet vuosittain 200:lla”. (Harju ym. 2017, 37.)

Uutisia tuottavia tahoja, uutistoimituksia voidellaan tehokkaiksi yksiköiksi, uutiskoneistoiksi. Tarkoituksena on virittää uutistoimisto toimimaan kuin mahdollisimman energiatehokas kone, joka tuottaa enemmän vähemmällä. (Nikunen 2009, 20–21.)

Keväällä 2007 toimittajien kokemuksia omasta työstään, siihen liittyvistä toimintatavoista sekä toimittajien käsityksiä yhteiskunnasta tutkinut Jyrki Jyrkiäinen (2008) kertoo, että toimittajien ammattikunta suhtautuu nuivasti työelämän tehokkuus- ja tulosvaatimukseen. Toimittajat ovat myös huolissaan siitä, että alati lisääntyvä viihteellistyminen heikentää journalismin laatua. Toimittajat kokevat työskentelevänsä alituisessa kiireessä. Tutkimuksen mukaan tämä näkyy myös käytännössä, sillä yhden jutun tekemiseen saa käyttää aiempaa vähemmän aikaa. (Jyrkiäinen 2008, 6.)

Journalismin yhteiskunnallinen asema on muuttunut. Internetin myötä journalismi kilpailee huomiosta muiden tiedonlähteiden ja -tuottajien kanssa. Kun journalismin tuottamisen tavat ja kanavat muuttuvat, muuttuu myös toimittajan ammatillinen rooli. Kuten sanottua, mediamurroksen myötä toimittajista on tullut vain yksi toimija mediamarkkinoilla. Mediakentän myllerrysten lisäksi myös nykyaikainen yhteiskuntarakenteen suosii yksilön harteille nojaavaa suorittamista. Käsittelen seuraavassa alaluvussa sitä, kuinka suuren roolin palkkatyö saa ihmisen elämässä nykyaikaisessa yhteiskunnassa.

2.2 Palkkatyö yksilökeskeisessä yhteiskunnassa

2.2.1 Palkkatyön rooli ihmisen elämässä

Nykyaikaisessa yhteiskunnassa työstä, ja nimenomaisesti palkkatyöstä, on tullut elämäntapa – työ on nykyihmiselle normaali olotila, lähes elämä itse. Sosiologi ja filosofi Zygmunt Bauman (2005, 5–6) näkee, että työttömyys puolestaan on jotain sellaista, mitä työn läpäisemässä yhteiskunnassa pidetään epänormaalina. Tyytyminen siihen mitä on jo saavuttanut, on moraalisesti väärin ja typerää: kaikki mitä omistat, on seurausta tekemästäsi työstä tai edes halukkuudesta siihen. Onnellisuus tai elämisen edellytykset ovat jotain sellaista, mistä on oltava valmis antamaan jotain vastineeksi. Suoritukseksi kelpaa jonkin sellaisen tekeminen, minkä muutkin tunnustavat arvokkaaksi tai jotain sellaista, mistä ollaan yleisesti valmiita maksamaan.

Jos piirrämme Baumanin (2005) näkemyksen tavoin yhtäsuuruusmerkin työn ja yksilön yksityisen elämän välille, huonosti työllistävälle media-alalle halajava on jo etukäteen varsinaisessa kiipelissä.

Työstä, työllisyystilanteesta ja työllistymisestä on tullut 2010-luvun lopun yhteiskunnassa jotain niin epävarmaa ja jatkuvasti muuttuvaa, että tilanne alkaa karata sekä työntekijän että työnantajan hallitsemattomiin. Muutosvirran taustalla vaikuttavat useat seikat. Ailahtelevien globaalien markkinoiden lisäksi myös kuluttajien mieltymykset vaihtelevat. Lisäksi työelämää muokkaa jatkuva teknologinen kehitys, josta uudet teknologiat siirtyvät työpaikoille nopealla tahdilla. Myös johtamistavoissa on havaittavissa siirtymä rutiinien ja pitkän tähtäimen jäsentämisestä sijoittamisesta kohti lyhytnäköisten innovaatioiden suosimista ja jatkuvaa muutosta. Työvoima on maantieteellisesti yhä hajautuneempaa jopa globaalisti, ja teknologiset innovaatiot laajenevat alati kentille, joissa ne voivat ajan mittaan korvata ihmisen työntekijänä. (Deuze 2007, 2.)

Työ dominoi ajatteluamme silloin, kun pohdimme elämää. Jos työttömyys ei ole vaihtoehto ”normaalissa” elämässä (ks. Bauman 2005, 5–6), työttömät nähdään ihmisinä, jotka joko ovat avun tarpeessa tai ansaitsevat halveksuntamme (Deuze 2007, 1). Toisin sanoen samalla kun globaalit muutosvirrat myllertävät työkenttää uusiksi, on epänormaalialia olla työtön. Tämä ajaa epävarmoilla työmarkkinoilla toimivat sietämättömään asemaan.

Yksilö voi selvittää sosiologi Richard Sennettin [2006] ”uuden kapitalismin kulttuuriksi” nimeämästä tilanteesta (ks. Deuze 2007, 10), jos hyväksyy hajanaisuuden ja pysyvän muutoksen sekä on valmis päästämään irti menneestä. Siinä missä aiempina vuosikymmeninä työntekijän rooli oli työskennellä työnantajalle, nykyaikaisessa yhteiskunnassa työntekijästä on tullut yksityisyrittäjä, joka on itse vastuussa omasta kehityksestään. Työntekijän kannattaa unohtaa aiemmin työelämästä oppimansa lainalaisuudet ja opetella ja vaihtaa ne sukkelaasti työelämän uusiin vaatimuksiin. Pysyvää, elämänmittaisesta sitoutumisesta työyhteisöihin ja ammattijärjestöihin on selviämisen nimissä parempi luopua ja nojata itsenäiseen ja autonomiseen työskentelyyn. (Deuze 2007, 10.)

Mediatutkija Deuze muistuttaa, että työelämän sirpaloituminen ei välttämättä tarkoita sitä, että pysyvää työpaikkaa ei enää ole mahdollista saavuttaa. Hänen mukaansa työelämään pesiintynyt epävarmuus kuitenkin tuntuu työntekijöiden mielissä – kaikki työntekijät kokevat pestinsä alati uhatuksi. Deuze nostaa esiin muun muassa työolosuhteiden muutoksia tutkineen Joan Greenbaumin [2004] väitteen, jonka mukaan kokemus varmasta linkistä työllistymisen ja työn väliltä katkesi jo 1990-luvulla. (Ks. Deuze 2007, 2.)

Oman työpaikan menettämisen pelko ankkuroituu maailmanlaajuisiin talouspolitiikan trendeihin. Deuzen mukaan nykyään niin valtiot kuin työnantajatkin tuntuvat suosivan erilaisten avustusten ja

tukimuotojen karsimista julkisilta palveluilta. Kun valtio ja työnantaja eivät halua maksaa palvelujen kustannuksia, niiden hoitajaksi tulee usein kaupallinen toimija – maksua vastaan. Tämä tarkoittaa, että neuvottelu omaa elämää tukevista rakenteista ja niiden ylläpito jäävät yksittäisten työntekijöiden harteille. Eläkeiän nosto on yksi työntekijöiden vastuunkannon sektoreista moderneissa yhteiskunnissa – syntyvyyden laskun aiheuttamia tulevia kustannuksia on oivallista paikkailla pidemmällä työurilla. Lisäksi nykyaikaiset työlait mahdollistavat määräaikaisten työntekijöiden palkkaamisen aiempaa helpommin. Kaiken kaikkiaan nyky-yhteiskunnassa vastuu yksilön selviämistä on yhä yksilöllä itsellään. Samalla on syntynyt asetelma, jossa yksilöt kilpailevat keskenään epävakailta työmarkkinoilla. (Deuze 2007, 3.)

Edellä mainitut kehityskulut ilmentävät koko yhteiskunnan rakenteen muokkautumista yhä yksilökeskeisemmäksi. Perinteiset sosiaaliset instituutiot, kuten yhteiskuntaluokka, perhe, sukupuoliroolit ja yhteisö, ovat jatkuvan muutoksen tilassa, ja jopa erottautumassa yksilöstä. Perinteisiä sosiaalisia instituutioita murentaa myös alati kiihtyvä globalisaatio. (Deuze 2007, 4.) Deuze (2007) mainitsee työn ja yksityisen elämän integraation esimerkkinä etätöön ja liukuvan työajan (emt., 4).

2.2.2 Moniosaajat

Teknologia on vaikuttanut ja jopa muovannut onnistunutta uutistenvälitystä kautta journalismin historian. Teknologian on aina nähty yhtäältä luovan uudenlaisia uhkia ja toisaalta avaavan uusia mahdollisuuksia. Deuze muistuttaa, että teknologia ei ole mitään sellaista, joka vaikuttaa toimituksen ulkopuolelta, vaan sen vaikutus näkyy siinä, miten se otetaan uutistyössä käyttöön. Uusien teknologioiden käyttöönotto on myös hyödyttänyt niitä, jotka eivät työskentele fyysisesti uutistoimituksesta käsin: kehitys mahdollistaa uutispulssin tunnustelun ja siinä toimimisen paikasta ja ajasta riippumatta. Itse asiassa uutistuotanto on osin siirtymässä toimitusten ulkopuolelle, kirjeenvaihtajien, freelance-toimittajien ja määräaikaisten työntekijöiden käsiin. (Deuze 2007, 153–154.)

Moniosaaminen on yksi 2000-luvun keskeisimmistä toimittajan työhön liitettyistä taidoista. Sillä tarkoitetaan tekemistä, jossa pääosassa ovat toimittajan tekniset kyvyt muokata sisältöä erilaisiin kanaviin ja formaatteihin. Moniin kanaviin tekeminen vaatii tarkkaa ennakkosuunnittelua, joten se on lisännyt myös tiimityön osuutta ja esimiesten päätäntävaltaa tehtyihin sisältöihin. Tämä on nähty myös toimittajien työtä vahvasti muokkaavana tekijänä, sillä ”uudenlaisessa toimituskulttuurissa

byrokraattien ja teknokraattisten arvojen on nähty kahlitsevan journalistien mahdollisuutta käyttää asiantuntemustaan ja mielikuvitustaan.” (Koljonen 2013, 57.)

Useiden tutkimusten mukaan esimerkiksi sisällönhallintaohjelmistot, internetyhteydet ja alati tiukentuvat tekniset taitovaatimukset kuitenkin lisäävät työnteon painetta, nostavat stressitasoja ja aiheuttavat työntekijöiden loppuun palamista. Teknologian nähdään lisäävän työn määrää ilman konkreettista hyötyä toimittajalle. Samalla taitovaatimuksia korostetaan usein jonkin alueen asiantuntijuuden kustannuksella. (Deuze 2007, 154.)

Havainnollinen esimerkki tiettyyn työtehtävään ladatuista odotuksista ovat avoimien työpaikkojen ilmoitukset. Koskimäki (2015) selvitti journalistiikan pro gradu -tutkielmassaan hyvän toimittajan määreitä erittelemällä Journalistin työpaikkailmoituksia vuosina 1993, 2003 ja 2013 sekä haastattelemalla toimituspäälliköitä. Koskimäen havaintojen mukaan toimittajan taitoja korostetaan uusimmissa työpaikkailmoituksissa enemmän kuin tiedollista osaamista. Lisäksi näkemys siitä, että toimittaja on jonkin tietyn osa-alueen erityistaitaja, on nykyhetkeä kohti tultaessa heikennyt. (Emt., 104–105.)

3. Journalistien ammatillisen itseymmärryksen muutos

Mediakentän muutokset näkyvät myös toimittajien ammatillisessa itseymmärryksessä. Kalifornian yliopiston viestinnän professori Daniel Hallin [1992] luonnehtii kehitystä 1950-luvulta 1990-luvulle korkean modernin kaudeksi. Tuolloin vallinneet taloudelliset, poliittiset ja kulttuuriset muutokset loivat vankan pohjan journalismin asemalle yhteiskunnallisena instituutiona. Tuona aikana isot lehtitalot ja muutamat televisiokanavat hallitsivat vahvoina media-instituutioina, joiden sisällä kehittyi ja vahvistui myös journalistien oma ammatillinen itseymmärrys. (Ks. Väliverronen 2009, 28.)

Toimittajien näkemyksiä omasta ammatistaan on tutkittu paljon. Myös ammatti-identiteetin suhdetta muuttuvaan työelämään on selvitetty. Esimerkiksi Deuze kartoittaa toimittajien muuttuvia työoloja teoksessaan *Media work* (Deuze 2007). Muutaman vuoden takaisessa laajassa kansainvälisessä *Worlds of Journalism Study* (2014) -hankkeessa kysyttiin myös suomalaisten toimittajien mielipiteitä ammatistaan. Seuraavassa osiossa pureudun aiheeseen käymällä läpi muutaman suomalaisille toimittajille tehdyn tutkimuksen satoa.

3.1 Alati yhteiskuntaa vartioiva vahtikoira

Toimittajien näkemyksiä omasta ammattiroolistaan 1990-luvun puolivälin taloudellisten myllerrysten aikoihin tutkineen Heinosen (1995) mukaan suomalaiset toimittajat kokevat toimittajan yhteiskunnallisen toimijan roolin merkittäväksi. Yhteiskunnallisen vallankäytön vahtimisen lisäksi myös yhteiskunnassa ilmenevien epäoikeudenmukaisuuksien arvostelu on tärkeää. Ammatillisena ihanteena on ”aktiivisesti valtaa vartioiva vahtikoira, joka säilyttää puolueettomuutensa silloinkin, kun selittää maailmaa” (Heinonen 1995, 97–99).

Journalististen ihanteiden ja arjen välillä vallitsee ristiriita. Heinosen mukaan ihannetoimittajaa voisi kutsua nimellä ”aktiivinen yhteiskuntakriitikko”, joka ei tyydy passiivisen tiedonvälittäjän rooliin vaan jäsentää aktiivisesti maailmaa yhteisölle, arvostelee yhteiskuntaan pesiytyneitä epäoikeudenmukaisuuksia ja toimii vallan vahtikoirana. Heinosen mukaan alan arki ei yllä näihin ihanteisiin. (Heinonen 1995, 112.)

Heinosen tilanearvio jo runsas kaksi vuosikymmentä sitten oli, että ”suomalaisen toimittajan professionaalinen minä on jonkinlaisessa kriisissä” (Heinonen 1995, 113). Tällä hän viittaa 1970–

1980-lukujen taitteen aikoihin toimittajakunnassa tapahtuneeseen tietoisuuden ja ammatillisen itseymmärryksen heräämiseen ja professioajattelun vahvistumiseen. Heinonen epäilee, että mainittu kriisi voi olla johdettavissa alalla vallitsevaan epätietoisuuteen työpaikoista ja tätä kautta toimittajan roolista. (Emt., 113.)

Käytännön työn ja ammattietiikan suhteita ruotineista tutkimuksista käy ilmi, että vaikka eettistä pohdintaa pitäisi tärkeänä, se ei ole läsnä journalistisessa työprosessissa. Syynä tähän on, että eettistä harkintaa pidetään työläänä ja jopa tarpeettomana arjen kiireiden keskellä. (Heinonen 1995, 91.)

Työvaatimukset nivoutuvat arjen työssä ennen kaikkea teknisten menetelmien valjastamiseksi niin, että tiedonhankinta ja saatujen tietojen jalostaminen ovat mahdollisimman tehokasta, jolloin ”pohdinta työn suhteesta yleisen edun odotuksiin nähden on viikonloppuseminaariin kuuluva ulottuvuus” (Heinonen 1995, 92).

Heinonen selvitti ammattikunnan eettisten ohjeiden merkitystä toimittajille erilaisten väittämien kautta. Tutkimukseen vastanneista selvä enemmistö torjui väitteen, ”jonka mukaan Journalistin ohjeet olisivat tarpeettomat ja pikemminkin haitaksi kuin hyödyksi toimittajille” (Heinonen 1995, 117). Enemmistö tuki väitettä siitä, että Journalistin ohjeille on professionaaliset perusteet. Yli puolet, eli 51 prosenttia vastaajista piti ohjeita tärkeinä, vaikka niistä ei ole apua käytännön työssä. Ohjeiden koettiin auttavan erityisesti periaatteellisella tasolla, ja eettisiä säännöstöjä pidettiin tärkeänä oman työn ulottuvuutena. Tutkimukseen vastanneet myös torjuivat ajatuksen siitä, että Journalistin ohjeet olisivat lähinnä vastuuntunnon symboli paperilla, eikä niitä koettu haitallisiksi ammatinharjoittamiselle. (Emt., 118.)

Toimittajat pitivät tärkeänä totuudenmukaista, olennaista ja monipuolista tiedonvälitystä, perusarvojen kunnioittamista ja vastuuta yleisölle. Mielipide siitä, mikä on tärkeintä, hajaantuu merkittävästi vastaajajoukossa. (Heinonen 1995, 119.) Omassa työssään ongelmallisiksi koettiin ne Journalistin ohjeiden kohdat, joissa käsitellään seuraavia seikkoja: journalisti on vastuussa yleisölleen, piilomainonnan torjuminen, työssä on pyrittävä olennaiseen ja totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen, painostuspyrkimysten torjuminen ja se, että yleisön on kyettävä erottamaan tosiasiat keksitystä sisällöstä (Emt., 123).

Journalistista työtä jäsentävät ideaalit ja niihin liittyvät toimittajien ihanneroolit nousevat esiin Heinosen (1995) haastattelututkimuksessa. Yleisen edun ideaali huokuu läpi toimittajien kuvatessa

näkemystään toimittajan ammatillisesta ihanneroolista, jossa toimittaja selittää monimutkaista maailmaa yleisölle, arvostelee epäoikeudenmukaisuuksia ja muistaa pitää valtaapitäviä silmällä. (Heinonen 1995, 153.)

Noin kaksikymmentä vuotta sitten ihannetoimittajaksi valikoitui aktiivinen yhteiskuntakriitikko, jolla on ”rooliin sopiva omatunto, joka kallistaa korvansa yleisen edun vaatimuksille ja suhtautuu myötämielisesti vastuulliseen journalismiin kuuluvan itsesääntelyn instituutioihin” (Heinonen 1995, 153).

Auli Harju (2002) kartoitti toimittajien suhtautumista etiikkaan ja työn sääntelyyn keväällä 2002. Kyseinen tutkimus tehtiin ennen Journalistin ohjeiden päivittämistä vuonna 2005. Kyselyyn vastasi 400 Suomen Journalistiliiton jäsentä. Harjun selvityksessä arviot ammatin tulevaisuudesta olivat kokeneet suurimman muutoksen verrattuna Heinosen aiempaan tutkimukseen. Missä vuonna 1995 yli puolet (64 prosenttia) toimittajista arvioi, että ammattitaito kasvaa, siinä vuonna 2002 saman arvion journalismin tulevaisuudesta teki alle 40 prosenttia vastaajista. (Ks. Harju 2002, 12; vrt. Heinonen 1995, 110.)

Harjun (2002) tutkimuksessa tärkein Journalistin ohjeista on pysynyt samana kuin se oli Heinosen (1995) tutkimuksessa eli vaatimus totuudenmukaisesta, olennaisesta ja monipuolisesta tiedonvälityksestä. Myös inhimillisten perusarvojen kunnioittamista pidettiin tärkeänä. Toimittajat nostivat viiden tärkeimmän ohjeen joukkoon myös painostuksen torjumisen, aseman väärinkäytön kieltämisen ja sellaisten julkaisujen, jotka sisältävät henkilökohtaisia ominaisuuksia, asiaankuulumattoman julkaisemisen. Häntäsijoille jäivät ohjeet, jotka käsittelevät vastuuta luonnolle sekä piilomainonnan torjumista, vastineoikeutta, lähteiden oikeaa käyttöä sekä haastateltavan oikeutta omiin tietoihinsa. (Harju 2002, 7–8.)

Harjun (2002, 8) mukaan ohjekohtien arvostus on kaiken kaikkiaan pysynyt kutakuinkin samana kuin vajaat kymmenen vuotta aiemmin tehdyssä Heinosen (1995) tutkimuksessa. Yhtenä muutoksena voi mainita sen, että vastuu yleisölle oli vuonna 2002 tehdyssä tutkimuksessa kuudes tärkeysjärjestyksessä, kun se vuonna 1995 oli viides. Harjun tutkimukseen vastaajat nostivat yleisön tärkeäksi elementiksi Julkisen sanan neuvostossa JSN:ssä. Yleisöedustuksen poistamista JSN:stä kannatti vain kuusi prosenttia kyselyyn vastanneista. (Harju 2002, 9.)

Heinosen (1995) tutkimukseen verrattuna myös näkemykset toimittajan ammattiroolista olivat Harjun (2002) tutkimuksen mukaan vajaassa vuosikymmenessä muuttuneet. Harju esitti vastaajille

erilaisia väittämiä siitä, mitä toimittajan tulee ammatissaan tehdä. Kyselyn väitteet ovat muodoltaan verrattavissa Heinosen tutkimukseen. Vastajat tukivat väittämiä, joiden mukaan toimittajan tulee olla valtaapitävien vartija, selittää maailmaa, tuoda esiin uusia ideoita ja ajatuksia sekä arvostella maailmaa. Väittämä toimittajan roolista yleisen mielipiteen heijastajana torjuttiin. Tämän lisäksi väittämään “toimittajan tulee tarjota yleisölle elämyksiä” suhtauduttiin nuivemmin 2000-luvun alussa kuin 1990-luvun puolivälissä. (Harju 2002, 11; Heinonen 1995, 98.)

Oman ammatin arvostuksen laskun ja eettisten sääntöjen noudattamishalun hiipumisen lisäksi huoli journalistien ammattitaidosta ja mielipiteen ilmaisun vapaudesta nousivat vahvasti esille vuoden 2002 tutkimuksessa (ks. Harju 2002, 12–13; vrt. Heinonen 1995, 154). Tutkimuksesta käy lisäksi ilmi, että samalla kun Journalistin ohjeiden ja JSN:n arvostus on lisääntynyt toimittajakunnan keskuudessa kymmenessä vuodessa, yhä useampi katsoo, että niihin tukeutuminen vähenee jatkossa (Harju 2002, 13).

3.2 Etiikan rooli pysyy kasvukivuista huolimatta

Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien uutisointiin vuosina 2007 ja 2008 osallistuneita journalisteja haastatellut Laura Juntunen (2009) käsittelee kriiseistä raportoineiden toimittajien työkäytäntöjä mediaetiikan näkökulmasta. Juntusen havainto on, että nykyaikainen journalismi ponnistaa yksilöetiikasta, jossa käytännön journalistinen työ nojaa tekijänsä intuitioon. Koulutuksen ja erilaisten ohjeistusten merkitys on vähäisempi. (Emt., 44–45.)

Juntunen (2009) esittää, että journalistisen työn ulkoisten paineiden ja journalismiin liittyvien perinteisten arvojen välillä ei ole niin suurta ristivetoa kuin yleisesti oletetaan. Ensinnäkin journalistiset arvojen taustalla vaikuttavat normit, arvot ja ideaalit ammentavat osin käytännön työn realiteeteista. Toisekseen teknologiset ja kaupalliset vaikuttimet eivät pääse suoraan käsiksi itse toimitustyöhön, vaan niiden ja käytännön työn välistä jännitettä tasaa ja puskuroid näkymättömästi toimituksellinen organisaatiokulttuuri. Juntusen mukaan tämä on havaittavissa esimerkiksi uutisoinnin nopeuden vaatimuksessa, johon vaikuttavat journalistisen eetoksen, eli arvojen, normien ja ideaalien, lisäksi myös organisaation aiheuttamat paineet ja rajoitteet. (Emt., 39–40.) Juntunen (2009, 43) kirjoittaa, että ”[y]htäältä ammattieettisten periaatteiden ja arkikäytäntöjen suhde vaikuttaa olevan itseään korjaava, eikä ristiriita näiden välillä ole välttämättä merkittävästi suurempi kuin ennenkään. Toisaalta eettiselle harkinnalle jää käytännön uutistyössä yhä vähemmän aikaa.”

Suomalaistoimittajien ammatillista itseymmärrystä 2010-luvulla tutkineet Pöyhtäri, Väliverronen ja Ahva (2016) kysyivät toimittajilta, mitkä asiat ovat heidän nähdäkseen muuttaneet journalismia 2010-luvulla, ja miten nämä muutokset vaikuttavat journalismin ydinarvojen lisäksi heidän työhönsä. (Pöyhtäri ym. 2016, 2.) Pöyhtäri ja kumppaneiden tutkimus kytkeytyy kansainväliseen *Worlds of Journalism Study* (2014) -hankkeeseen, jossa arvioidaan ja vertaillaan journalismin tilaa, journalistien toimintamahdollisuuksia ja ammatillista omakuvaa (Pöyhtäri ym. 2016, 5).

Pöyhtäri ym. (2016) tutkimuksen tulokset ovat melko samoilla linjoilla aiempien aiheesta tehtyjen tutkimusten kanssa. Tämä antaa viitteitä siitä, että mediamurros ei ole ainakaan toistaiseksi niin sanotusti antanut moraalista lupaa irtautua autonomisuuden, objektiivisuuden ja julkisen palvelun arvoista. Toisaalta toimittajat myös kertoivat, että käytännön työssä arvot laimentuvat. (Pöyhtäri ym. 2016, 12.)

Pöyhtäri ym. (2016, 3) mukaan “journalistisen ammatin ydinaines” on hitaasti muuttuva arvopohja journalistin työlle, ja tätä ydinainesta on tutkittu paljon. Pöyhtäri ym. (2016) kysyivät tutkilmtaan toimittajilta, millaiseksi nämä ymmärtävät kyseisten arvojen ytimen. Tutkijat tukeutuivat Deuzen [2005] ajatukseen siitä, että journalistin ammatillisuus toimii ideologian tavoin eli tietyt arvot ja normit ohjaavat journalistista työtä. Näistä erityisesti objektiivisuus ja ajankohtaisuus näyttävät olevan keskeisiä ydinarvoja journalismissa. Monet arvoista, kuten julkinen palvelu, autonomisuus ja eettisyyden ideaalit ovat yhteisiä muiden professionien kanssa. (Ks. Pöyhtäri ym. 2016, 3; Deuze 2005, 446.)

Toimittajan ammattitaito rakentuu aiempaa enemmän ajankohtaisuuden ja yleisön huomioon ottamisen varaan. Tällaisen ymmärryksen ammattitaidosta nähdään journalismitutkimuksen piirissä ilmentävän niin sanottua notkean modernin aikaa. Aiemmin toimittajien itseymmärrys nojasi korkeaa modernia ilmentävään ajatukseen siitä, että kansalaisten informointi, kuten faktojen ja mielipiteiden erottelu, on totuudenmukaisuuteen pyrkivää journalismia, jota ohjaa näkemykselle tyypillinen objektiivisuuden arvo. (Pöyhtäri ym. 2016, 13.)

Työelämän muutospyörteissä toimittajien itseymmärrys näyttää pysyneen samoilla linjoilla kuin aiemmissa tutkimuksissa. Harju, Koljonen ja Heinonen (2017) tutkivat yt-neuvotteluiden ja uusien työelämän muutoksien tuomia vaikutuksia toimittajien ammatti-identiteettiin. Harjun ym. (2017, 120) mukaan toimittajat mieltävät ammattinsa edelleen epätyypilliseksi työksi, jolla on yhteiskunnallista merkitystä. Sitoutuminen hyvän työn tekemiseen on myllerrystenkin aikakaudella keskeinen osa toimittajan ammatti-identiteettiä.

Etiikka on siis pysynyt keskeisenä journalismiin liitettyä ammatillisena arvona. Kuitenkin samaan aikaan "[e]ettisyys on selkein esimerkki ydinarvoista, johon teknis-taloudelliset resurssipaineet näyttävät tuottavan ristiriitoja arkisessa työssä ihanteen ja käytännön välillä." (Pöyhtäri ym. 2016, 15.)

Pöyhtäri ym. (2016, 15) kyselytutkimuksessa kävi ilmi, että ehdoton valtaosa, eli 98 prosenttia vastaajista, oli "jossain määrin yhtä mieltä" siitä, että journalistin on aina noudatettava Journalistin ohjeita, oli tilanne tai konteksti mikä tahansa. Aiemmat huolet eettisyyden sitoutumisen heikkenemisestä (ks. Jyrkiäinen 2008) eivät toisin sanoen ole 2010-luvun puoliväliin tultaessa toteutuneet. Kolmannes vastaajista hyväksyi tilannekohtaisen harkinnan, kun taas puolet oli sitä mieltä, että etiikka ei joustu tilanteen mukaan. Toimittajat karsastivat myös henkilökohtaiseen harkintaa perustuvaa etiikkaa.

Toimittajat ovat aiemmissa tutkimuksissa (ks. Pöyhtäri ym. 2016, 16) kertoneet hakeutuvansa töihin sellaisiin medioihin, joissa he voivat toimia oman etiikkansa mukaisesti:

Vaikka suomalaistoimittajat sijoittivat kyselytutkimuksessa eettisyyden ammatillisuutensa ytimeen, etenkin ryhmähaastattelujen pohdinnat heijastavat lisääntyntä joustavuutta ja jopa ristiriitoja eettisissä käsityksissä. (Pöyhtäri ym. 2016, 17.)

Pöyhtäri ym. (2016, 19) johtopäätös on, että journalistisen työn vakiintuneet arvot toimivat edelleen ammatillisen identiteetin rakennuspuina.

Uusi teknologia ja kireä taloustilanne ovat lisänneet nopeuden vaatimusta ja korostaneet kiireen tuntua toimituksissa. Kehitys on asettanut toimittajat ristiriitaiseen asemaan nopeus- ja laatuvaatimusten väliin. Samalla tämä ristiriitaisuus on alkanut pesiä osaksi toimittajan ammatti-identiteettiä. (Pöyhtäri ym. 2016, 19.) Pöyhtäri ym. (2016) tutkimuksesta käy ilmi, että mediamurros näkyy osaltaan ammatillisen identiteetin kokemuksissa. Pöyhtäri ym. (2016, 19) kirjoittavat, että "[t]oimittajien tulkinnoissa aikapaine käännetään ammatilliseksi hyveeksi ongelmallisuudestaan huolimatta – kiireen sietäminen on oleellinen osa nykyjournalistin ammatillisuutta ja vastaus ajankohtaisuuden korostuneeseen vaatimukseen."

Worlds of Journalism Study -kyselytutkimuksen mukaan Suomessa eettinen kuri näyttää olevan tiukempi vanhemmilla toimittajasukupolvilla (Pöyhtäri ym. 2014, 20). Pöyhtäri ym. (2014) arvion mukaan nuorten toimittajien joustavan suhtautumisen ammattietiikkaan voi selittää sillä, että he

ovat jo sosiaalistuneet toimintaympäristöön, joka edellyttää tilanteista eettistä harkintaa. Esimerkkinä tästä voi mainita sosiaalisen median, jonka käyttöön ja arviointiin osana toimitustyötä ei ole vakiintunutta säännöstöä. Eroja löytyi sukupolvien lisäksi myös miesten ja naisten väliltä. Tilannekohtainen eettinen harkinta sai hieman enemmän kannatusta miesten keskuudessa. Lisäksi eettisten toimintatapojen kontrolli oli tiukempaa paikallisesti kuin kansallisella tasolla. (Emt., 22–23.)

Harjun, Koljosen ja Heinosen (2017) tutkimuksen keskiössä on työelämäkokemus. Journalismin tutkimus piirtää kuvaa journalismin ja sitä ympäröivän yhteiskunnan keskinäisestä riippuvuudesta ja suhteen muutoksesta muuttuvissa olosuhteissa. (Emt., 11–13.) Kasvukivuista huolimatta uudempien tutkimusten valossa näyttää siltä, että suomalaistoimittajat eivät vain halua pitää kiinni hyvästä laadusta vaan uskovat, että sen saavuttamiseen on yhä mahdollisuuksia (emt., 120). Laatu puolestaan määriteltiin Harjun ym. (2017) haastattelemien toimittajien puheessa luotettavuuden, totuudellisuuden, syvällisyyden ja monipuolisuuden kautta, ja journalismi nähtiin edelleen vahtikoiran roolissa, tehtävänään jakaa informaatiota kansalaisille (emt., 120–121).

Toimittajuus on suomalaiselle toimittajille alan tutkimusten mukaan yhtäältä toiveammatti ja toisaalta yhteiskunnallinen tehtävä ja palvelua yleisölle. Samankaltaisia tuloksia on saatu myös ulkomaisissa tutkimuksissa. (Harju ym. 2017, 26.) Toimittajan ammatti-identiteetti voi kiinnittyä tiettyihin ilmaisuvälineisiin ja niihin liittyviin työtapoihin. Esimerkkinä tästä voi mainita eri välineiden omat ammattijärjestöt. Muuttuvat ja moninaiset taitovaatimukset irrottavat näitä kiinnityksiä, eikä muutos ole kaikille luontevaa vaan voi näyttäytyä epämääräisenä luovuuden vihollisena. (Harju ym. 2017, 114.)

Toimittajan ammatillisen identiteetin muotoutuminen nojaa vahvasti työn käytäntöihin. Kyse on joustavasta ja muokkautuvasta prosessista; lisäksi esimerkiksi uutistoimittaja voi kokea identiteettinsä eri tavalla kuin taloustoimittaja. Ammatti-identiteetin kuvaaminen pelkästään käytäntöjen kautta kuitenkin typistäisi sen ulottuvuuksia, sillä asiaan kietoutuvat myös ammatilliset ideaalit. Arjen puristus koettelee näitä ideaaleja, jotka tuntuvat haalistuvan samalla kun työn sisältö ja luonne muuttuvat. Ideaalien ja identiteetin muutos suhteutuu myös muutoksen siinä, kuka voi nykyään työskennellä samalla työnsaralla kuin toimittaja perinteisesti. (Harju ym. 2017, 134–136.)

Harju ym. (2017) kiteyttävätkin tilanteen toteamalla, että ”[k]un ammatillisen identiteetin rakennusaineet (rakenteet, käytännöt, osin ideaalitkin) ovat hapertuneet, on samalla ammatillinen itseymmärrys pohdinnassa. Toimittaja joutuu miettimään omaa ammatillista asemoitumistaan.”

(Emt., 137.) Oman tutkielmani kannalta olennainen on tutkijoiden kysymys, muuttuvatko alan hyväksymät eettiset periaatteet mediamurroksen myötä ja erityisesti, miten ammatti-identiteetti rakentuu tulevaisuudessa, kun perinteiset toimitusorganisaatiot surkastuvat (emt., 136). Seuraavaksi käsitelen hieman sitä, millä tavoin journalismi ammattina heijastuu käsitykseen toimittajasta asiantuntija-ammattilaisena.

3.3 Toimittajuus asiantuntija-ammattilaisena

Pöyhtäri ym. (2016, 2) näkemyksen mukaan toimittajien ammattikunta pysyy yhtenäisenä osin professioajattelun kautta. Samoilla linjoilla on myös Deuze (2007, 142), jonka näkemyksen mukaan mediaprofessiolla on vankka sija yhteiskunnan itseymmärryksen rakentajana, joten on elintärkeää ymmärtää vaikuttimia, jotka muokkaavat työoloja, ammattikulttuuria ja teknologioiden vaikutusta työn luonteeseen. Journalismin toimijat itse perustelevat asemaansa ja toimintaansa julkisena palveluna demokraattiselle yhteiskunnalle, jossa journalismin pääasiallinen tehtävä on antaa kansalaiselle tarvittavat tiedot yhteiskunnassa toimiseen. Deuze huomauttaa, että journalismin myllerrysten, mediakonsernien yhteistyö ja nuoremman yleisön kosiskelu vaikuttavat tähän asemaan oleellisesti.

Journalismin yhteiskunnallista asemaa ja sen toimijoiden tunnistettavuutta ja toimien oikeutusta pönkittää käsitys siitä, että journalismi on professio. Journalismia ei voi pitää perinteisesti ymmärrettynä, säädeltyä professiona, kuten lääkärien tapauksessa, sillä työskentely alalla ei vaadi yksilökohtaista toimitilupaa tai jotain tiettyä tutkintoa. Journalismia työnä ja journalistisen työn roolia toimittajien elämässä onkin mielekästä tarkastella profession rakentumisen ja siihen vaikuttavien osa-alueiden kautta. Profession muotoutumiseen vaikuttaa oleellisesti kaksi seikkaa. Yhtäältä journalismiprofessiota määrittelevät rakenteelliset seikat. Vakiintunut journalistinen itsesääntely ja siihen sisältyvät normit, ammattikunnan järjestäytyminen ja journalistien koulutus sekä alan tutkimus asettavat puitteet sille, millaista suomalainen journalismi on. Toisaalta journalismi ammattina määrittyy ja pysyy yllä puheen ja toiminnan kautta; itse työn tekemisellä ja arvioinnilla sekä esimerkiksi toimitusten linjapapereilla on oma vaikutuksensa siihen, millaisena ammattina journalismi näyttää myös ulospäin. Lisäksi puhe ja toiminta muokkaavat ammattia. (Pöyhtäri ym. 2016, 2–3.)

Eri näkökulmia journalistiseen professionaalisuuteen on avannut esimerkiksi journalismintutkija Risto Kunelius (1998). Professionalismi on terminsä mukaisesti -ismi eli usko johonkin, tässä tapauksessa usko ”asiantuntija-ammattilaisen voimaan” (emt., 207). Profession tunnusmerkit

täyttyvät, jos ammatti ammentaa keskeiset piirteensä systemaattisesta teoriasta, siihen kuuluu ammattilaisen autonomia, erityinen ammattiin valmentava koulutus ja se, että ammatinharjoittamista ohjaa eettinen koodisto, puolestaan hahmottelee toimittajien ammattietiikka laajoilla kyselytutkimuksilla kartoittanut Ari Heinonen (1995, 91).

Journalistiprofession eri teorioita ja profession problematiikkaa tutkineen Kauko Pietilän (2012) mukaan professiolla tarkoitetaan ammattia, johon liittyy erityisiä ominaisuuksia. Kuten muutkin ammatit professio on perimmiltään työtä, jonka tarkoituksena on taata tekijänsä toimeentulo. Se on myös toimintaa, joka toteuttaa suoritteiden tai palvelun. Tässä prosessissa kohtaavat työn tekijän ja sen tuloksen vastaanottajan intressit. Kolmas ja tämän tutkimuksen osalta oleellisin lisäarvo on professioon liitetty yleisen edun ajatus. Se ei tarkoita sattumanvaraisista tarpeista huolehtimista, vaan kyse on jollain tavalla yleistettävissä olevasta, yhteiseen hyvään pohjaavasta hyödykkeestä. (Emt., 16–17.)

Yleisen hyvän ohjaavuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että professio ohjeistaisi edustajansa toimimaan täysin pyyteettömästi yhteisen hyvän puolesta. Oleellista on Pietilän (2012, 21) mukaan se, että yleisen edun idea ponnistaa ammattikunnan jakamasta teoreettisesta tiedosta, ja siihen kuuluu tieteellinen koulutus.

Suomalainen journalismi eli professionaalisoitumisprosessia 1920-luvulta 1990-luvun alkuun saakka, katsoo ammatin muutoksia tutkinut Kari Koljonen (2013). 1920-luvulla perustettiin oma ammattijärjestö, toimittajakoulutus aloitettiin ja alan tutkimus alkoi viritä. Muutaman vuosikymmenen jälkeen 1960-luvulla ammatillinen perusta vahvistui työehtosopimusten solmimisten kautta, ja ammattikunta rakensi alalle oman itsesääntelyjärjestelmän. Toimittajien ammattijärjestöistä tuli tärkeitä yhteiskunnallisia vaikuttajia 1980–1990-lukujen aikoihin, jolloin toimittajakoulutuksella, itsesääntelyllä ja alan tutkimuksella oli jo vakaa asema. 2000-luvulla journalismiprofessiota pönkittävät tekijät, kuten koulutus ja alan tutkimus ovat jo saavuttaneet vakaan aseman ja ne toimivat tahoillaan hyvin voimakkaasti, ja ammatillinen itsesääntely ja järjestäytyminen ovat voimissaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että journalismin asema instituutiona olisi aiempaa voimakkaampi. (Emt., 135–136.) Kuten Koljonen (2013, 136) tiivistää, asia on täysin päinvastoin, sillä ”[k]äsitys journalismista ammattina, joka tuottaa yhteiskunnalle hyödyllistä ja tärkeää palvelua ja jonka harjoittajat ovat itsenäisiä ja altruistisia asiantuntijoita, on alkanut horjua niin ammattikunnan keskuudessa kuin laajemminkin yhteiskunnassa.”

Professionalismiin on suhtauduttu ristiriitaisesti. Myötämielisen ajattelutavan mukaan moninaistuvassa yhteiskunnassa erikoistuvat asiantuntijat ovat päteviä käyttämään valtaa, sillä heillä on kattava tieto omasta erityisestä alastaan. Heidän vallankäyttönsä myös pysyy aisoissa, sillä asiantuntevuus rajoittuu vain tiettyyn kohteeseen, ja profession edustajat ovat itsekin riippuvaisia muiden asiantuntijoiden erityisosaamisesta. Sitä vastoin kriitikoiden näkemyksen mukaan asiantuntijat sukeltavat alaansa laput silmillä, eikä rajallinen professionäkökulma avaa kosketuspintaa niihin ihmisiin, joiden arkiseen elämään asiantuntijoilla kuitenkin on pysyvää vaikutusta. (Kunelius 1998, 208–209.)

4 Toimittajan minäkuvan osaset

Tutkin tässä tutkimuksessa sitä, millä tavoin mediakentän jatkuvat myllerrykset vaikuttavat toimittajiin itseensä. Tarkastelen erityisesti sitä, miten eettinen harkinta kiireisessä toimitustyössä vaikuttaa toimittajan ammatilliseen itseymmärrykseen. Lähdän avaamaan toimittajan minäkuvaa käsittelemällä hyvin laajaa ja monitahoista kokonaisuutta nimeltä identiteetti.

Mistä syystä kulttuurinen identiteetti on sitten erityisen tärkeä oman tutkielmani problematiikan kannalta? Siksi että toimittajien ammattikunta muodostaa oman erillisen alakulttuurinsa, jonka valta jäsenistöönä on pienemmässä mitassa samankaltaista kuin kansallisen kulttuurin valta kyseisen kulttuurin jäseniin laajemmin. Käsittelem identiteetin sosiaalista rakentumista, sillä toimittajien ammattikunta on rakentanut myös toimintaa säännöstelevän koodiston, Journalistin ohjeet, ammattikunnan keskinäisen dialogin kautta. Toimittaja on myös yhteiskunnallinen vallankäyttäjä, joten on hedelmällistä tutkia sitä, millä tavoin toimitusten ja yhteiskunnan sosiaaliset rakenteet vaikuttavat minäkuvan muodostamiseen, sillä kuten myöhemmin selviää, yksilön minäkuvalla ja omalla ”roolilla” on myös valtaa siihen, miten yksilö, ja tässä tutkimuksessa verkkotoimittaja, roolissaan käyttäytyy.

4.1 Identiteetin kulttuurinen rakentuminen

Käytän identiteetin käsitteen avaamisen apuna ennen muuta kahta klassikkoteosta: Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin (2009; ilm. alun perin englanniksi vuonna 1966) teosta *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma* sekä Stuart Hallin (1999) esseistä toimitettua ja suomennettua kokoelmaa *Identiteetti*. Teokset ovat molemmat ajattelutavaltaan hyvin keskeisiä. Bergerin ja Luckmannin teos avaa kattavasti niitä sosiaalisia tapoja ja lainalaisuuksia, joilla instituutiot, kuten avioliitto ja miksei journalismikin, opettavat jäsenilleen sosiaalisia sääntöjä. Hall on kulttuurintutkijana hyvin tunnettu identiteettiä käsittelevistä teoksistaan. Nostan tässä tutkimuksessa esiin Hallin näkemyksen mukaisesti kulttuurin vahvana identiteettiä muokkaavana tekijänä.

Käsitteellisesti puhuen identiteetti on monitahoinen ja sirpaleinen minäkuvien kokoelma, joka rakentuu erilaisten puheen tapojen, käytäntöjen ja asemien lomittuessa yhdessä pisteessä. (Hall 1999, 250.) Hallin (1999) mukaan identiteetti muovautuu prosessissa, jossa kielen, historian ja kulttuurin varantoja ammennetaan *tultaessa joksikin* (kursivointi AK). Kyse on siitä, miten meidät

on historiallisesti esitetty ja miksi voimme kulttuurisina olentoina tulla. (Emt., 250.) Identiteetit eivät ole yksilöstä irrallisia kokonaisuuksia, sillä “identiteetit muodostuvatkin esittämisen, eli representaation sisällä, eivät sen ulkopuolella” (Hall 1999, 250).

Tästä syystä identiteettejä on hedelmällistä tarkastella erityisesti niissä pisteissä, joissa historialliset muodostelmat, instituutiot, tavat ja käytänteet risteävät. Ne ponnistavat valtakamppailuista, eronteista ja toiseuden kokemuksesta. Ne ilmaisevat pikemminkin sen, mikä on olemassa suhteessa vastinpariin, *Toiseen*. Näin ollen identiteettiin ja sitä kautta keskinäiseen yhtenäisyyteen on aina ladattuna myös potentiaali, vaiettu totuus siitä, että jokin puuttuu. Identiteetti muodostuukin suhteessa näihin toisiin, poissa- ja läsnäolon merkityksen määrittelyn avulla. (Hall 1999, 11, 251–252.)

Hall (1999) lähestyy identiteetin käsitettä kolmesta näkökulmasta, jotka ovat 1) valistuksen subjekti 2) sosiologinen subjekti ja 3) postmoderni subjekti (emt., 21). Valotan kutakin Hallin erottamaa näkökulmaa tai ajattelutapaa seuraavassa hieman lähemmin. Huomionarvoista on se, että kaikki kolme näkökulmaa ovat myös muokkautuneet ajassa.

Valistuksen subjekti -ajattelutavassa yksilö oli järjellä, tietoisuudella ja toimintakyvyllä varustettu toimija, jonka sisäinen minä alkoi kehittyä syntymän jälkeen, mutta joka pysyi perusolemukseltaan samanlaisena läpi elämän. *Modernin subjektin* identiteetin puolestaan muovasivat merkitykselliset toiset, jotka tulkitsivat ja välittivät yksilölle kulttuuriin rakentuneet arvot ja symbolit. Yksilön ulkoisen ja sisäisen maailman yhteensovittaminen onnistui identiteetin kautta; se toimi näiden maailmojen keskinäisenä välittäjänä. Yksilön subjektiivisten ja sosiaalisten maailmojen laaja kirjo kuitenkin tuottaa myös erilaisia ja jopa yhteen sopimattomia identiteettejä, joista yksilö voi sovittaa ylleen useampia. Moninaisuus toimii pohjustuksena näkökulmalle *postmodernista subjektista*. Tällä subjektilla ei ole kiinteää tai pysyvää identiteettiä, vaan hänellä on lukuisia ja muuttuvia mahdollisuuksia koostaa ja 'käyttää' eri aikoina eri identiteettejä eri tavoin. (Hall 1999, 21–23.)

Oma lähtökohtani tässä tutkimuksessa on, että identiteetti rakentuu postmodernin subjektin tavoin.

Hall (1999) määrittelee identiteetin kulttuurin kautta ja käyttää käsitettä *kulttuurinen identiteetti*. Sen voi ymmärtää kahdella eri tavalla. Ensinnäkin kulttuurinen identiteetti kätkee sisäänsä kulttuurin sisältämiä ja mahdollistamia erilaisia minuuksia. Nämä voivat olla pinnallisia tai keinoitekoisia, mutta ne ovat yhteisiä kaikille kulttuurin jäsenille. Kulttuuri ikään kuin varustaa jäsenensä koodistoilla, jotka muistuttavat yhteisistä kulttuurisista kokemuksista ja saavat kulttuurin

jäsenet tuntemaan itsensä osaksi yhtä kansaa. Kulttuurisen identiteetin voi “löytää” tai se voi muodostua “tuotannon” kautta. Tämä tarkoittaa sitä, että identiteetti voi rakentua yhtäältä jonkin löydetyn yhdistävän tekijän omaksunnan kautta, mutta se voi muotoutua myös jaetun menneisyyden, yhteisen tekijän *kertomisen ja esittämisen* kautta. (Emt., 224–225.) Toinen kulttuurisen identiteetin muodostumisen tapa rakentuu eronteoissa, erilaisissa juonteissa, murtumissa ja jakolinjoissa, jotka osaltaan määrittelevät, millaiseksi olemme kansakuntana tulleet (emt., 227).

Kulttuurisen identiteetin voi ymmärtää viime kädessä näiden kahden näkökulman välisenä dialogina, jossa ensimmäinen tarjoaa perustuksen, ja toinen piirtää tältä pohjalta erojen kautta sen kokonaisuuden, joka määrittelee kulloisellakin historian hetkellä kulttuurista identiteettiä (Hall 1999, 229).

Kansallinen kulttuuri on puhetapa, joka rakentaa toimintaamme ohjaavia merkityksiä. Nämä merkitykset toimivat myös pohjana minäkuvan rakentumiselle. Samastuminen kansallisuuteen toteutuu erilaisten tarinoiden kautta. Niihin kiinnittyvät muistot ja kuvitteelliset yhteisöt toimivat siltana menneisyyteen. (Hall 1999, 47.)

Yhteisöillä on voimakas vaikutus yksilön käsitykseen itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Ihmiselle on tyypillistä reagoida ympäröivään kulttuuriin, yhteisöön ja maailmaan kattavasti. Tämä ympäristö, jossa yksilö on, jättää myös jälkensä hänen minäkuvaansa. Vahvimmin yksilön identiteettiä sosiokulttuurisesti muokkaava tekijä on vuorovaikutus. Sen kautta yksilö tarkistaa, pitävätkö hänen ennakkokäsityksensä toisesta ja itsestä suhteessa toiseen kutinsa. Työkaluna tässä toimii tyypittely. (Berger & Luckmann 2009, 39–42.)

Tyypittelemineen on kulttuurisesti rakentunut keino ymmärtää muita. Ihmisille tyypittelyn kautta lankeavat ominaisuudet ja mielikuvat auttavat tulkitsijaa määrittelemään kulloisellekin henkilölle tietynlaisen roolin. Tyypittely toisin sanoen toimii eräänlaisena ajattelukarttana, tarjoten tietoa siitä, mitä yhteiskunnan roolia tietty yksilö toteuttaa. Erilaiset tyypittelyryhmät voivat pitää sisällään yksilöitä sosiaaliseen ryhmään, sukupuoleen, kansallisuuteen, kieliryhmään ja moneen muuhunkin seikkaan samastavia kokonaisuuksia. (Hall 1999, 189–190.)

Kieli toimii oppaana vuorovaikutustilanteessa. Yhtäältä kieli toimii itsetarkastelun keinona, mutta toisaalta se mahdollistaa vuorovaikutustilanteessa yksilöiden yhtäaikaisen ja vastavuoroisen tarkastelun. Kieli toisin sanoen nivoo yhteen jaettua todellisuutta ja tyypittää eri aikojen subjektiivisia näkemyksiä yhteen. (Berger & Luckmann 2009, 46–50.)

Jonkin asian siirtymistä yksilön kokemusmaailmasta yleisesti jaetuksi tiedoksi kutsutaan objektivoitumaksi. Kielessä objektivoitumat muodostavat erilaisia merkityskenttiä. Esimerkiksi johonkin ammattiin liittyvä kieli muokkaa omanlaisensa merkityskentän, johon kasautuu yksilökohtaisia historiallisia merkityksiä. Tämä kertymä mahdollistaa sen, että kyseinen merkityskenttä toimii tietovarantona, joka ei ole sidottu aikaan tai tiettyyn yksilöön. (Berger & Luckmann 2009, 60–65.)

Inhimillinen toiminta ei käytännössä koskaan ole täysin sääntelemätöntä. Kuten jo todettua, vuorovaikutuksen onnistumista tuetaan tyypittelyllä, jota eri toimijat soveltavat tilanteen mukaan. Vuorovaikutusprosesseihin on kerrostunut ajan kuluessa erilaisia itse ajan ja eri tapojen tuomia sääntöjä ja toimintamalleja. Kun toiminta vakiintuu noudattamaan tietynlaisia sääntöjä ja toimintamalleja, siitä muodostuu instituutio. (Berger & Luckmann 2009, 66–67.) Myös journalismi on tällainen, erilaisilla toimintamalleilla ja säännöillä latautunut instituutio, jonka perustehtävä (ks. Heinonen 1995, 85) on välittää ajankohtaista tietoa.

Berger ja Luckmann (2009) muistuttavat, että instituutioihin on aikojen myötä rakentunut sosiaalisia kontrollimekanismeja (emt., 68). Tarkastelen sosiaalisten kontrollimekanismien syntyä tarkemmin myöhemmin. Niiden lähempi käsittely on tärkeää, sillä journalismia sääntelevät erilaisten säännösten, kuten Journalistin ohjeiden, lisäksi myös jatkuvasti sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuvat ja uusiintuvat odotukset siitä, mikä journalistisessa instituutiossa on hyväksyttävää ja oikeanlaista toimintaa.

Ammattikuntien yhteiset pelisäännöt helpottavat toimintaa jatkuvassa ja toistuvassa kanssakäymisessä sekä ryhmän sisällä että suhteessa sen ulkopuolisiin toimijoihin. Tässä tutkimuksessa katson, että pelisääntöjen tapaiset sosiaaliset rakennelmat vastaavat Bergerin ja Luckmannin (2009) näkemystä, jonka mukaan instituutioon vihkiytynyt yksilö peilaa itseään ja elämänsä tapahtumasarjoja instituutioiden historialliseen kehitykseen. Vaikka instituutioiden rakentama maailma on vahvasti yksilön toimintaa säätelevä tekijä, on hyvä pitää mielessä, että ne ovat inhimillisen toiminnan tuottamia. (Emt., 73.)

Instituutioihin liittyvät säännösten opitaan sosiaalisessa integraatioprosessissa kyseessä olevaan instituutioon. Samalla tässä prosessissa opitaan myös “tottelemaan” instituution sanelemia sääntöjä. (Berger & Luckmann 2009, 74–75.) Katson, että Bergerin ja Luckmannin pohjalta instituutioksi ymmärretty journalismi elää ja muovautuu jatkuvassa vuorovaikutuksessa eri toimijoiden kesken.

Journalismiin nivoutuva yhteisö asettaa journalismin nimissä tapahtuville toiminnoille erilaisia sosiaalisia kontrollimekanismeja, jotka ovat hyväksytyjä ja oikeutettuja instituution sisällä. Toisin sanoen kun journalismi nähdään instituutiona, voidaan myös ajatella, että tälle instituutiolle ominaiset tyypittelyt muokkaavat journalismin piirissä toimivia henkilöitä.

Instituutiot kestävät aikaa ja yksilön muistin rajautumista ihmisen elinkaareen erilaisten normina olevien ja havaintojen kautta välittyvien säännösten avulla. Ne opitaan samalla kun kasvetaan sosiaalisesti kiinni siihen yhteisöön, kulttuuriin ja yhteiskuntaan, johon kuulutaan. Tähän prosessiin kuuluu myös tietynlainen instituutioiden auktoriteetti, joka opettaa tietyn ryhmän "tottelemaan" instituution sanelema sääntöjä. (Berger & Luckmann 2009, 74–75.)

Instituution toimintaan sisältyvät myös tiettyjen merkitysten opettaminen ja niiden siirtäminen uusille jäsenille. Nämä jäsenet opetetaan hyväksymään ja omaksumaan tietyt merkitykset. Näin ollen yksilö ei kohtaa vuorovaikutustilanteessa tyypittelyn taakkaa, sillä instituutio tavallaan tarjoaa sen piirissä valmiiksi hyväksytyyn toimintamallin ja merkitykset, jotka on testattu ja havaittu hyväksi. (Berger & Luckmann 2009, 83–84.)

Yksilö voi omaksua myös monenlaisia erilaisia rooleja. Yhteisesti jaetut tietovarannot toimivat joustavana ohjekirjana roolien muodostamiselle. Rooli itsessään myös rakentaa sosiaalista maailmaa, sillä roolin kautta sen käyttäjä ottaa omakseen jonkun toisen kokemuksia ja niin sanottuja objektiivisia totuuksia. Instituutio toisin sanoen on olemassa vain, kun sen luomat roolit ovat käytössä. Tämä tarkoittaa sitä, että instituutiot ovat vallankäyttäjiä, sillä ne määrittelevät käyttäytymismalleja ja rooleja. (Berger & Luckmann 2009, 87–90.)

Hallin ja Bergerin ja Luckmannin käsityksiä tiivistäen voi todeta, että identiteetti siis muodostuu yhteiskunnan ja yksilön välisessä dialogissa. Kaikki yksilön sosiaaliset suhteet ja niihin liittyvät prosessit säilyttävät, muovaavat ja muuntavat identiteettiä. Kaikille näille puitteet antaa yhteiskunnan rakenne, sillä se määrittelee ne prosessit, joissa identiteettiprosessit voivat tapahtua. Tämä toimii myös toiseen suuntaan eli yksilöiden identiteetit ja niitä määrittelevät sosiaaliset prosessit määrittelevät myös prosessin mahdollistavaa yhteiskuntaa. (Berger & Luckmann 2009, 195–196.)

4.2 Ammatista ammentava identiteetti

Edellä hahmottelemaani yleisempää taustaa vasten tarkastelen tässä alaluvussa ammatti-identiteettiä, jolla tarkoitetaan yksilön käsitystä itsestään oman ammattinsa edustajana. Huomion kohdentaminen identiteettiin näin ymmärrettynä tarjoaa mahdollisuuden tutkia ammattia koskevia arvoja, tavoitteita ja eettisiä ulottuvuuksia. Tutkijoiden mukaan aiemmin ammatti-identiteetti ponnisti vahvasti ammattiryhmän kulttuurista ja sen ympärille rakentuneesta yhteisöstä. Nyky-yhteiskunnassa tilanne on moninaisempi yhteiskunnan rakenteellisten ja instituutionaalisten muutosten takia. Esimerkiksi Beck [1995] ja Giddens [1991] korostavat, että vakiintuneilla rakenteilla ja perinteillä on nykyisin heikompi rooli vaikutus yksilön toiminnassa ja sitä kautta identiteetin rakentumisessa. Tämän päivän työelämässä ammatti-identiteetti voi rakentua yksilöllisen ammatillisen kehityksen, ammattiin samastumisen ja organisaatiokulttuuriin kiinnittymisen kautta. (Ks. Vähäsantanen 2007, 157–159.)

Työelämän murros todella heijastuu identiteettien rakentumiseen, taustoittaa työn, identiteetin ja oppimisen suhdetta tutkinut Anneli Eteläpelto (2007). Hän huomauttaa nykyään ajateltavan, että yksilöt ovat ensisijaisesti itse vastuussa siitä, että he jatkuvasti kehittävät itseään ammatissaan (emt., 137).

Työn kautta rakentuva identiteetti kuvaa ihmisen ja työn välistä suhdetta, sillä se nivoo yhteen ammatin yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja kulttuuriset käytännöt ja tuo ne eleyksi osaksi yksilön käsityksiä. Kun yksilö rakentaa ja muokkaa alati merkityksiä ja käsityksiä siitä, mikä on työn asema yksilön omassa elämässä, hän samalla määrittelee työhön liittyviä arvoja ja eettisiä näkökulmia. (Eteläpelto 2007, 90.)

Työelämän tunnistettu hajanaisuus ja epävarmuus sysäävät ammatti-identiteetin aiempaa kaltevammalle pohjalle suhteessa Bergerin ja Luckmannin (2009) tarkoittamassa mielessä. Identiteetistä on tullut enenevästi jotain, joka nojaa yksilöllisiin valintoihin. Samalla näin rakentuva identiteetti toimii yksilöllisen maailman ja yhteiskunnallisen maailman leikkauspisteenä (Eteläpelto 2007, 92–95).

Ammatti-identiteetin sirpaleisella ja yksilökeskeisellä muovautumisella on vaikutusta myös niihin rakenteisiin, joiden kautta se osin muodostuu. Sosiologi ja filosofi Maurizio Lazzaratio [1997] pohti jo kaksi vuosikymmentä sitten yksilön roolia mediateollisuudessa. Lazzaratio korosti yksilön toimijuuden merkitystä: yksilö kohtaa työssään monia vaikutteita, erilaisia paineita ja nautintoja sekä rajoitteita. Hän myös kysyy, ovatko yksilön ennakkoluulot, käytös ja valinnat vain suoraviivaisesti yksilön läpikäymän sosialisatioprosessin tulos, vai ovatko yksilön ideat ja

päämäärät enemmän tai vähemmän sellaisia asioita, jotka ovat kyseisessä organisaatiossa toimivia. Sosiologi ja yhteiskuntateoreetikko Anthony Giddensin mukaan [1984] kaikki inhimilliset sosiaaliset toiminnot luovat rutiineja, sääntöjä ja normeja. Nämä inhimillisen toiminnan luomukset voivat puolestaan paitsi pakottaa myös kannustaa innostaa yksilöä toimimaan tietyllä tavalla. (Ks. Deuze 2007, 85.)

Toimittajista puhuttaessa voidaan kaiken kaikkiaan ajatella, että ammatillinen identiteetti muovautuu paitsi dialogissa ammattikunnan sisällä myös erilaisten ja sille ulkopuolisten paineiden ja vaikuttimien kautta. Kuten aiemmin jo toin esiin, nykyajan yksilö voi ainakin periaatteessa sovittaa ylleen useita erilaisia identiteettejä ja valita niistä mieleisensä aina tilanteen mukaan. Identiteetti on yksilön sisällä oleva, moninaisia kerrostumia. Tässä tutkimuksessa rajaan huomioni identiteettiin nimenomaisesti toimittajan ammatin kautta omaksumaa identiteettinä tai toisin, identiteettinä, joka yksilöllä on ammattikuntansa jäsenenä. Toisin sanoen käsittelen vain yhtä kapeaa ja erityistä osaa yksilön identiteetistä, joka muodostuu jatkuvassa vuorovaikutusprosessissa ympäröivän yhteiskunnan kanssa.

4.3 Journalismin eettisen sääntelyn idea

Journalistin ohjeet tarjoavat yhden keskeisen ilmauksen ammattikunnan ja sen identiteetin suhteesta yhteiskuntaan. Ohjeiden mukaan toimittajan tulee toimia niin, että kansalaiset saavat vastaanottamastaan informaatiosta tarvittavat tiedot, joiden avulla muodostaa totuudenmukainen kuva maailmasta ja suomalaisesta yhteiskunnasta. Ohjeissa viitataan ihmisoikeuksiin, ilmaisunvapauteen ja ihmisarvon kunnioittamiseen. Toisaalta ohjeet ulottuvat myös arkiseen työhön muun muassa kehottamalla hankkimaan tiedot rehellisesti ja tarkistamaan faktat. Mukana on myös eettisiin tarkoituksiin viittaavia kohtia, kuten velvoite pyrkiä totuuteen. (Heinonen 1995, 114.) Huomioitavaa Heinosen (1995) tutkimuksen osalta on se, että hän puhuu Journalistin ohjeista sellaisina, kuin ne olivat ennen vuoden 2005 muutoksia.

Suomessa, kuten monessa muussakin maassa, toimittajien ammattikunta on laatinut ohjeistonsa itse, eikä sen noudattamatta jättämiseen liity vakavia sanktioita. Journalistin ohjeiden muotoon ovat toimittajien ammattikunnan lisäksi vaikuttaneet myös Julkisen sanan neuvosto JSN ja alan kustantajat. Sitä vastoin ohjeista uupuu yleisön suora ääni. Suomessa ensimmäiset Journalistin ohjeet, jotka kulkivat tuolloin nimellä Lehtimiehen ohjeet, otettiin käyttöön vuonna 1958. Tämän jälkeen jokainen kulunut vuosikymmen on tuonut niihin joitain muutoksia. (Heinonen 1995, 114.)

Julkisen sanan neuvosto, eli JSN, on nimensä mukaisesti lehdistöneuvosto, jonka tulkitsee hyvää journalistista tapaa. Sen perustivat media-alan kustantajat ja toimittajat. JSN:n tulkintoja ja päätöksiä seurataan alan piirissä hyvin tarkasti, vaikka JSN ei käytä julkista valtaa eikä se ole tuomioistuin.

Vuonna 2017 voimassa olevat Journalistin ohjeet hyväksyttiin Julkisen sanan neuvoston kannatusyhdistyksen kokouksessa 4.11.2013 ja ne tulivat voimaan 1.1.2014. Julkisen sanan neuvoston tarkoituksena on ”tulkita hyvää journalistista tapaa ja puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta” (ks. Journalistin ohjeet, <http://www.jsn.fi/jsn/jsn/>) Suurin osa suomalaisista medioista kuuluu JSN:n perussopimuksen allekirjoittajiin.

Journalistin ohjeet nojaavat ennen kaikkia etiikkaan, sellaisena kun se ammattikunnan sisällä on totuttu ymmärtämään. Etiikka ja moraalit kuvaavat molemmat tekojen arvopohjaa. Etiikka viittaa inhimillisen toiminnan tulokseen, hyvään tai pahaan. Moraali puolestaan tarkoittaa jotain sellaista, joka on sosiaalisesti tulkittu tai kulttuurissa sallittua, hyväksyttyä, kiellettyä tai pahaa. (Mäntylä 2004, 24.)

Kuistiala (1992) peilaa journalismin pro gradu -työssään ihmisen eettisiä toimintoja moraalifilosofian klassikoiden pohjalta. Hänen mukaansa toimittajien toiminnan eettisyyttä kannattaa verrata yhtäältä Immanuel Kantin velvollisuusetiikkaan ja toisaalta John Stuart Millin utilitaristiseen teoriaan, sillä nämä teoriat osoittavat suuntaa eettiselle ajattelulle myös journalismissa. Tasapainoilu kantilaisen ja milliläisen ajattelumallien välillä voi tuo ratkaisun silloin, kun toimittaja kohtaa ”moraalikonfliktin”. (Kuistiala 1992, 55–56.)

Kantin näkemyksen mukaan moraalinen käytös rakentuu käytännöllisen järjen ohjaamien toimintojen varaan. Teko voidaan määritellä oikeaksi, jos valittu toimintatapa on oikea. Moraalia on noudatettava sen itsensä vuoksi, eikä tekojen puntaroinnilla ole eettistä arvoa. Kuistialan (1992) tulkinnan mukaan Kant näkee velvollisuuden ainoana moraalin oikeana velvoitteena. (Emt., 22–23, 28; myös Mäntylä 2004, 26.)

Millin utilitarismi puolestaan korostaa hyvän maksimointia. Sellaiset teot, jotka eivät edistä tätä päämäärää, ovat yksinkertaisesti vääriä. Oikeanlainen toiminta siis ohjautuu tekojen puntaroinnin kautta. (Kuistiala 1992, 11–21.)

Mäntylä (2004) hahmottelee, että journalistinen etiikka voidaan jakaa kahteen eri päätyyppiin, *deontologiseen* ja *teleologiseen* etiikkakäsitykseen. Deontologinen käsitys ponnistaa kantilaisesta velvollisuuden ideaalista ja jalostuu ideaksi, jonka mukaan toimittajan tulee tuoda esiin totuus sekä mahdollisimman paljon faktoja. Teleologisen etiikkakäsityksen mukaan taas toimittajat arvioivat ensi sijassa tekemänsä jutun seurauksia. Totuuden käsittely on vuorossa vasta tämän jälkeen. Suomalaisista toimittajista tehtyjen tutkimusten mukaan toimittajat poukkoilevat näiden kahden käsityksen välillä tukeutuen tilannekohtaisesti suuntauksista jompaankumpaan. Tällaista toimintaa kutsutaan tilanne-etiikaksi. (Emt., 26–28.)

Määrittelen omassa tutkimuksessani etiikan Kuistialan (1992) tapaan. Näen etiikan journalistista toimintaa ohjaavana tapana tilanteissa, jotka vaativat moraalista harkintaa (emt., 5). En toisin sanoen käsittele etiikkaa moraalifilosofian kautta vaan katson, että toimittaja toimii tilanne-eettisesti.

4.3.1 Yleinen etu ja vastuu

Heinonen (1995, 64) näkee, että journalismin yhteiskunnallinen rooli on kytköksissä ammatilliseen itseymmärrykseen yleisestä edusta ja yleisön tarpeista. Journalismin voimakas asema asettaa sille myös vastuullisuutta, sillä:

Näkemyks siitä, että journalismissa on tavalla tai toisella järjestettävä tuon yhteiskunnallisen instituution vastuullisuus, perustuu ymmärrettävästi sille oletukselle, että journalismi jollakin tavalla on yhteiskunnallisesti merkittävää toimintaa. (Heinonen 1995, 80.)

Itsesäätelyn pohjavireenä voi siis pitää yleisen edun palvelemista, mutta pitää muistaa, että kaikki toimintaohjeistot, säännökset ja erilliset lehdistöneuvostot ovat syntyneet journalistien tulkitsessa sitä, mikä lopulta on yleisen edun mukaista (Heinonen 1995, 88).

Heinosen (1995, 62) mukaan median ajatellaan olevan itse vastuussa journalistisen vastuullisuuden toteuttamisesta hyvien menettelytapojen mukaisesti. Jos niiden mukaan ei toimita, yhteiskunnalla on oikeus ja velvoite puuttua siihen, miten journalismia tehdään. Tällä tavoin journalistiselle itsesäätelylle asettuu kaksikulotteinen kehys: samaan aikaan kun toimittajien odotetaan huolehtivan ammatillisesta sääntelystä itse, näin tehdään, jotta alaan ei puututtaisi ulkoapäin.

Eettisten koodistojen kehitys on kulkenut rinnakkain toimittajien ammatillisen kehityksen kanssa. Taustalla on osin se, että normit toimivat journalismin vallan vahtikoira -aseman oikeuttajina.

Eurooppalaisten ja Lähi-idän valtioiden eettisten koodistojen vertailu osoittaa, että vaikka sosiaalisten ja poliittisten järjestelmien kirjo on moninainen, eettiset koodistot heijastavat kulttuurienvälistä yhteisymmärrystä objektiivisuudesta ja sitoutumisesta totuuteen. (Deuze 2005, 449.)

Itsesääntely toimii myös itsesuojelun tavoin, onhan tarve torjua ulkopuolisten tahojen puuttuminen journalistiseen toimintaan yksi sääntelyn synnyttäneistä tekijöistä. Tiedotusopin tutkijan, emeritusprofessori Kaarle Nordenstrengin [1979] mukaan itsesääntely toimii tavallaan kuin ”yhteiskunnallinen alibi”, joka myös samalla estää ”journalismiin kohdistuvat väkevämmät toimet” (ks. Heinonen 1995, 63).

Helsingin yliopiston viestintäoikeuden professori Päivi Tiilikka (nyk. Korpisaari) huomautti vuonna 2011, että vaikka sosiaalisen vastuun teorioita on esitetty itsesääntelyn perustaksi, tähän sääntelymuotoon on siirrytty usein vasta silloin, kun lainsäätäjät ryhtyy harkitsemaan oikeudellista sääntelyä (Tiilikka 2011, 177).

Itsesääntely muistuttaakin monilta osin oikeudellista sääntelyä. Ammatillinen säännöstö tulee jopa kieleltään lähelle lakitekstin tyyliä. Syynä tähän on se, että säännöstötekstit ovat juristien käsialaa. Yksi itsesääntelyä merkittävällä tavalla hallinnoiva toimija on lehdistöneuvosto, kuten Julkisen sanan neuvosto Suomessa, jonne voidaan tehdä kanteluita havaituista rikkomuksista ja joista em. neuvosto antaa ratkaisunsa. Monet ammatillisten säännöstöjen kohdista eri maissa nojaavat paikalliseen lainsäädäntöön. (Heinonen 1995, 63–64.)

Journalismia säädellään siis valtion asetuksilla ja laeilla. Sananvapauslaki määrittelee päätoimittajien, toimittajien, julkaisijoiden ja kustantajien oikeudellisen vastuun ja velvollisuudet. Myös toimittajan lähdesuojaa, valtiosalaisuuksia, toimittajan vastinetta ja kunnianloukkauksia säädellään lailla. Kuten jo useaan otteeseen olen tuonut esiin, näiden lisäksi journalismia sääntelevät alan sisäisesti muodostetut eettiset ohjeet, joiden noudattamista valvoo vapaaehtoisuuteen perustuva, erillinen ja sopimuksenvarainen elin, Julkisen sanan neuvosto. (Mäntylä 2004, 10.)

Kaksikantainen sääntely pohjautuu 1800-luvulta länsimaissa vallinneeseen liberalistiseen yhteiskuntafilosofiaan. Edellä jo mainitsemani englantilaisfilosofi John Stuart Mill (1806–1873) ajatteli, että valtion tulee sekaantua mahdollisimman niukasti kansalaisten ja yritysten toimintaan. Millin mukaan lakeja tarvittiin yhteiskuntarauhan ja -turvallisuuden takaajiksi, mutta vapaus oli valtiota tärkeämpi asia. Millin ajattelu ulottuu myös aatteisiin. Hänen mukaansa totuus voittaa

aatteiden vapailta markkinoilla, kunhan valtio malttaa puuttua tähän prosessiin mahdollisimman vähän. (Mäntylä 2004, 11.)

Millin edustama liberalistinen ajattelutapa on tarjonnut pohjan usealle länsimaiselle sananvapauslaille. Ajattelutavan mukaisesti tiedotusvälineiden tulee olla valtiovallasta riippumattomia. Lailla tulee myös asettaa sananvapaudelle mahdollisimman niukka raja, ja media ottaa itse vastuun julkaisemastaan sisällöstä. Tästä syystä eettiset ohjeet mukailevat usein kyseessä olevan maan lainsäädäntöä. Ne ovat lakeihin verrattuna yksityiskohtaisempia, ja tästä syystä eettisillä ohjeilla voidaan puuttua sellaiseen, mihin lain valta ei yllä. (Mäntylä 2004, 11.)

Viestintäoikeuden edustajien mielestä journalismi tarvitsee kaikkia sääntelymuotoja. Journalistin ohjeiden ja niitä tulkitsevan JSN:n tason pitäminen korkealla takaa järjestelmän arvostuksen ja sen olettamuksen, että hyvä journalistinen tapa takaa laadun. Oikeudellinen taso taas paikkaa niitä kohtia, joihin itsesääntely ei yllä, kuten perus- ja ihmisoikeusloukkaukset. (Tiilikka 2011, 182–183.) Eri sääntelyn muodot tulee kuitenkin pitää erillään, sillä jos tuomioistuimet nojaavat ratkaisuisiaan itsesääntelyyn, tämä voi johtaa journalistisen itsesääntelyn vaatimustasojen alenemiseen (Tiilikka 2011, 187).

Yksi taustatekijä itsesääntelyssä on raha. Julkinen sitoutuminen eettisiin ohjeisiin voi olla merkki tietynlaisesta laadusta, mikä puolestaan voi vaikuttaa myös mediankulutus päätöksiin, sillä kuluttaja uskoo tiedotusvälineiden noudattavan eettisiä ohjeita. (Tiilikka 2011, 177.)

Vaikka toimittajien ammatillinen asema pohjaa ammattietiikkaan ja yleisen edun velvoitteeseen, on työskentelevä toimittaja myös palkkatyöläinen. Tästä syystä hänen työskentelynsä puitteet tarjoaa työnantaja. Näin ollen toimittajan työhön ja sitä kautta eettiseen harkintaan vaikuttavat myös sellaiset tekijät, joihin hän ei voi itse vaikuttaa. (Heinonen 1995, 93.)

Lukija voi kysyä, mikä oikeastaan erottaa valtiosääntelyn ja itsesääntelyn, jos itsesääntelyssä on lainomaisia piirteitä. Heinosen (1995) mukaan erona on se, että itsesääntelyllä ei ole elintä, joka voisi käyttää sellaista rangaistusta, jolla pakotetaan rangaistuksen saaja käyttäytymään halutulla tavalla. Itsesääntelyn idea perustuu siihen, että sen ohjeita ja sanktioita (vrt. JSN:n langettavat) noudatetaan vapaaehtoisesti. (Emt., 64.)

Selvää joka tapauksessa on, että journalistien ammattieettiset koodistot toimivat tämän ammatin harjoittajan yhteiskunnallisen aseman pönkittäjänä. Tällainen statuksen kohottamispyrkimys on

nähty anglosaksisissa maissa ”epätoivoisena pyrkimyksenä kohti tunnustetun profession asemaa” (Heinonen 1995, 91).

4.3.2 Sääntelyn muodot ja ammatti-identiteetti

Heinosen (1995) jaottelun mukaan journalismia säännellään markkina-, kansalais-, valtio- ja itsesääntelyn kautta. Nämä sääntelyn muodot voi erottaa toisistaan etsimällä niissä toimivan vahvimman vallankäyttäjän. Markkinasääntelyssä vallankäyttäjänä toimivat markkinavoimat, kun taas itsesääntelyssä korkein vallankäyttäjä on ammattikunta itse. Tärkeää on ottaa vallankäyttäjän lisäksi varteen myös se, kenelle ollaan vastuullisia. (Heinonen 1995, 51.)

Markkinasääntelyllä tarkoitetaan sitä, että journalismissa on otettava yleisön tarpeet huomioon. Heinosen (1995) mukaan markkinasääntelyä jäsentää ristiriita, ”sillä yhtäältä yleisön katsotaan olevan vastuullisuuden kohde ja toisaalta todetaan, että mediajärjestelmän ja journalismin tulisi olla mahdollisimman vapaa ulkopuolisesta valvonnasta” (emt., 52). Markkinasääntelyn idea on myös se, että yleisö ja sen mieltymykset tunnustetaan siksi tahoksi, jolle ollaan vastuullisia. Kun kansalaiset ”äänestävät jaloillaan” eli harjoittavat vapauttaan kuluttaa mediasisältöä, miten lystävät, siirrymme kansalaissääntelyn piiriin. Kuten Heinonen (1995) kuitenkin huomauttaa, yksittäisten yleisön jäsenten vaikutusvalta päättää kuluttamastaan sisällöstä on viime kädessä pieni. Kaikki se ohjaus ja muu toiminta, joka jollakin tavalla suuntautuu journalismiin valtion julkisen vallan toimesta, on puolestaan valtiosääntelyä. (Heinonen 1995, 51–56.)

Heinonen (1995) muistuttaa, että suhtautuminen sääntelyyn mukailee usein valtiokäsitystä. Julkisen vallan kolmijako ja sen eri osasten sääntelytoimet journalismiin nähdään eri käsityksissä eri tavoin. Esimerkiksi journalismin sääntely oikeuslaitoksen kautta näyttäytyy joissakin valtiojärjestelmissä hyvänä asiana, kun taas poliittisen vallan kautta säädetyt lait journalismin säätelemiseksi voivat aiheuttaa nikottelua. (Emt., 59–60.)

Katson siis journalismia tässä tutkimuksessa erityisesti siitä näkökulmasta, että journalismi on yleisön julkinen palvelija, tiedonvälittäjä. Samalla journalismi on berger-luckmannilaisittain instituutio, jonka toimintaa säännöstelevät monet eri tahot. Kansalais-, markkina-, itse- ja valtiosääntelyn lisäksi se on instituutio, joka toimii sosiaalisen kontrollin ja vuorovaikutuksen ehdoilla. Tältä kannalta journalismi tulee säännellyksi myös instituution sisäisesti muokkautuen jatkuvassa vuorovaikutuksessa instituution sisällä. Jos ajatellaan, että toimittajat sekä ”tottelevat” että pitävät yllä journalismi-instituution sääntöjä, on tutkimukseni näkökulma eettisestä harkinnasta

perusteltu. Eettinen harkinta on osin instituution toimittajalle "opettamaa", ja ohjenuorana tässä harkinnassa toimivat erilaiset sosiaalisesti sovitut säännöt.

Deuze (2005) on kritisoinut tutkimuksia, joissa etiikkaa pidetään täysmittaisena kompassina journalismiin. Hänestä näissä tutkimuksissa sekoittuu eettinen käyttäytyminen legitimoivana arvona sen konkreettiseen tulkintamerkitykseen tietyssä tilanteessa. Kritiikistä huolimatta Deuze korostaa, että etiikka ja siihen liittyvät ideaalit ovat tärkeitä, sillä toimittajat tavoittelevat julkisen palvelun ideaalia. Kyse on vahvasti toimittajan työtä määrittelevästä tekijästä, jota käytetään perusteena esimerkiksi, kun oma raportointi aiheuttaa vastahankaa. Toimittajat voivat tällöin vedota toimivansa kansan nimissä ja kansan puolesta. (Deuze 2005, 447–448.)

Deuzen (2005) mukaan keskittymällä journalismiin ammatillisena ideologiana voidaan käsitellä sitä, millaisia merkityksiä toimittajat antavat päivittäiselle uutistyölleen. Hänen mukaansa journalismitutkijat ovat löytäneet viitteitä siitä, että ammatillinen ideologia on ensiksikin osin määritellyt uudelleen ja toisekseen rakentanut käsitystä siitä, mitä journalismi on ja kuka sitä oikeaoppisesti harjoittaa. Jos tarkastellaan journalismia professiona, ideologia voidaan nähdä jonkin tietyn ryhmän uskomuksien kollaasina. Tällainen ammatti-ideologinen ote työhön läpäisee kaikki mediatyypit, genret ja formaatit. Tästä syystä on tärkeää tutkia ideologian ilmenemistä journalismissa, sillä se vaikuttaa siihen, miten toimittajat käsittävät oman ammattinsa sekä miten toimitustyön käytännöt muovautuvat. On myös tärkeää muistaa, että ideologiset tulkinnat ja sen työlle asettamat painoarvot ovat journalismin kentällä moninaisia. (Deuze 2005, 444–445.)

Journalismin ja siihen kiinnittyvän ammatillisen identiteetin uudelleenarviointi on tarpeellista, sillä yhteiskunta on monitahoinen kokonaisuus, joka muuttuu jatkuvasti. Jos uudelleen arviointia ei koko ajan tehdä, ymmärrys itse journalismista voi jäädä vajavaiseksi. Deuzen (2005) mukaan ammatillinen ideologia toimii tässä muutosprosessissa "toimittajien ammattiryhmän sosiaalisena sementtinä" (Deuze 2005, 455).

Deuzen (2005) näkemyksen mukaan ammatti-ideologialla on työtä määrittelevä vaikutus. Sosiaalisista ja poliittisista lähtökohdista nousevat ideat ja näkökulmat voivat toimia ryhmää yhdistävänä tekijänä, mutta niiden pohjalta myös marginalisoidaan ja hylätään joitakin ideoita tai näkökulmia. Deuze määrittelee ammatti-ideologian arvojen, koodistojen ja normien kokoelmaksi, joka määrittelee journalismia ammattina ja jonka erityispiirteet hyväksytään ammattikunnassa laajalti. (Deuze 2005, 445.)

Avainelementtinä tässä itsemäärittelyssä toimivat diskursiivisesti rakentuneet, ammatin ideaaleille tyypilliset arvot. Nämä toimivat oikeutuksena ja uskottavuuden takeena toimittajien työlle. Deuze (2005) on koonnut journalismintutkijoiden arvotyyppittelyt ja koostanut niistä viisi eri esimerkkiä: 1) julkinen palvelu, 2) objektiivisuus, 3) autonomisuus, 4) välittömyys ja 5) etiikka (Deuze 2005, 446).

Julkinen palvelu ammatillisena arvona tarkoittaa sitä, että toimittajat toimivat vallan vahtikoirina ja aktiivisina tiedonkerääjinä ja -välittäjinä. Toimittajat tavoittelevat julkisen palvelun ideaalin täyttämistä, ja näin ollen se määrittää vahvasti toimittajan työtä, sillä sitä käytetään perusteena, kun oma raportointi aiheuttaa vastahankaa. Toimittajat katsovat toimivansa kansan nimissä ja kansan puolesta. (Deuze 2005, 447–448.)

Objektiivisuuden ideaalilla taas tarkoitetaan sitä, että toimittajat ovat puolueettomia, neutraaleja, objektiivisia ja oikeudenmukaisia lunastaen näitä arvoja toteuttamalla uskottavuuden toimittajana. Toimittajien tulee olla myös autonomisia eli vapaita ja itsenäisiä työssään. Lisäksi toimittaja ymmärtää välittömyyden, tosiasioiden ja nopeuden keskeisyyden. Näistä nopeuden katsotaan juontuvan jo itse uutisen käsitteestä. (Deuze 2005, 447.) Vaikka nopeus on perustavanlaatuisen arvo journalismissa, sillä on myös ongelmallisia vaikutuksia uutistyöhön (emt., 449). Toimittajilla on edelleen ymmärrys etiikasta ja asioiden pätevästä perustelusta (emt., 447).

Ammatti-ideologia on siis dominoiva tapa perustella ja antaa merkitystä omalle työlle. Kyseessä on mekanismi, joka toimii kilpenä ja puolustusmekanismina alaa kritisoivia tahoja vastaan. Ideologiaan nojataan erityisesti silloin, kun ala joutuu julkisen kritiikin kohteeksi ja toimittajilla on tarve perustella käytäntöjään ja omaa asemaansa yhteiskunnassa. (Deuze 2005, 446.)

Työskenteleminen uutistoimituksessa dominoi alalle työllistymistä ja työn organisoitumista sekä alan tutkimuskentän hahmottamista läpi 1900-luvun. Uutishuone oli tavallaan tila, jossa journalistina toimiminen oli mahdollista. Mediatutkijat Mark Deuze ja Tamara Witschge (2017) nostavat esiin uutishuonekeskeisyyttä kritisoivia tutkijoita, kuten Wahl-Jorgensenin [2009], jonka mukaan journalismin tutkijoilla on ollut tapana keskittyä journalistiseen kulttuuriin uutistoimituksen kautta. Kritiikin mukaan tiukka raja-alue uutistoimintoihin keskittyneisiin tiloihin jättää tutkimuskentän sokeaksi sellaisille paikoille, tiloille ja toiminnoille, jotka jäävät tämän rajauksen marginaaleihin. (Ks. Deuze & Witschge 2017, 5.)

Rajaan muuttuvan mediakentän marginaaleihin uppoutuvan toimitustyön tämän tutkimuksen ulkopuolelle ja ansaitse tällä Deuzen ja Witschgen edellä mainitun kritiikin. Toisaalta Deuze esitti

jo vuonna 2005, että jos haluaa nähdä, miten journalistinen ammatillinen ideologia toimii, kannattaa tutkia sitä, millä tavoin journalistit uransa kaikissa eri vaiheissa käyvät neuvotteluja alan ydinarvoista. (Deuze 2005, 443–458.)

5. Aineisto ja analyysi

5.1 Työn tutkimusasetelma

Huomioni tässä tutkimuksessa rajautuu siis tiiviisti yhteen pieneen palaseen toimittajan ammattieettistä harkintaa arkisessa toimitustyössä. Tutkin verkkokanaviin sisältöä tekeviä toimittajia, sillä halusin selvittää millaisen aseman eettinen harkinta saa verkkotoimittamisessa. Selvitän myös sitä, millaisena journalistien ammatillisessa itseymmärryksessä 2010-luvun lopulla hahmottuu journalismin palvelutehtävä yleisölle.

Kohdistan katseeni tarkemmin ottaen siihen, millä tavoin ammattikunnan itsensä määrittelemät eettiset normit joustavat ja muokkaantuvat kiireisten työolojen puristuksessa. Tutkimuksen keskiössä on ennen muuta toimittajien eettinen vastuu välitetyn tiedon oikeellisuudesta. Tämä työn osa-alue on perinteisesti ollut yksi toimittajan työn kulmakivistä. Kuten olen työssä aiemmin tuonut esiin, Journalistin ohjeet ovat tältä osin Suomessa muuttuneet. Vuonna 2005 voimaan tulleiden³ ohjeiden mukaan uutisen voi julkaista rajallistenkin tietojen perusteella. Selvitän tässä tutkimuksessa erityisesti vajavaisin tiedoin toimimisen mahdollista näkymistä toimittajien ammattietiikassa. Kysyn, murentuuko ammattietiikka silloin, kun uutinen julkaistaan rajallisten tietojen perusteella. Pohdin myös sitä, mitä journalististen ihanteiden muutos kielii ammatillisen itseymmärryksen mahdollisesta laajemmasta muutoksesta.

Haen työni keskeisestä problematiikasta otetta toimittajahaastattelujen avulla. Päädyin tutkimaan eettisen harkinnan osuutta toimitustyössä temahaastattelujen avulla, koska tämän aineiston tuottamistavan suuri etu on joustavuus aineistoa kerättyäessä. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkija voi paitsi muokata haastattelun kulkua itse haastattelutilanteessa myös tulkita saamiaan vastauksia paljon monipuolisemmin kuin kasvottomassa kyselytutkimuksessa. (Hirsjärvi ym. 1997, 192.)

Tarkemmat tutkimuskysymykseni, joiden kautta lähestyn aineistoani ovat:

1. Millaista eettistä harkintaa sovelletaan verkon kiireisessä uutistyössä?
2. Miten toimittajat suhtautuvat Journalistin ohjeiden kohtaan uutisten julkaisemisesta rajallisten tietojen perusteella?
3. Miten työhön sisältyvä eettinen harkinta suhteutuu toimittajan ammatti-identiteettiin?

³ ks. Journalistin ohjeet, luettavissa: http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/

Tässä luvussa kerron, miten tein toimittajahaastattelut ja käsittelin niitä. Lisäksi avaan tapani eritellä haastatteluaineistoani.

5.2 Aineiston hankinta ja käsittely

Kuten sanottua, olen tutkimuksessa kiinnostunut erityisesti verkkotoimittajista. Tämä rajaus osoittautui hankalaksi jo aineiston keruuvaiheessa. Sain verkkoon sisältöä tekevilta toimittajilta palautetta siitä, että verkkotoimittajan erottaminen jollain tavalla muusta toimituskunnasta on vanhakantaista. Ongelmaksi muodostui myös se, että vaikka työnjako toimitusten sisällä saattaa olla hyvinkin selvä, talon ulkopuolisen oli yllättävänkin hankalaa selvittää, kuka on vastuussa verkkotoimituksesta tai kuka edes on jutun kirjoittaja.

Lähestyin erillisellä haastattelupyynnöviestillä kaikkia sellaisia toimituksia, joiden yhteystiedot ovat ulkopuolisen saatavilla. Tämän lisäksi soitin erinäisiin toimituksiin, kyselin mahdollisia haastateltavia tuttavien kautta ja lähestyin joitakin haastateltavia myös suoraan, sillä tiesin heidän toimivan verkkotoimituksessa. Lähestyin haastateltavia viestillä, jossa kerroin, että opiskelen journalistiikkaa Tampereen yliopistossa ja teen pro gradu -tutkielmaa toimittajien suhteesta Journalistin ohjeisiin. Kerroin viestissä tutkivani sitä, miltä tuntuu toimia oman ammattikunnan määrittelemien eettisten ihanteiden mukaisesti muuttuvissa työolosuhteissa.

Pyysin haastateltavia lukemaan Journalistin ohjeet ennen haastattelua, jotta haastattelutilanteessa käsiteltävä aihepiiri pysyisi haastateltavana tuoreena mielessä. Koetin pitää tämän mielessä myös haastatteluaineistoon tutustumisen vaiheessa, sillä se, että etsin haastateltavia kertomalla tutkivani etiikkaan ja journalismiin liittyviä asioita, saattoi rajata joitakin henkilöitä pois mahdollisten haastateltavien joukosta. En voi kuitenkaan ryhtyä ennustajaksi ja arvuutella, mistä syystä tähän tutkimukseen valikoituneet haastateltavat suostuivat tutkimukseen.

Sain myös kuulla parilta mahdolliselta ja yhdeltä tutkimukseen suostuneelta toimittajalta, että jatkuvat haastattelupyynnöt ja tutkimukseen vastaamiset alkavat tuntua toimituksissa puuduttavilta. Tutkimukseen osallistui myös kaksi muuta aiemmin tutkimushaastatteluihin osallistunutta henkilöä. Toisella heistä oli huonoja kokemuksia anonyymiyden säilyttämisestä, joten tein anonyymiyden säilymisen eteen paljon töitä, ja siitä lisää tuonnempana. Toinen aiemmin haastattelun tutkimuskäyttöön antanut toimittaja ei tuonut esiin aiempia ikäviä kokemuksia.

Rakensin haastattelujeni teemarungon tukeutuen työni tutkimuskysymyksiin (kysymysrunko työn lopussa Liitteenä 1). Pohdin jokaista tutkimuskysymystä erikseen ja muodostin sen pohjalta listan rajatumpia kysymyksiä, joiden ajattelin tuovan vastauksen kuhunkin tutkimuskysymykseen.

Päätin pysyä haastattelutilanteessa melko paljon tekemässäni tekemäni tutkimushaastattelun teemarungossa ja siihen muotoutuneissa kysymyksissä. Syynä tähän on osin se, että kun kävin sen läpi ystäväni kanssa, huomasin kaksi seikkaa. Ensinnäkin sen, että jokaisen haastattelututkimusta tekevän kannattaa käydä kysymyspatteristo läpi ennen varsinaisia teemahaastatteluja, jotta näkee, toimivatko kysymykset toivotulla tavalla. Sain ystävältäni hyviä parannusehdotuksia itse kysymysten muotoihin. Tämän lisäksi karsin hänen palautteensa perusteella teemarungon kysymyslistaa entisestään. Ystäväni on toimittaja, joten hän huomasi kysymyksistä myös sinne jääneitä haastateltavien taivutteluja tiettyyn suuntaan. Tämän palautteen perusteella päätin pysytellä haastattelutilanteessa mahdollisimman neutraalina.

Pohdin pitkään, olisiko sähköiseen kyselylomakkeeseen vastaajilla voinut olla pienempi kynnyks puhua suunsa puhtaaksi. Päädyin kuitenkin hylkäämään tämän ajatuksen kandidaatin tutkielman tekemisessä saamieni kokemusten vuoksi. Käytin kandiditutkielmassani puolistrukturoitua kyselylomaketta, jonka hyödyntäminen tuntui tuolloin hyvältä idealta. Analyysivaiheessa kuitenkin huomasin, että pari kysymystä johdattelivat vastaajia niin paljon, että tämä aiheutti tutkimuksen kannalta eettisiä ongelmia. Uskon, että tämän virheen taustalla oli kandidaatintyön osalta ennen mutta kaksi seikkaa: haparointi tutkimusotteen soveltamisessa ja kiire. Lopullisessa työssä päädyinkin käyttämään lähinnä lomakkeen vapaamuotoisia kommentteja.

Yksi seikka, jonka yritin pitää johdonmukaisesti mielessä, on haastattelun analyysistä opaskirjan tehneiden Johanna Ruusuvuoren, Pirjo Nikanderin ja Matti Hyvärisen (2010, 9) muistutus, että tutkimushaastattelu eroaa lähtökohtaisesti sellaisista haastatteluista, joita ammattitoimittaja työssään tekee. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että haastateltavalta ei kysytä haluttua kysymystä suoraan. Mehevimmät sitaatit tuskin päätyvät sellaisenaan suoraan lopulliseen tekstiin, eikä lopullista tutkimuksen tulosta edes voi saada sellaisenaan yksittäisiltä haastateltavilta. Tästä huolimatta haastattelututkimus on hedelmällinen tapa tuottaa aineistoa, kunhan muistaa, että aineiston analyysi sisältää useita eri vaiheita.

Merkillepantava seikka on myös, että tutkija joutuu lähestymään haastateltaviaan erilaisella kysymyspatteristolla kuin seuraavassa vaiheessa haastattelujen tuottamaa aineistoaan. Tämän

mielessä pitäminen voi auttaa kiinnittämästä aineistossa liikaa huomiota sellaisiin haastateltavien sanomisiin, jotka kenties kuulostavat hyviltä, mutta joiden anti tutkimuksen ydinproblematiikan kannalta voi olla varsin mitätön.

Tein yhteensä kahdeksan teemahaastattelua loka–marraskuussa 2017. Tutkimukseen osallistuneet toimittajat työskentelivät eri medioissa kautta maan. Mediataloista edustettuina oli Yle, Lännen Media ja Alma Media. Haastatteluun osallistui varsin erilaisia uria omaavia toimittajia. Jo haastatteluvaiheessa kävi selväksi se, että verkkotoimittaminen ei ole samalla tavalla pysyvä tehtävä kuin vaikkapa television uutistenlukijana toimiminen. Tähän tutkimukseen haastattelemieni toimittajien työnkuviin kuului varsinaisten verkkouutisten lisäksi myös esimies- ja suunnittelutyötä, kuvaamista, videoiden editointia, nopeaa uutisointia ja pidempien artikkelien kirjoittamista, sosiaalisen median hyödyntämistä uutisoinnissa, työkavereiden kouluttamista ja perinteisempää painetun journalismin tekemistä.

Haastateltavien kirjo vaihteli 20 vuotta alalla olleista konkareista nuorempiin toimittajiin, joista yhdellä työkokemusta oli vain nelisen vuotta. Mielenkiintoista oli se, että siinä missä pidempään alalla olleet toimittajat kertoivat työskennelleensä muissakin tehtävissä kuin verkossa, satuin saamaan haastateltavieni joukkoon myös sellaisen toimittajan, jolla ei ollut lainkaan kokemusta printtitoimittamisesta tai muista mediaväylistä kuin verkosta.

Tein haastattelut niiltä osin kasvotusten kuin se oli mahdollista etäisyyksien ja graduntekijän lompakon sallimissa rajoissa. Osan haastatteluista tein videopuheluiden avulla hyödyntäen koneellani olevaa tallentavaa järjestelmää. Haastattelujen kestot vaihtelivat 40 minuutista puoleentoista tuntiin. Nauhoitin jokaisen haastattelun kahdella eri nauhurilla.

Päädyin lopulta hylkäämään yhden tekemistäni haastatteluista, sillä katsoin, että tämän henkilön asema ja työnkuva eivät olleet vastaavia kuin muilla haastateltavilla, vaikka hän kertoi aluksi työskentelevänsä verkkotoimittajana, eli lopullinen aineistoni koostuu seitsemästä teemahaastattelusta.

Kuten sanottua, noudatin haastatteluissa tekemääni teemarunkoa. Tutkimustilanteen päätteeksi kysyin myös yhden täysin avoimen kysymyksen pyytäen haastateltavia kertomaan vielä jotain, mitä heille tulee aiheesta mieleen.

Haastattelu on vuorovaikutustilanne, jossa sen molemmat osapuolet lukevat toisiaan ja etsivät vihjeitä toisistaan. Aika harva meistä haluaa toimia oman mukavuusalueensa ulkopuolella, joten täysin neutraalia ja toisistaan riippumatonta tutkimustekstiä tuskin on olemassa. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 255.) Toimittajan roolissa olen itse tottunut etsimään haastattelun kautta vastauksia tarkkarajaisiin kysymyksiin. Toki jokainen toimittaja kuuntelee, jos haastateltava kertoo jotain uutta ja mielenkiintoista, mutta hänellä on myös yleensä suunnitelma, johon kyseinen haastateltava on sisällytetty. Minun täytyi siis pysyä tarkkana joka vaiheessa, että en ohjailisi tutkimustilannetta 'toimittaja-asenteella'.

Journalistisesta haastattelusta poiketen tutkimushaastattelussa haastateltava jäsentää asioita loogiseksi kokonaisuudeksi jäsentämällä kokemaansa ja kertomalla siitä tarinan, kenties laveastikin. Tämä tarina on sosiaalisen tilanteen kautta muovautuva kokonaisuus, jossa haastateltava tulkitsee ja selittää tapahtunutta, nostaa jotain tiettyjä kysymyksiä esiin ja jättää toisia sanomatta. (Harju ym. 2017, 20.) Toisaalta haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää se, että haastateltavalle voi tulla houkutus antaa sellaisia vastauksia, jotka hän kokee olevan suotavia kyseisessä tilanteessa (Hirsjärvi ym. 1997, 193).

Kiinnittäisin huomiota myös siihen, että tutkimukseni kohteet ovat ammatikseen asioita selvittäviä ihmisiä. Välillä tuntuikin siltä, että haastateltavat olivat sangen varuillaan kysymysten suhteen, ja osa puntaroi vastauksiaan yllättävän pitkään. Osasin samastua heihin, sillä olen itse antanut vastauksia kahden kandidaatintutkielman haastatteluihin, ja molemmissa tilanteissa mietin koko haastattelun ajan, mihinköhän tutkimuksen tekijä mahtaa antamiani tietoja käyttää.

Kuten edellä toin esiin, haastateltavat saavat tai tulkitsevat tutkijan asettamien kysymysten pohjalta vihjeitä siitä, mitä heidän odotetaan vastaavan. Tästä syystä on erittäin tärkeää tuoda lopulliseen analyysiin mukaan myös haastattelukysymykset. Lisäksi lukijalle pitää kertoa, miksi ja millä tavalla tutkijan käyttämät aineiston luokittelut ovat syntyneet. Tutkijan tulee osata myös perustella omat päätelmänsä. Näiden seikkojen on oltava kunnossa, jotta tutkimus on pätevä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 213–215.)

Keräsin kaikki tekemäni haastattelutiedostot ulkoiselle kovalevylle. Nimesin äänitiedostot haastattelujärjestyksen mukaan juoksevasti; ensimmäisen haastateltavan haastattelutiedosto sai nimekseen h1. En liittänyt missään aineistoin käsittelyn vaiheessa haastateltavien nimiä ja heidän haastattelujaan samaan paikkaan.

Haastattelujen jälkeen litteroin äänitteet tekstiksi. Poistin haastatteluista kaikki viittaukset työnantajaan tai erisnimiin, joiden avulla haastattelun antajan olisi voinut päätellä. Tein tämän siitä syystä, että halusin antaa haastateltaville mahdollisuuden puhua anonyymisti. Ratkaisulleni on kaksi syytä. Ensimmäinen on se, että useampi kuin yksi haastateltava pyysi haastattelussaan anonyymiyyttä. Heidän mukaansa omaa työtä selittävää ja tulkitsevaa haastattelua ei ole mielekäästä antaa, jos se palaa kummittelemaan myöhemmin. Toinen syy on se, että en koe eettisen harkinnan liittyvän millään tavoin työntekijän työnantajaan vaan toimittajan henkilöön itseensä. Ja jos haluan selvittää, mitä anonyyminä pysyttelevä henkilö haluaa sanoa, voin suostua myös siihen, että en kiinnitä suoria sitaatteja niiden sanojaan, vaan kerron tähän tutkimukseen osalliset tahot erikseen.

Tallensin litteroidut haastattelut ulkoiselle kovalevyllä ja yliopiston tarjoaman Office 365 -ohjelmiston pilvipalveluun. Noudatin tiedostojen nimeämisessä samaa menettelyä kuin haastattelunauhojen kanssa eli neljännen haastateltavan litteroitu haastattelu kulki nimellä haastattelu 4.

Haastattelu- ja litterointiprosessin jälkeen minulla oli käsissäni laaja, tekstimuodossa oleva aineistokokonaisuus. Sen luokittelu ja erittely olivat tutkimukseni haastavin ja aikaa vievin osuus. Osasin varautua tähän, sillä tutkimusoppaissa varoitetaan asiasta ja kerrotaan, että haastattelu vie rutkasti aikaa niin suunnittelu-, toteutus- kuin analysointivaiheessa.

Pelkkä tutkimusaineiston systemaattinen käsittely ja luokittelukaan eivät riitä, vaan niihin tukeutuen tulee muodostaa selkeitä ja järkeviä kokonaisuuksia, joiden pohjalta on mahdollista vastata asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Sen lisäksi, että graduntekijä yrittää vastata muotoilemiinsa kysymyksiin, hänen tulisi pohtia myös tutkimustulosten laajempia merkityksiä (Hirsjärvi ym. 1997, 211–212). Tähän olen omassa analyysissäni pyrkinyt.

5.3 Aineiston erittely

Analysoin aineistoni teemoittelemalla. Teemoittelun avulla tutkimusongelmaa voi peilata suhteessa aineistoon ja nostaa esiin sen kannalta keskeisiä seikkoja. Teemoittelun onnistuminen vaatii, että työssä hyödynnetty teoria ja tehty tutkimus käyvät keskenään vuoropuhelua. (Eskola & Suoranta 2014, 175–176.) Erityisesti laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että aineiston analyysi ei typisty lakoniseen sitaattien listaamiseen, vaan vuoropuhelu teorian ja kerätyn aineiston välillä on jatkuvaa. (Eskola & Suoranta 2014, 83.)

Päätin lähestyä omaa aineistoani alkajaisiksi sen perusteella, mitä siitä itsessään nousee teemoittelumielessä esiin. Kävin aineiston läpi ja katsoin, millaiset teemat toistuivat haastatteluista toiseen.

Esiin nousevien teemojen muodostamisessa pidin mielessä analyysimetodin nimeltä jäsenkategoria-analyysi (*membership categorization analysis* – AK). Kyseinen analyysitapa ponnistaa kielenkäytön ja sosiaalisen kulttuurin kohtaamistilanteiden tarkastelusta (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen, 2010, 243). Sen oppi-isänä voidaan pitää sosiaalisia järjestyksiä tutkinutta Harvey Sacksia. Sacks halusi etsiä lainalaisuuksia sille, millä tavalla ihmiset valitsevat jonkin kielenkäytön tavan jossakin tiettyssä tilanteessa. Taustalla on ajatus, että kulttuurinen järjestys ja oma ympäröivä yhteiskuntamme tavallaan muodostuvat kielen ja puheen avulla (emt., 244).

Kielemme on niin vahvasti kyllästetty konnotaatioilla, sivumerkityksillä, että jopa jonkin tietyn luokittelukategorian kuuleminen liittyy mielikuviimme sille tyypillisiä toimintoja; esimerkiksi termi 'poliitikko' tuo joillekin meistä mieleen sanan 'leikkaukset'. Mutta mistä tällaisissa kategorioissa oikeastaan on kyse?

Jokainen ihminen pitää Sacksin mukaan yllään useamman eri kategorian viittaa. Tällä tarkoitetaan sitä, että voimme olla yhtä aikaa esimerkiksi äitejä, opettajia tai syöksylaskijoita, ja että näillä kaikilla kategorioilla on omankaltaisensa merkitykset. Sacks määritteli jäsenkategoria-analyysille niin sanotun taloudellisuussäännön, jonka avulla kategorioita voi jaotella edelleen. Yksilö saattaa kuulua useampaan eri kategoriaan. Nämä kategoriat voivat myös jakautua pareiksi tai erillisiksi kategoriakoosteiksi (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 244).

Ajattelin teemoittelua tehdessäni, että jos toimittaja puhuu siitä, millainen on hyvä toimittaja, hän todennäköisesti rakentaa vastinpareja. Tällä tarkoitan esimerkiksi sitä, että kun haastateltava kertoo erilaisista hyvän verkkotoimittajan piirteistä, hän samalla määrittelee tai olettaa, mitä hyvän verkkotoimittajan kategoriaan kuuluu ja on kuulumatta.

Sacksin käsitys kategorioista muistuttaa ajatuksena Hallin (1999, 250) näkemystä identiteeteistä: tarjolla on useita eri vaihtoehtoja, yhtä ainoaa ei ole pakko valita, ja lopullisen valinnan tekee yksilö tilanteen mukaan. Kuten identiteettiä tarkastellessani toin esiin, se rakentuu eronteon kautta niissä jakolinjoissa, jotka määrittelevät rajan meidän ja muiden välille (emt., 227). Vaikka sosiaalisten kategorioiden ja identiteettien välille ei voi piirtää yhtäsuuruusmerkkiä, ne nähdäkseni sivuavat toisiaan. Kyseessä on tavallaan eri puheentapa samankaltaisesta jaottelusta.

On hedelmällistä määritellä analyysissä edes yksi kategoria, sillä se aktivoi ja kantaa mukanaan myös muut kategoriat, sillä ”[v]akioparin toisen osapuolen mainitseminen taas tekee toisenkin diskursiivisesti läsnä olevaksi” (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 244).

Erilaiset kategoriat kantavat mukanaan myös olettamuksia, vastuita ja velvollisuuksia, joita kyseiseen kategoriaan voi liittyä. Kun työntekijä kertoo itsestään, hän tiedostaa oman ammatti-identiteettinsä ja siihen kiinnittyvät ideaalit, joten hän suhteutuu niihin itseään kuvatessaan. Toisin sanoen kun sijoitamme itsemme johonkin tiettyyn kategoriaan, rakennamme samalla moraalista koodistoa, joka säätelee tämän kategorian määritelmien sisälle luiskahtanutta yksilöä. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 245–246.)

Teemojen esiin nostamisen jälkeen kokosin aineistoni teemoista erillisen dokumentin. Tein alkuperäiseen litteroituun haastatteluun aluksi korjauksia tietokoneella. Lopulta huomasin, että ymmärrän paljon paremmin kokonaisuuksia, jos saan lukea sen tulosteelta. Nämä tulosteet, haastattelujen litteroidut dokumentit ja äänitiedostot ovat säilössä turvallisessa paikassa, johon ei ole pääsyä ulkopuolisilla tahoilla. Olen suojannut tiedostot niin, että niiden avaamiseen tarvitsee oman erillisen salasanan.

6. Tutkimustulokset

Kiteyttäen voi todeta, että eettinen harkinta on syvälle juurtunut osa tähän tutkimukseen vastanneiden toimittajien työkertomuksia. Etiikka näyttäytyy itsestään selvänä taustavaikuttajana, joka antaa verkon puserruksessa puurtavalle toimittajalle ammatillisen selkänöjan.

Raportoin tutkimukseni yksityiskohtaisemmat tulokset tässä luvussa seuraavalla tavalla.

Ensimmäinen alaluku käsittelee sitä, millaista eettinen harkinta on verkkotoimittajan arjessa ja millaisista lähtökohdista eettinen harkinta ponnistaa verkkotoimittajan arjessa.

Toisessa alaluvussa suuntaan huomion siihen, miten toimittajat kokivat vastuunsa tietojen oikeellisuudesta. Käsitteelen tätä valottamalla, miten toimittajat suhtautuvat tietojen julkaisemiseen rajallisin tiedoin. Tämän jälkeen avaan sitä, näyttävätkö journalismi toimittajien kertomuksissa myös palveluna yleisölle. Lisäksi tarkastelen sitä, miltä uutisen julkaiseminen rajallisten tietojen perusteella toimittajista tuntuu.

Kolmas alaluku lähestyy eettisen harkinnan ja toimittajan ammatti-identiteetin suhdetta.

Neljännessä alaluvussa pureudun klikkiotsikkojen ja journalismin yleisen palvelun idean keskinäiseen ristiriitaan ja siihen, kuinka klikkiotsikot alkavat jäädä historiaan.

6.1 Eettisen harkinnan tapauskohtaisuus

Eettinen harkinta on oikeastaan läsnä joka hetki. Se on toimittajuus. Sitä [meilläkin - AK] on kauheesti korostettu. Että meidän pitää oikeastaan miettiä joka hetki, että toimintamme on eettisesti kestävä, ja journalististen periaatteiden mukaista. (H4.)

Äkkiseltään voisi kuvitella, että toimittajan eettinen harkinta kiireisessä uutistyössä ponnistaa niistä säännöistä, jotka ammattikunta on sisäisesti luonut eli Journalistin ohjeista. Jokainen tekemääni tutkimukseen vastanneista haastateltavista kuitenkin asetti oman eettisen harkintansa Journalistin ohjeiden edelle. Lisäksi toimittajat kertoivat, että eettinen harkinta astuu kehiin aina tilanteen mukaan ja tapauskohtaisesti. Tämä tulos myötäilee Juntusen (2009) havaintoa siitä, että nykyaikainen journalistietiikka ponnistaa toimittajan käytännön tilanteissa hyödyntämästä intuitiosta (emt, 44–45).

Aiemmissa toimittajien ammattietiikasta tehdyissä tutkimuksissa painottuu Journalistin ohjeiden vaatimus totuudenmukaisesta, olennaisesta ja monipuolisesta tiedonvälityksestä. Toisaalta esimerkiksi vuosina 1995 ja 2002 tehdyissä tutkimuksissa toimittajat uskoivat, että into noudattaa eettisiä sääntöjä vähenee tulevaisuudessa. (Harju 2002, 12–13; Heinonen 1995, 154.)

Tähän tutkimukseen vastanneet toimittajat olivat keskenään hieman erimielisiä siitä, millainen asema Journalistin ohjeilla on käytännön uutistyössä. Journalistin ohjeet nähtiin ”siellä taustalla” (H2) ja ”eettisenä ohjenuorana” (H6). Ne koettiin tavallaan perusteina, joita voi käyttää hyödyksi eettisiä ratkaisuja tehdessä, mutta kaksi haastateltavaa muistutti, että inhimillinen harkinta on tärkeä osatekijä tehtäessä eettistä pohdintaa edellyttäviä ratkaisuja.

Edellä mainitulta osin tutkimukseni havainnot pönkittävät kriisitilanteissa toimineita toimittajia haastatelleen Juntusen (2009) näkemystä, jonka mukaan toimittajat suhtautuvat torjuvasti yleisiin moraaliperiaatteisiin ja korostavat erityisesti yksilön omantunnon merkitystä. Toinen Juntusen tutkimuksen keskeisistä tuloksista oli se, että useat toimittajat ovat taipuvaisia tilanne-eettiseen ajatteluun. Eettisen harkinnan toimittajan työssä tulee toisin sanoen pohjata aina konkreettisiin tilanteisiin abstraktien ideaalien sijaan. (Juntunen 2009, 43–44.)

Omat haastateltavani kokivat yleisen tason kysymyksen eettisestä harkinnasta hankalaksi. He lähtivät purkamaan eettisen harkinnan roolia omassa työssään konkreettisten esimerkkien kautta.

Valtaosa toimittajista aloitti eettisen harkinnan pohtimisen selittämällä omaa suhtautumistaan rikosuutisointiin. Uhrin näkökulman lisäksi toimittajat korostivat sitä, että rikosuutisista kerran aloitettu uutisseuranta on maltettava käydä loppuun saakka. Rikosuutisissa toimittajat kertoivat käyttävänsä erityistä harkintaa nimen julkaisemisessa ja siinä, saako juttua kommentoida oman viestimen verkkosivuilla tai sosiaalisessa mediassa. Talous- ja yritys uutisointi puolestaan nostettiin esiin esimerkiksi mielenkiintoisesta uutisaiheesta, joka saattaa helposti liukua yrityksen markkinoinniksi.

Rikosuutisten ohella haastatteluista nousi esiin muutamia muitakin sellaisia teemoja, joihin valtaosa haastateltavista viittasi. Toimittajat kertoivat käyttävänsä eettistä harkintaa muun muassa tilanteissa, joissa uutisointiin liittyy vähemmistöjä, lapsia tai johonkin uskontoon liittyviä asioita.

Teema, joka nousi esiin jokaisessa haastattelussa, oli terroritekojen uutisointi. Yksi haastateltavista puhui siitä, että toimittajakunta on oppinut uutisoimaan terroriteoista aiempaa paremmin. Toinen

mainitsi sen, että terroriteoista uutisoidaan nykyään erityisen varovaisesti. Tarkkana pitää olla erityisesti sen suhteen, että tapahtumasta puhutaan terroristisena tekona vasta, kun teon terroristiset motiivit ovat todella varmistuneet. Niitä ei lähdetä arvailemaan tai ei edes välttämättä luoteta muiden medioiden saamiin tietoihin vaan odotetaan, että luotettava viranomainen vahvistaa teon motiivit.

Viime vuosina eri puolilla maailmaa ja Suomessa sattuneet siviileihin kohdistuneet väkivaltateot kuuluivat selvästi toimittajien puheessa. Toimittajat korostivat tällaisiin tekoihin liittyvää eettistä harkintaa lähes poikkeuksetta haastattelusta toiseen. Yksi toimittaja kertoi, että tiuhaan sattuneista terroriteoista on myös opittu:

Se oli yhteen aikaan, varsinkin kun rupes tulemaan Bataclaneja ja rupes tulemaan Brysselin pommi-iskuja, siinä saatto olla oppimisen paikkaa (H6).

Viittasin johdantoluvussa vuonna 2014 usean suomalaismedian verkkosivuille vaappuneeseen uutisankkaan eli tietoon Isisin lipusta panttivankitilanteen yhteydessä ja tämän 'tiedon' katoamisesta verkkosivuilta vähin äänin ja ilman erillistä mainintaa. Tähän tutkimukseen haastattelemi toimittajat korostivat, että jokaisesta korjauksesta ja täydennyksestä tulee ilmoittaa itse jutussa:

Koska me ei edelleenkään olla ennustaja, ja meidän pitää mennä sen tiedon varassa mitä meillä tällä hetkellä on. Ja välillä tiedot muuttuu. Kun se tiedonvälitys on nopeutunut, silloin myös reaaliajassa kerrotaan onnettomuuksista ja muista, niin silloin voi se tilanne välillä muuttua. (H2.)

Toimittajien mukaan lukijoiden suhtautumista tiedon mahdolliseen muuttumiseen pohjustetaan juttuun lisätyillä tekstinpätkillä, joissa mainitaan esimerkiksi, että *aiheesta lisää myöhemmin tai uutismedia X seuraa tilannetta*.

Toimittajat kertoivat myös korostavansa vasta alkunsa saaneissa ja alati kehittyvissä uutistilanteissa näkyvästi niitä lähteitä, joista tieto on peräisin. Eli jos jokin asia on tullut toimituksen tietoon muuta kuin oman toimittajan tiedonhankinnan kautta, se myös kerrotaan jutussa.

Toimittajat kertoivat suhtautuvansa hyvin varauksella sosiaalisessa mediassa ja verkossa kiertäviin huhuihin, jotka liittyvät nopeasti kehittyvään uutistapahtumaan. He mainitsivat käyttävänsä esimerkiksi Twitteriä tiedonlähteenä siinä, että jotain tapahtuu, mutta nostavansa sen hyvin harvoin lähteeksi itse uutiseen. Toimittajien mukaan poikkeuksia tästä käytännöstä voi tehdä silloin, kun

tviittaaaja on joko viranomainen tai joku hyvin tunnettu ja vastuulliseksi tiedetty henkilö, jonka sosiaalisen median tilin oikeellisuus on varmistettu.

Nostan seuraavaksi lähempään tarkasteluun kaksi Suomessa vuonna 2017 tapahtunutta puukotusta ja toimittajien kertomia kokemuksia niistä. Kyseessä on Turussa 18. elokuuta sattunut puukotusisku ja Porvoossa 13. marraskuuta sattunut lapsen puukotus. Tapausten tarkempi käsittely on tärkeää, sillä niistä käy konkreettisesti ilmi se, millä tavoin eettinen harkinta mukautuu kiireiseen uutistilanteeseen. Toinen tärkeä syy tapausten esiin nostamisille on se, että molemmat tapauksista on uutisoitavina hyvin poikkeuksellisia Suomen olosuhteissa. Tästä syystä niiden kautta voidaan nähdä se, millä tavoin eettinen harkinta peilautuu myös poikkeusoloissa.

Yksi toimittajista kertoi olleensa töissä Turun tapahtumien aikaan. Toimitus sai tietää Turun tapahtumista välineen oman toimittajan soiton kautta. Haastateltavani kertoi kuulleensa huhuja tapauksesta. Kun kysyin tässä tutkimuksessa sitä, millaisiin lähteisiin toimittajat luottavat kiireisissä tilanteissa, luottamus oman talon toimittajan tekemään havaintoon nousi yleisemminkin esiin. Tässä tapauksessa toimittaja ei ollut itse nähnyt mitään. Tästä syystä ensimmäinen uutinen julkaistiin vasta silloin, kun toimitus sai viranomaisilta tietoa tapauksesta. Tätä ennen toimitus oli saanut tietoonsa myös silminnäkijähavaintoja.

Haastateltavan mukaan melko pian Turun puukotuksen jälkeen verkossa liikkui laajalti jaettu ja kommentoitu video, jossa näkyi henkilöitä varustautuneena erilaisin astaloin. Kyseinen video julkaistiin haastateltavan mukaan useissa medioissa, mutta hän kertoi itse julkaisseensa videon vasta pitkän, usean tunnin harkinnan jälkeen. Tässä tapauksessa toimittajan ratkaisu osoittautui oikeaksi, sillä videon sisällöstä oli liikkeellä varsin erilaista tietoa kuin mistä tapahtumassa lopulta oli kyse. Videon kerrottiin joissain medioissa virheellisesti sisältävän kuvamateriaalia Turun kaduilla juoksevista terroristeista, kun todellisuudessa kyseessä oli video henkilöistä, jotka yrittävät saada puukottajaa kiinni. Toimittaja kertoi, että hän ei havainnut yhdenkään muunkaan median puhuvan asiasta terroritekona ennen kuin poliisi itse ilmoitti, että tapausta tutkitaan epäiltynä terroritekona.

Toisin kuin äskeisessä tapauksessa, tutkimukseen haastattelemieni toimittajien kertomiin esimerkkeihin kuului myös sellaisia tapauksia, joissa uutinen julkaistiin rajallisten tietojen perusteella.

Esimerkiksi Porvoon tapausta sivunnut toimittaja kertoi, että aluksi toimitukseen saatiin tietoa siitä, että Porvoossa oli lukio eristettynä. Melko pian tämän jälkeen toimitus kuuli, että puistossa oli

sattunut puukotus. Toimitus päätti olla julkaisematta tietoa puukotuksesta, sillä toimittajan mukaan ”puukotuksiaahan sattuu melko paljon” (H5). Tämän jälkeen toimituksessa alettiin kuitenkin miettiä, että kello 8 aamulla sattuva puukotus on epätavallinen. Toimitus sai myös yhden silminnäköviihjeen ja kuvan paikalta. Uutinen päätettiin julkaista näiden tietojen nojalla sekä tukeutuen poliisiin vahvistamaan tietoon siitä, että Porvoossa on sattunut puukotus. Tässä tapauksessa uutinen julkaistiin vajavaisin tiedoin, sillä ”kukaan ei ollut sanonut, että kyseessä on tämä puisto” (H5).

Edellä esiteltyjen tapausesimerkkien lisäksi osa toimittajista kertoi, että ulkomaan uutisoinnissa käytetään tapauskohtaista harkintaa siinä, milloin jutun voi julkaista. Toimittajat kertoivat luottavansa ”luotettaviksi todistettuihin” (H5) kansainvälisiin medioihin. Yksi tutkimukseen vastanneista havainnollisti asiaa esimerkillä. Hän nosti esiin Yhdysvaltojen Las Vegasissa 1. lokakuuta 2017 sattuneen ampumisen, jossa paikalliseen musiikkitapahtumaan osallistuneita ammuttiin viereisen hotellin ikkunasta. Toimittaja kertoi, että alussa tapauksesta tiedettiin vain se, että Las Vegasissa oli sattunut ampumavälikohtaus ja tapaukseen liittyi kuolleita. Toimittajan mukaan uutinen julkaistiin näiden tietojen pohjalta, vaikka toimituksen tiedossa ei ollut kuolleiden lukumäärää, eikä toimituksella ollut avustajaa paikan päällä sillä hetkellä. Haastateltavan mukaan julkaisupäätöksen takana oli se, että:

[r]iittävän moni kansainvälinen media oli kirjoittanut siitä, niin me ajateltiin, että mennään, vaikka meillä ei ollut siellä avustajaa Las Vegasissa paikalla sillä hetkellä (H5).

Haastatteluista käykin ilmi se, että osa toimittajista tuntuu suhtautuvan eettisen harkintaan hieman toisin silloin kun kyse on ulkomaan uutisoinnista. Toimittajat kertoivat esimerkiksi suojelevansa yksityishenkilöitä eri tavoin kuin silloin, jos kyse olisi suomalaisista henkilöistä. Osa haastateltavista kertoi, että tuolloin eettinen harkinta tehdään toimituksen linjan mukaisesti, osa taas oli sitä mieltä, että luotettaviksi todistettuihin medioihin uskaltaa luottaa ja että tuolloin harkintaa ei välttämättä tarvitse tehdä niin pitkällisesti kuin Suomeen sijoittuvissa uutisissa.

Toimittajat korostivat myös verkon sallimia julkaisemisen tapoja rajallisten tietojen tilanteissa. Kolme haastateltavistani kertoi uutisorganisaationsa toimivan niin, että heti kun toimitukseen tulee tieto siitä, että jotain on tapahtunut ja tieto on varmistettu, siitä julkaistaan otsikko. Tätä tiedontyнкää täydennetään uudella tiedolla heti, kun sitä on saatavilla. Näitä täydentyviä uutisia myös terästetään usein lupauksella kertoa asiasta lisää.

Toimittajat kertoivat myös pohtivansa usein uutislähteiden asemaa verkossa. Taustalla tässä pohdinnassa oli se, että verkko tavoittaa äärettömän nopeasti valtavan yleisön, joten henkilöön menevissä uutisoinneissa on syytä olla tarkkana, jotta julkaisupäätös on eettisesti perusteltu. Aina päätös ei ole helppo, eikä yhteentörmäyksiltä vältytä toimituksen sisälläkään, kuten yksi haastateltavistani kertoo:

Aina pohdin sitä, että tää on se, mikä kiinnostaa lukijaa, mutta onko tämä eettisesti oikein toimitu sitä haastateltavaa kohtaan. Silloin aikoinaan vielä, kun kävin juttukeikoilla, siellä törmäsin tilanteeseen, että esimerkiksi valokuvaajalla on hyvin erilainen käsitys siitä, mikä on OK ja mikä ei. Oon ottanut yhteenkin joskus, en tietenkään nyrkein, Mutta väiteltä kiivaasti, ja oon kieltäytynyt tekemästä asioita omaan eettiseen omaantuntoon verraten. (H5.)

Pöyhtärin ym. (2014, 22–23) arvion mukaan nuoremman toimittajakunnan joustavaa suhtautumista etiikkaan voi selittää sillä, että nuorempi sukupolvi on omaksunut tilannekohtaista harkintaa suosivan toimintaympäristön, kuten esimerkiksi sosiaalisessa mediassa toimimisen. Sosiaalinen media nousi esille myös tässä tutkimuksessa. Tutkimukseeni vastanneet toivoivat lisää keskustelua sosiaaliseen mediaan liittyvästä eettisestä harkinnasta toimittajakunnan kesken.

Yhden toimittajan mukaan päätös jonkin uutisen kyljessä olevan keskustelualueen sulkemisesta on joskus hankala. Osa toimittajista kertoi tekevänsä näin automaattisesti arkaluontoisten asioiden, kuten seksuaalirikoksien tai ulkomaalaisten tekemien rikosepäilyjen osalta. Yhden toimittajan mukaan tässä kohden on hyvä käydä keskustelua esimiehen kanssa. Yksi haastateltavista pohti myös sitä, pitäisikö toimittajan seurata uutisaiheen kehittymistä sosiaalisen median keskustelupalstoille saakka.

6.2 Rajallisten tietojen häilyvyys

Mäntylä (2004) kritisoi Journalistin ohjeiden tietojen oikeellisuutta käsittelevään kohtaan tehtyä muutosta julkaista uutinen myös vajavaisin tiedoin. Mäntylän mukaan ennen vuotta 2005 ohjeissa ei ”rohkaistu” uutisen julkaisemiseen vajavaisin tiedoin. (Ks. Mäntylä 2004, 144–145.)

Yksikään tämän tutkimukseen vastanneista ei osannut määritellä tarkasti sitä, mitä Journalistin ohjeiden kyseisessä kohdassa 13. kerrottu julkaiseminen rajallisten tietojen perusteella käytännössä tarkoittaa. Ongelmaksi osoittautui sana rajallinen, jonka kaikki tuntuivat määrittelevän ja jopa ymmärtävän hiukan eri tavalla. Osa oli sitä mieltä, että rajalliset tiedot tarkoittavat sitä, että heti uutistapahtuman alussa käytettäviä lähteitä on saatavilla rajallisesti; osa puolestaan ajatteli, että puhe on täydentyvästä uutisesta, johon lisätään tietoa sitä mukaa kuin sitä on saatavilla.

Valtaosa tutkimukseni haastateltavista oli sitä mieltä, että uutisten julkaiseminen rajallisten tietojen perusteella on ”toimituksen perusarkea” (H7) ja että ”se on mahdollista just tällaiselle sähköiselle viestinnälle” (H1).

Uutisten julkaiseminen vajavaisin tiedoin oli kahdelle vastaajista erittäin epämiellyttävää. Heidän haastatteluistaan käy ilmi, että näissä tapauksissa ”vajavaisin tiedoin” ymmärrettiin niin, että uutinen on todella julkaistu niin, että sen kertomasta asiasta ei tiedetä paljon mitään. Kuten toinen toimittajista huomautti:

Se tuntuu vähän siltä, että lähtis tahra paidassa liikkeelle ja toivoo, että löytää pian hanan, jonka alla sen voi puhdistaa. (H5.)

Toimittajat toivat esiin erilaisia tilanteita, joissa heidän mukaansa uutisen voi julkaista Journalistin ohjeiden kohdan 13 perusteella. Toimittajat pitivät kiinni perinteisestä kahden lähteen periaatteesta. Yhden lähteen varassa toimitaan silloin, kun tieto tulee joltain luotettavalta viranomaiselta, kuten poliisilta tai pelastusviranomaiselta. Yksi haastateltavista mainitsi poliittisen journalismin, jossa hänestä luotetaan osin myös nimettömiin lähteisiin. Osa toimittajista oli myös valmis luistamaan kahden lähteen periaatteesta, esimerkiksi tapauksissa, joissa ”mä näkisin sen julkisen keskustelun kannalta tarpeelliseksi” (H6).

Toimittajat korostivat verkon sallimia julkaisemisen tapoja rajallisten tietojen tilanteissa. Kolme toimittajaa kertoi uutisorganisaationsa toimivan niin, että heti kun toimitukseen tulee tieto siitä, että jotain on tapahtunut ja tieto on varmistettu, siitä julkaistaan otsikko. Tähän tiedontyngään täydennetään uutta tietoa heti sen jälkeen, kun sitä on saatavilla. Toimituksissa täydentyviä uutisia terästetään usein lupauksella kertoa asiasta lisää:

Me teemme tällaista, samoin muut mediat. Ja sit me täydennetään sitä. Vaikka me pyritään olemaan nopeita [...] niin se korostuu, että pitää olla se luotettava. (H4.)

Kysyin toimittajilta, toteutuvatko uutisten täydentäminen ja uutistapahtuman seuraaminen loppuun asti toimitusten arjessa. Toimittajien mukaan uutisen julkaiseminen rajallisten tietojen perusteella ja näiden tietojen täydentyminen on ominaista sähköiselle viestinnälle, ja ”[k]yllähän televisio ja radio ovat tätä tapaa käyttäneet iät ajat” (H2). Yksi haastateltavista näki uutisten seuraamisen ja tietojen täydentämisen lukijamääriä nostavina seikkoina:

Se on aika meidän lukijamäärä nostava seikka, kun saadaan jostain asiasta tietoa, päästään päivittämään jo olemassa olevaa uutista, tai vielä parempaa jos saadaan jotain sellaista uutista, että päästään tekemään samasta aiheesta uusi uutinen, Se näkyy aina suoraan meidän mittareissa, Menee ylöspäin sen jälkeen. Niin se on tavallaan semmonen motivaatio, että voi sanoa että meidän prosessi on siltä osin aika hyvin viritetty. (H1)

Toimittajat kertoivat, että erityisesti rikosuutiset seurataan loppuun saakka. Kaksi vastaajista oli sitä mieltä, että uutistapahtuman seuraamisvaade kuormittaa joskus kohtuuttomasti toimitusta. Heidän mukaansa on äärimmäisen tärkeää seurata jo aloitettu uutinen loppuun, mutta samalla on myös hieman vaikeaa linjata, mitkä prosessin eteenpäin notkahdukset ja tiedonmuruset ylittävät uutiskynnyksen. Yksi haastateltavista koki rikostapausten kehittymisen seuraamisen hankalaksi, sillä kaikkiin oikeudenkäynteihin ei ole resursseja laittaa toimittajia, joten toimitus joutuu siteeraamaan tapauksen seurannassa muita medialähteitä, kuten yksi haastateltavista selventää:

Mä niinku nään, että kaikkia tuollaisia isoja uutistapahtumia, niin niitä on hirveen vaikeaa täysipainoisesti seurata loppuun asti. Toisaalta, toi ohjehan ei välttämättä tarkoita sitä, että pitäisi koko ajan kyllätä, mutta sitten kun se keissi saadaan päätökseen, niin sitten pitää uutisoida. (H5)

Yhden toimittajan mukaan uutistapahtumien seuraaminen loppuun saakka on osa toimituksen arkea, mutta hän oli myös huolissaan siitä, muistetaanko toimituksissa seurata myös, miten erilaiset ilmiöjutut kehittyvät.

Yhden haastateltavan mukaan Journalistin ohjeiden kohta 13⁴ antaa myös armoa silloin kun toimitukselle sattuu jonkinlainen virhe, sillä uutisen korjaamisen voi ”laittaa uutisen täydentymisen piikkiin” (H7).

Uutisen täydentyminen mahdollistaa myös erilaisten suorien lähetysten ja erilaisten tapahtumien suorien seurantojen tekemisen, sillä tuolloin toimitus voi aina kertoa, mitä sillä hetkellä tiedetään ja täydentää uutista myöhemmin. Tämä pätee myös esimerkiksi onnettomuuksista tai väkivaltatilanteista saatujen uhrimäärien uutisointiin. Lopullista lukua tapauksessa sattuneista kuolemista ei tarvitse odottaa, vaan toimitus voi uutisoida sen lukumäärän, mitä kulloisellakin hetkellä tiedetään.

Kuten sanottua, Journalistin ohjeiden kohta 13 on toimittajille armollinen silloin, kun juttuun eksyy virhe. Yksi toimittajista kuitenkin muistutti, että kohtaa voi myös käyttää väärin:

⁴ Kohta 13 luettavissa osoitteessa http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/

Oon itse ollut paikalla toimituksessa, kun oli tällainen terroristikeissi, missä epäillyn kuva oli julkaistu yhdessä kyseisen maan mediassa, ja itse sen maan mediakenttää aika hyvin tuntevana tiedän sen, että se kyseinen media on aika epäilyttävä. Mainitsin siitä toimittajalle, joka pyysi mua julkaisemaan sen jutun. Kun sanoin, että mä en lähtis julkaisemaan, niin sitten tää totesi mulle tää toimittaja, että korjataan se sitten myöhemmin. [...] En sitä sitten julkaissut. Mutta se, että edes tollaisen kommentin kuulee, toi kyseinen Journalistin ohjeiden kohta antaa tuollaiselle mahdollisuuden. (H5.)

Osa vastaajista oli sitä mieltä, että Journalistin ohjeet ovat tarpeeksi tarkat. Yhden haastateltavan mukaan teknologisesti alati kehittyvän mediakentän maailmassa ohjeet ”saisivat olla pikkusen enemmän kiinni tässä digitaalisessa maailmassa” (H1). Toinen haastateltava sitä vastoin tyrmäsi tällaisen ajatuksen ja oli sitä mieltä, että ohjeet saisivat olla tiukemmat, erityisesti samanaikaisen kuulemisen osalta.

6.3 Eettinen harkinta eron tekemisenä

Tässä alaluvussa kohdistan haastatteluaineistoni erittelyn perusteella huomion niihin ulottuvuuksiin, joita kiireisessä uutistilanteessa käytetyssä eettisessä harkinnassa erottuu toimittajan ammatti-identiteetin rakentumisen kannalta. Tarkastelen sitä, kuinka toimittajan rooli näyttäytyy tämänkin tutkimuksen valossa ensisijaisesti yleisen edun palvelemisena, jossa toimittaja on ensisijaisesti vastuussa yleisölle. Ammattietiikka on ja pysyy kiireisen toimitustyön kulmakivenä. Journalistin ohjeet, oma työpaikka ja jopa se mediaväline, johon toimittaja työskentelee, palvelevat toimittajien puheissa rajanvetoina, keinoina erottautua muista mediakentän toimijoista. Erojen korostaminen sekä kiireen sietäminen vaikuttavat piirtävän verkkotoimittajan ammatti-identiteetille raamit, joihin hyvän verkkotoimittajan pitää mahtua, tai ainakin opetella tekemään niin. Mielenkiintoinen huomio on myös se, että samalla kun verkkotyöskentelyn moninaiset vaatimukset nähdään toimittajan ammatillisen kehityksen kautta saavutettavina asioina, myös työssä sattuneet virheet ja laatukompuroinnit asettuvat yksittäisen toimittajan harteille.

6.3.1 Toimittajan rooli on palvella yleisöä

Havaintoni ovat yleisesti ottaen samansuuntaisia kuin Heinosella (1995, 64) yli kaksikymmentä vuotta sitten eli näyttää siltä, että toimittajat suhteuttavat oman roolinsa edelleen yleiseen etuun ja yleisön tarpeiden palvelemiseen. Yhden haastateltavani mukaan Journalistin ohjeet antavat eettisen selkärangan lisäksi myös mahdollisuuden vedota nimenomaisesti seuraavaan journalistin roolista ja eettisissä ohjeissa: toimittaja toimii lukijan palvelijana. Yleisön palvelu nähdään siis tärkeinä toimittajan työtä ohjaavina tekijöinä myös 2010-luvun lopun Suomessa.

Kiireisen toimitustyön ikeessä pidetään tiukasti kiinni myös ammattietiikasta, ja nähdään se tärkeänä työn osana. Tältäkin osin haastattelemanani toimittajat ovat samoilla linjoilla aiempien tutkimusten osoittamien toimittaja-asenteiden kanssa (ks. Heinonen 1995, 118–119; Harju 2002, 7–8). Autonomia, objektiivisuus ja julkinen palvelu näyttävät siis pysyvän journalismin kestoarvoina, vaikka työolot muuttuvat (ks. myös Pöyhtäri ym. 2016, 12).

Kuten sanottua, toimittajakunnan menettelytapoja puitteistava itsesääntely ponnistaa yleisen edun ideasta, ja tämä nousee esiin myös omassa aineistossani. Toimittajat katsovat toimivansa kansan puolesta ja sen nimissä (ks. Heinonen 1995, 62; Deuze 2005, 447–448). Kuten yksi haastateltavani asian muotoili:

Me ollaan sille meidän yleisöllemme [vastuussa - AK], se on se, jolle me tehdään tätä hommaa, jolle olemme ikään kuin velkaa (H1).

Toisaalta Journalistin ohjeiden ei nähty suoranaisesti vaikuttavan siihen, millä tavoin toimittajat kokevat olevansa toimittajia. Niiden nähtiin vaikuttavan taustalla, ideana, joka ohjailee toimintaa silloin, kun on tarvetta. Erään haastateltavan mukaan Journalistin ohjeet ja ammattikunta käyvät jatkuvaa dialogia:

Se on vähän niin kuin sellainen keskustelu, joka käydään. Journalistin ohjeet ja toimittajakunta. Kyllähän niitäkin muutetaan ajan myötä, jos tulee jotain sellaista tarvetta. Säännöt ovat muokanneet toimittajat ja toimittajat ovat muokanneet sääntöjä. Keskustelua. Ehkä siinä mielessä ovat vaikuttaneet siihen, millainen olen toimittajana. (H4.)

Kuten aiemmin kerroin, katson tässä tutkimuksessa, että journalistinen toimintakulttuuri toimii alakulttuurin tavoin ja sitä voi tulkita mukaillen Hallin (1999) näkemystä kansallisesta kulttuurista. Hallhan ajatteli, että kansallinen kulttuuri on puheen tapa, diskurssi, jonka kautta rakennamme merkityksiä kulttuurista. Kansallista kulttuuria koskeva puhetapa toimii myös identiteetin rakennuspalikkana, minkä lisäksi identiteetti muodostuu eronteissa meihin ja joihinkin toisiin. (Ks. Hall 1999, 47, 227.)

Haastattelemanani toimittajat käyttivät Journalistin ohjeita eronteon piirtämiseen oman ammattikuntansa ja/tai oman toimittajuutensa ja muiden ei-toimittajien välille. Haastateltavieni puheessa ohjeet antavat ammattitoimittajalle selkänöjan ja oikeutuksen toimintaan alalla, ja siten keinon erottautua eettisesti perinteisesti toimittajiksi miellettyistä tahoista, kuten vaikka blogikirjoittajista tai valeuutissivuston tekijöistä.

Ammattitoimittajan identiteetti rakentuu osin eronteissa jo sen perusteella, mihin viestimeen toimittaja tekee töitä. Tämä seikka nousi esiin aineistosta myös toisessa muodossa. Haastateltavat tuntuivat nimittäin korostavan myös työpaikan arvojen merkitystä ensinnäkin siinä, miten he käytännön työssä toimivat ja toiseksi siinä, mihin he hakeutuvat töihin:

Sillä talolla on merkitys siihen, minkälainen se journalistinen ihanne on. Mää en usko, että mä voisin olla töissä sellaisessa talossa, jossa se olisi jollain tavalla ristiriidassa mun omien arvojeni kanssa. (H6.)

Toista esiin noussutta eronteon tapaa ilmensivät toimittajien viittaukset printtitoimittajiin. Printtitoimittamisen nähtiin olevan ”melkein kuin toinen ammatti” (H5). Erään haastateltavan mukaan verkkotoimittajuus on ennen kaikkea nopeaa reagoimista tilanteisiin, kun taas muiden toimituksen osien harteille jää tapahtumien tarkempi analysointi. Hän kuvailee työtään näin:

Me ollaan uutistapahtumassa se ensihoitoyksikkö. Se ambulanssi, joka ajaa paikalle, ja joka paikkaa sitä ihmistä sen verran, että se voidaan lähettää sairaalaan jatkohoitoa varten. Ja jatkohoidossa kirurgit eli kaiken maailman Saska Saarikosket ja Suomen Kuvalehdet tekee sitten ne syvemmät jutut siitä ilmiöstä. Me ollaan yleensä ne, jotka on ensimmäisenä reagoimassa siellä paikalla. Se, että me tehdään usein niillä tiedoilla, mitä sillä hetkellä on saatavilla. Totta kai se on aina rajallista tietoa. Se on rajallista, verifioitua tietoa, sen hetkisten tietojen mukaan. Tieto kyllä tarkentuu myöhemmin, ja niin sen kuuluukin. (H6.)

Ammatti-identiteetti voi siis rakentua ammattiin samastumisen lisäksi myös organisaatiokulttuuriin kiinnittymisen ja henkilökohtaisen kehittymisen kautta (ks. Vähäsantanen 2007, 157–159).

6.3.2 Taitovaatimukset ovat osa työn luonnetta

Henkilökohtainen kehitys nousi esiin yhtenä keskeisenä teemana ehkä hieman yllättäenkin, kun kysyin toimittajilta, miltä verkon moninaiset taitovaatimukset heistä tuntuvat. En saanut tähän kysymykseen niin negatiivista vastausta kuin aiempi tutkimus antoi odottaa. Esimerkiksi Harjun ym. (2017) näkemyksen mukaan toimitustyöhön liittyvät moninaiset taitovaatimukset rikkovat ammatti-identiteetin kytköksiä tiettyihin ilmaisuvälineisiin, eikä tämä muutos ole luonteva, vaan se voidaan kokea myös luovuuden vihollisena (ks. Harju ym. 2017, 114). Omaan tutkimukseeni osallistuneet toimittajat korostivat pikemminkin sitä, että uusien asioiden ja ohjelmistojen omaksuminen on mukavaa, piristävää ja tavallaan jo myötäsyntyinen osa työn luonnetta.

Pidempään toimittajan uralla toimineen haastateltavat korostivat, että uutta opeteltavaa ei kannata liikaa vastustaa. Sinänsä mielenkiintoista oli se, että nuoremmat haastatteluun osallistuneet

mainitsivat ymmärtävänsä sen, että erilaisten taitojen taakka voi tuntua joistakin uuvuttavalta, kun taas pidempään alalla olleet eivät puhuneet tästä aiheesta negatiivisessa valossa. Yksi pidempään eri mediankanaviin työskennellyt summasi taitovaatimukset näin:

Internetiä ei suurin piirtein silloin ollut käytössä, kun aloitin toimittajuuteni. [...] sun täytyy olla loputtoman innostunut oppimaan, ja sä et voi jäädä, et nyt mää niin kuin osaan tän homma jo, koska tämä muuttuu niin hurjaa vauhtia. Tää on kauheen kivaa. Tää on vähän niin kuin jonkun villiorin selässä olis. Ja sitten vaan yrität pitää kiinni ja vielä mielellään ohjata sitä oria sinne suuntaan, minne sä haluat. (H4.)

Verkkomaailmaan liittyvät moninaiset taitovaatimukset nähtiin siis yhtäältä hyvän verkkotoimittajan työssä menestymisen edellytyksenä, mutta myös samalla jonain sellaisena, mihin toimittaja voi kasvaa vastaamaan vain työn tekemisen kautta. Erään haastateltavan mukaan opettajana voi toimia myös oma työpaikka:

Ne [taitovaatimukset - AK] on realistiset siinä mielessä, että mä en usko, että kukaan, varsinkaan nuori journalisti voi vastata niihin taloon tullessaan, mutta se on myös hyvä kuvaus siitä, millaiseksi siellä voi kasvaa, jos vain haluaa oppia. (H5.)

Työelämässä vellova murros ulottaa muutosvaateen myös identiteettien muodostumiseen. Tämä aiempien tutkimusten havainto näkyy myös omien haastateltavieni puheessa. Yksilön nähdään olevan vastuussa itse omasta ammattikehityksestään. (Ks. Deuze 2007, 10; Vähäsantanen 2007, 157–159; Eteläpelto 2007, 137.)

Koskimäen (2015, 104–105) mukaan toimittajien moninaisia taitoja korostetaan uusimmissa työpaikkailmoituksissa. Tämä resonoi myös oman tutkimukseni havaintojen kanssa. Kun kysyin hyvän verkkotoimittajan ominaisuuksia, toimittajat korostivat nopeutta, kirjoitustaitoa, paineensietokykyä, yleissivistystä ja hyviä tiimityötaitoja. Sitä vastoin yksikään vastaajista ei suoraan maininnut, että jonkin alan erityistuntemus oli verkkotoimittajalle eduksi. Tästä voisi helposti tehdä sen johtopäätöksen, että verkkotoimittaja ei tarvitse minkään alan erityisosaamista, vaikka itse työn luonne tuntuisi vaativan muuta. Verkkotoimittamisessa tuntuu nimittäin olevan tärkeää tietää, minkälaisiin uutisiin kannattaa reagoida, millaisia ovat hyvät ja luotettavat lähteet ja milloin kannattaa jättää toimimatta. Tämä kuulostaa mielestäni erityistaitajan toimelta.

Tutkimukseni seitsemästä verkkotoimittajasta neljä korosti sitä, että verkkotoimittaja oppii työhönsä itse työn kautta. Katson, että tämä oppiminen työn kautta on esimerkki siitä, että journalismi instituutiona tarjoaa siihen vihkiytyneille sen omassa piirissä hyväksytyjä toimintamalleja ja merkityksiä (vrt. Berger & Luckmann 2009, 83–84). Verkkotoimittajat ammentavat toimintaohjeensa yhteisesti jaetuista tietovarannoista: Näin ajatellen verkkotoimittajan ammatissa

on itsessään kyse journalistisesta vallankäytöstä niiden pelisääntöjen määrittelynä, joiden mukaan verkossa on ”hyvä” toimia (emt., 87–90).

Yksilön valitsemilla identiteeteillä ja hänen esittämillään rooleilla on vaikutusta siihen, millä tavoin yksilö kokee itsensä suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja instituutioihin. Tämä koskee mitä suuremmissa määrin myös toimittajan ammatissa toimivia. Tämän tutkimuksen osalta ajatusta voi jatkaa niin, että verkossa työskentelevien toimittajien käytettävissä on oma erillinen ja jaettu tietovaranto, jonka kautta toimittajat saavat mallin, miten hyvä verkkotoimittaja toimii. Voi olla, että osa näistä malleista iskostuu rooliin vasta työpaikan omien sovittujen käytänteiden kautta tai yleisesti alan piiristä. Haastatteluaineistoni antaa tukea ajatukselle, että toimittajan ammatti-identiteetti siis määrittyy osin myös sitä kautta, missä ympäristössä ja millä työnantajalla hän on töissä, toimien jatkuvassa vuorovaikutuksessa ammattikunnan sisällä. Kuten olen tuonut työssä aiemmin esiin, vuorovaikutus vaikuttaa yksilöön voimallisesti. Sen kautta yksilö käy neuvotteluprosessia, jossa hän asettaa itsensä osaksi jotain ennalta määrättyä ja sovittua kokonaisuutta. Kun oikea lokero osuu kohdalle, yksilölle lankeaa sen pohjalta jokin tietty rooli. Tämä rooli kolistelee toimittajankin työssä kannattimiaan jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäröivän instituution kautta. (Vrt. Berger & Luckmann 2009, 39–42; 66-67; Hall 1999, 189–190.)

Journalismi instituutiona voi myös käyttää valtaa siinä, millä tavoin toimittajat käyttäytyvät ”toimittajan roolissa”. Journalismia instituutiona ei ole olemassa, jos kukaan ei ota sen sisällä toimivan roolia omakseen (ks. Berger & Luckmann, 87–90). Väistämättä herää kysymys, onko kiireinen verkkomaailma ja toimittajien työnkuvan murros vaikuttamassa tästä näkökulmasta ajatellen myös journalismiin itseensä. Kun toimittajan rooli muuttuu, on sillä väistämättä vaikutusta myös instituution rakenteisiin.

6.3.3 Yritysmailman tehokkuusvaade yleistyy toimituksissa

Aiemmissa tutkimuksissa on siis käynyt ilmi, että osa toimittajista pelkää muuttuvien työolosuhteiden rapauttavan journalismin laatua ja että kiire aiheuttaa virheitä (ks. Harju ym. 2017, 115, 120). Tähän tutkimukseen osallistuneet toimittajat suhtautuivat kiireeseen osin samaan tapaan tuoden esiin, että kiire voi aiheuttaa virheitä. Lisäksi haastateltavat kertoivat kiireen aiheuttamista paineista. Toisaalta kiire on toimittajien mukaan osa työn luonnetta johtuen siitä, että ”ihmisillä on nykyään valtava halu tietää kaikki. Heti.” (H4.) Kiire näyttäytyi myös kokemuksissa siitä, mitä verkkotoimittajilta odotetaan työtuloksen osalta. Toimittajien mukaan ”oletetaan, että tekee tietyn

määrän juttuja päivässä” (H3), ja jos tähän määrään ei yllä, epäonnistuu. Yksi haastateltava kertoi, että jos hän tekee alle seitsemän juttua päivässä, hän kokee epäonnistuneensa. Hänen mukaansa kiire näyttäytyy myös siten, että toimittajat joutuvat etsimään verkkoon sisältöä kaikkina kellonaikoina.

Haastateltavani eivät kuitenkaan täysin allekirjoittaneet esimerkiksi Harjun ym. (2017) esittämää toimittajien näkemystä siitä, että kiire tai muuttuvat työolosuhteet rapauttaisivat journalismin laatua suoraan. Kysyin heiltä, miten kiire vaikuttaa lähdekritiikkiin. Haastateltavat korostivat valppaana olemisen ja lähdekritiikin merkitystä verkkojournalismin luotettavuudelle. Kuten kaksi haastateltavaa muotoili:

En mä luule, että se kiire on, enemminkin se on se, ettei hoksaa. Itsekin on ollut kohta kakskyt vuotta uutistoimittajana niin kyllähän sitä tunnistaa ne mitkä on riskaabeleja, että tulee sellainen käsitys, että tos jutussa on riskit ja muut. Ei niinku lähde ehkä ihan joka risauksen perässä sitten tekemään. (H2.)

Ei. Mää en oo itse koskaan oman uran aikana törmännyt tilanteeseen, että mä olisin uutisoinut jotain väärin, olisin kuunnellut valheellista lähdettä, Ja sitten myöhemmin olisin joutunut sanomaan, että tää meni läpi, koska oli niin kiire, että ei ehtinyt miettiä. Mulle se lähdekriittisyys on se kaikkein tärkein juttu, koska jos se menee pieleen, niin kaikki muukin siinä jutussa on pielessä. (H5.)

Tässä toimittajat olivat samoilla linjoilla sen käsityksen kanssa, joka nousi esiin Pöyhtärin ym. (2016, 19) laajassa tutkimuksessa – nimittäin että toimittajat pitävät aikapainetta jopa ammatillisena hyveenä, ja että ”kiireen sietäminen on oleellinen osa nykyjournalistin ammatillisuutta ja vastaus ajankohtaisuuden korostuneeseen vaatimukseen” (emt., 19).

Haastateltavat kuvailivat nopeuden ja luotettavuuden yhtälöä haastavaksi. Verkkotoimituksissa kiireen tunne tulee heidän mukaansa myös siitä, että toimittajilta odotetaan tiettyä juttumäärää päivässä. Toimittajien mukaan verkkotoimittaja voi hyvinkin tehdä 7–10 juttua päivässä. Tämä on erään haastateltavan mukaan vaikeaa:

Täytyisi saada asiat välittömästi ulos, mutta niiden pitäisi olla myös oikein. Se haaste on ihan toisenlaista mitä esimerkiksi paperisessa mediassa, jossa on iltamyöhään aikaa tarkistaa faktat. (H1.)

Yksi haastateltavista kertoi pitävänsä verkkojuttujen kuvittamista haasteellisena:

Ennen verkkoa teki vain pieni porukka nyt sitä tekee koko toimitus [...] Enää ei ole erilleen verkkoa ja printtiä, vaan kaikki tekee sitä verkkoo. (H2.)

Haastateltavien mukaan työn luonne muuttuu väistämättä jo sen takia, että työssä käytetään uusia työkaluja, ja tämä kehitys on jatkuvaa. Tämän lisäksi myös työn aikataulut ja kilpailu on toimittajien kokemuksen mukaan kiristymässä.

Oman tutkimukseni pohjalta journalismin laatua rapauttaa siis osin toimittaja itse. Oireellisesti yksi toimittajista kertoikin suhtautuvansa virheisiin ”henkilökohtaisena epäonnistumisena” (H5). Tämän voi tulkita myös niin, että toimittajat näyttävät kantavan omakohtaista vastuun tunnetta työssä sattuneista virheistä. He kyllä tunnistavat, että työympäristö on välillä melko kiireinen, mutta pääsyyllinen virheisiin on toimittajan. Yksittäisen toimittajan ammatti-identiteetti näyttää siis aineistoni perusteella mukailevan yrityskulttuurille tyypillisiä arvoja, joiden mukaan työntekijä on tehokas, tuottava ja ottaa ensisijaisesti itse vastuun omasta menestyksestään ja virheistä (ks. Deuze 2007, 85–86). Toimittajan selviytyminen tehokkaasta työtahdistista on yhden haastateltavan mukaan toimittajan ammattitaidon merkki:

Se on tietenkin toimittajan omaa ammattitaitoa, kuinka hyvin pystyy verifioimaan ne lähteet. Tavoitteena tietysti on, että se on mahdollisimman hyvä, siinä ajassa, mitä on käytettävissä siihen reagointiin. Puhdistan omaatuntoani usein täällä aikaperiaatteella. (H6.)

Suhtautumisessa virheisiin haastateltavat vetivät ohutta jakolinjaa perinteisen printtimedian toimijoiden ja verkkotoimittamisen välille. Yhden haastateltavan mukaan paperilehdessä ”siedetään edelleen todella huonosti virheitä” (H1). Hänen mukaansa virheitä hävetään, vaikka niitä tehdään usein, ja ”joka päivä on virhe lehdessä, se on ihan varma” (H1). Haastateltava kertoi tietävänsä, että virheiden tekeminen vaivaa monen toimittajan mieltä, mutta ”henkilökohtaisesti, niin ei se nyt oikeastaan miltään tunnu” (H1).

Vaikka kiire tuntuu kurittavan osaa vastaajista, osa suhtautuu siihen jossain määrin toisin. Kiire nähtiin osana työn luonnetta. Toisaalta yksi toimittajista oli sitä mieltä, että kiire muuntuu helposti stressiksi, jonka kautta voi ”tappaa itensä loppuun sillä. Pienessä ajassa on vain tehtävä päätöksiä, ja niitä päätöksiä edellytetään” (H6).

Tulkitsen niin, että kiireestä ja omasta suhtautumisesta siihen on tullut toimittajaa ammatillisesti määrittelevä tekijä. Tämä teema toistui myös, kun kysyin haastateltavilta, millainen on hyvä verkkotoimittaja. Vastaajista jokainen mainitsi nopeuden hyvän toimittajan mittariksi. Paineensietokyvyn nosti esiin kolme seitsemästä toimittajasta. Sitoutuminen hyvän työn tekemiseen

sinänsä on tuoreiden journalismintutkimusten mukaan edelleen keskeinen osa toimittajan ammatti-identiteettiä (ks. Harju ym. 2017, 120).

6.3.4 Eettisen harkinnan tärkeys verkkotoimittajan työssä

Omat haastateltavani korostivat erityisesti sitä, että verkkotoimituksissa eettisten asioiden puntaroinnin painoarvo on suuri. Toimittajien mukaan media-alalla vallitsee käsitys, että toimitustyössä perinteisemmissä ja hitaammissa viestimissä, kuten televisiossa, radiossa tai sanomalehdissä eettinen harkinta olisi jotenkin korkeammalla tasolla tai ainakin enemmän käytössä kuin verkkotoimittamisessa. Eettinen harkinta näyttäytyi haastateltaville myös hyvän työn tekemisen mittarina:

Mulla on itselläni aika paha tapa ampua alas juttuaiheita sen perusteella, jos koen, että se on eettisesti väärin. Koen, että aika usein haen apua kokeneemmalta kollegalta tai esimieheltä, nimenomaan eettisissä kysymyksissä, koska monesti on silleen, että mun etiikka tulee vastaan ennen kuin tavallaan laki tulee vastaan. (H5.)

Kaksi haastateltavista mainitsi sen, että vaikka heillä olisi verkkotoimittajana ammattitaitoa muodostaa lukijoita houkutteleva niin sanottu klikkiotsikko, he eivät toimi näin, osin heidän omien eettisten arvojensa takia. Yksi haastateltavista kuitenkin korosti sitä, että todellisuutta ei voi valita, eikä eettiseen harkintaan voi suhtautua juttujen sensuroimisena silloin, kun kyseessä on arkaluontoinen asia.

6.4 Klikkiotsikot eivät palvele yleisöä

Yksi pitkään verkkotoimittajana toiminut haastateltava katsoi, että nykyään verkkojournalismissa ajatellaan uutisen vastaanottajaa aiempaa enemmän. Hänen mukaansa tämä näkyy esimerkiksi siinä, että klikkiotsikkoja käytetään nykyään aiempaa vähemmän. Kolme vastaajaa puolestaan oli sitä mieltä, että klikkiotsikkojen kulta-aika on jo taakse jäänyttä. Syynä tähän nähtiin se, että niistä ei ole kovinkaan paljon hyötyä vaan päinvastoin: klikkiotsikon takaa paljastunut pettymys saattaa tehdä myös hallaa klikkiotsikon julkaisijalle. Taustalla on lukijan pettymys siitä, että klikkiotsikon lupaama sisältö ei tulekaan lunastetuksi itse jutussa. Toinen klikkiotsikoita kritisoiva näkökulma on se, että toimittajat ovat alkaneet kertoa tarinoita skuuppien etsimisen sijaan. Erään haastateltavan mukaan yksi syy klikkiotsikoiden suosion vähenemiselle on myös se, että verkkojulkaisemisen tapa on muuttunut:

Kaikessa ei tarvitse keulia, vaan osataan säästellä juttuja. Nykyään ei ole sellaista, että voi ei, meillä ei ole mitään julkaistavaa sinne verkkoon, nyt sinne on pakko saada jotain. (H3.)

Yhden haastateltavan mukaan verkossa julkaistujen juttujen mitat ovat kasvaneet kuluneen viiden vuoden aikana, sillä:

On oivallettu se, että kun ihminen on verkkoympäristössä, sen ei tarvitse lukea vain 500 merkin sähkeitä. Ihan samalla tavalla ne kuluttaa pitempääkin sisältöä. (H1.)

Tällainen kehitys nähtiin myönteisenä. Yksi haastateltava kertoi viihtyvänsä verkkotoimittajana paremmin kuin printtitoimittajana, koska verkossa ”tekeminen on notkeaa” (H2). Hän selitti työn notkeaksi nimeämänsä luonnetta sillä, että juttuaiheet liikkuvat ajassa, eikä rajoitteena ole palstat tai merkkimääriä. Positiivisena nähtiin myös mahdollisuus vastavuoroiseen vaikuttamiseen yleisön kanssa.

7. Johtopäätökset ja katse tulevaan

Toimittajan työssä kiire aiheuttaa virheitä, ja oma työ pikemminkin harmittaa, eikä ammatillista tyydytystä ole helppoa saavuttaa (ks. Harju ym. 2017, 115, 120). Taustalla on osin se, että uutistoimituksesta on tullut 2000-luvulla äärimmilleen viritetty tuotantokoneisto, jossa uudistukset ja tuottavuuden parannusprojektit ovat arkipäivää (Nikunen 2008, 20–21). Tämä tutkimus ponnisti liikkeelle tästä omakohtaisestakin tekemästani havainnosta pyrkimyksenään valottaa verkkojournalisteja haastatteleamalla, miten kiireen puristuksessa työskentely ja ulottumattomiin lipuvan tavoitetason perässä juokseminen ilmenevät ammattikunnan eettisessä harkinnassa ja itseymmärryksessä.

Tässä päätösluvussa tiivistän tutkimuksen keskeiset tulokset. Lisäksi nostan esiin kysymyksiä, joita voisi olla hedelmällistä tutkia seuraavaksi.

7.1 Vastauksia ja jatkokysymyksiä

Yksi tutkimukseni keskeinen kiinnostuksen kohde oli selvittää, vaikuttaako uutisten julkaiseminen vajavaisten tietojen perusteella jollakin tavalla toimittajien ammatti-identiteettiin, samalla muokaten ammatti-identiteetille perinteisesti keskeisiä arvoja. Keskityin erityisesti siihen, miten ammattikunnan määrittelemät eettiset ihanteet ovat läsnä tämän päivän kiireisissä työolosuhteissa. Näin hain valaisua siihen, onko toimittajien ammatillinen itseymmärrys mahdollisesti viime vuosina muuttunut. Tästä tutkimuksen ydinongelmasta tavoittelin otetta muotoilemalla kolme tutkimuskysymystä, jotka toin esiin sekä johdannossa että luvun 5 alussa.

Tiivistän toimittajahaastattelujen avulla tuottamani vastaukset tutkimuskysymyksiini seuraavassa kysymys kerrallaan.

1. Millaista eettistä harkintaa sovelletaan verkon kiireisessä uutistyössä?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni latautuu useita toisiinsa linkittyviä osa-alueita. Haastatteluaineistoni erittely nosti ensiksikin esiin, että eettinen harkinta on verkkotoimittajan työssä koko ajan läsnä, mutta sen konkreettisen aseman kuvaaminen on hankalaa. Tulokseni myötäilevät tältä osin alaluvussa 3.2 esittelemieni aiempien toimittajatutkimusten havaintoja: eettinen harkinta on toimittajista tärkeää, mutta läsnä lähinnä ideaaleissa.

Oma tutkimukseni osoittaa Journalistin ohjeiden säilyttäneen asemansa ”eettisenä ohjenuorana”, johon toimittaja 2010-luvun lopulla kuitenkin suhteuttaa eettisen harkinnan tilanne- ja tapauskohtaisesti. Ohjeet koettiin hyödyllisiksi apuvälineiksi omassa työssä, mutta yksilön ”omantunnon” merkitys korostui enemmän.

Konkreettisimmin eettinen harkinta nousi esiin haastateltavien puheessa terrorististen tekojen uutisoinnista. Toimittajien mukaan tarkkana saa olla erityisesti silloin, kun on määriteltävä, onko ylimalkaan kyse terroristisesta teosta vai ei. Kanta oli tältä osin yhdenmukainen: terroristisesta teosta tulee kirjoittaa vasta, kun teon terroristiset motiivit ovat varmistuneet, mielellään viranomaislähteestä tarkistettuina.

Raittila ja Koljonen (2009) tutkivat suomalaisen kriisijournalismin kehitystä Suomessa vuodesta 1929 vuoteen 2008. He käsittelivät Suomessa sattuneita katastrofeja ja niiden uutisointia. Tutkimuksesta käy muun muassa ilmi, että niin tavat kuvata onnettomuuksien ja rikosten uhreja ja heidän omaisiaan kuin tehdä silminnäkijähaastatteluja ovat muuttuneet. Koljonen ja Raittila (emt.) tiivistävät osuvasti 2000-luvun journalistista työtä sävyttävän alituisen arvioinnin varjon. Vallan vaihtukoirasta on osin itsestään tullut tarkkailtu toimija, jonka tekemisiä pidetään silmällä siinä missä viranomaisten ja poliitikkojenkin toimintaa:

Arvioinnissa ei ole kyse vain yksittäisten ylilyöntien tuomitsemisesta tai ammattikunnan mätäpäiseiden puhkaisemisesta. Kyse on myös siitä, saako monin tavoin professionaalisuuttaan uudelleen määritellyt ammatti uudistettua valtakirjansa ja ylläpidettyä statuksensa. Tämä kysymys on tällä hetkellä avoin, ja tilanne journalistien keskuudessa Jokelan ja Kauhajoen jälkeen on epävarma ja hämmentynyt. (Raittila & Koljonen 2009, 64.)

Raittilan ja Koljosen tutkimus nostaa esiin kysymyksen ja samalla jatkotutkimuksen aiheen, joka koskee sitä, määrittäykö toimittajakunnan professio erilaisten toimittajan perusarjesta poikkeavien tapahtumien kautta. Olisi kiinnostavaa tutkia esimerkiksi sitä, millä tavoin 2010-luvulla Eurooppaa järkyttäneet terroriteot ovat muokanneet toimittajien suhtautumista eettiseen harkintaan. Mielenkiintoista olisi tässä yhteydessä selvittää myös, mikä journalistisen etiikan sokea piste oikeuttaa esimerkiksi Välimerelle hukkuneiden ihmisten esittämisen suomalaisessa mediassa lähinnä numeroina, kuten oma havaintoni suomalaisena mediankuluttajana antaa ymmärtää.

Yksi ensimmäisen tutkimuskysymykseni ulottuvuus oli, vaikuttaako verkon entisestään kiihdyttämä kiire toimittajan työssä jollain tavalla eettiseen harkintaan. Haastatteluaineistoni analyysi nosti itse asiassa esiin päinvastaisen havainnon eettisen harkinnan rapautumiselle, melkein kuin toimittajien

parahduksen: arvostakaa meitäkin! Verkkotoimittajat nimenomaisesti painottivat eettisen harkinnan roolia ja myös kertoivat erilaisista tilanteista, joissa eettinen harkinta nivoutuu osaksi työprosessia.

Esimerkiksi Mäntylä (2004) on kritisoinut nopeaa uutistuotantoa ja epäillyt, että kiihtyvä tuotantotahti jo heijastuu alan eettisissä ohjeistuksissa, sillä esimerkiksi Journalistin ohjeissa suhtaudutaan hyväksyvästi mahdollisuuteen julkaista uutinen rajallistenkin tietojen perusteella (ks. emt., 144–145). Haastattelemani toimittajat olivat samaa mieltä siitä, että kiire on lisääntynyt verkkotoimituksissa, ja esimerkiksi työpäivän aikana tehtävien juttujen määrä on kasvanut. He kuvailivat nopeuden ja luotettavuuden yhtälöä ”haastavaksi”.

Kiireen on nähty myös rapauttavan journalismin laatua, mutta omassa tutkimuksessani pääasiallinen syyppää on toimittajien mukaan pikemminkin toimittaja itse. Tämä tulos on osin linjassa sen mentaliteetin kanssa, että yksilöllä itsellään on yhä läpikotaisemmin markkinoituneessa nyky-yhteiskunnassa vastuu siitä, menestyykö hän vai ei. Yksilö on itse vastuussa myös virheistään, olivatpa virheiden taustat tai työympäristön olosuhteet millaiset tahansa. (Ks. Deuze 2007, 85–86.)

Toimittajat tuntuivat myös karsastavan ajatusta siitä, että verkkoon eksyy kiireen myötä virheitä. Niiden syyksi löydettiin usein muita syitä kuin toimittaja itse. Väärää tietoa voi lipsahtaa uutisvirtaan viranomaisten suusta, tai voi vain olla niin, että tilanne ja ”itse tieto” päivittyvät.

Haastateltavani korostivat erityisesti sitä, että verkkotoimituksissa eettisten asioiden pohtimiseen käytetään paljon aikaa ja suhtaudutaan niihin vakavasti. Myös lähdekritiikin merkitystä korostettiin verkkojournalismin luotettavuuden perustana.

2. Miten toimittajat suhtautuvat Journalistin ohjeiden kohtaan uutisten julkaisemisesta rajallisten tietojen perusteella?

Toisen tutkimuskysymykseni kautta pyrin välttämään aiempien journalistietiikkaa käsittelevien tutkimusten saaman kritiikin (ks. Juntunen 2009, 45–46) siitä, että arvokysymyksiä käsitellään niissä kaukana journalismin arkisista käytännöistä. Itse halusin nimenomaisesti valottaa, miten uutisten julkaiseminen rajallisten tietojen perusteella nähdään osana arkista toimitustyötä. Haastattelujeni perusteella toimittajat pitävät tällaista uutisten julkaisutapaa luonteenomaisena tämän päivän digitalisoituneelle sähköiselle viestinnälle.

Toisaalta mielenkiintoista oli, että en saanut tutkimuksessani yhtään samanlaista vastausta siitä, mitä rajallisin tiedoin julkaiseminen oikeastaan tarkoittaa. Entä voiko Journalistin ohjeiden kohta 13 toimia porsaanreikänä virheelliselle uutisoinnille? Kysymys on tärkeä, sillä toimittajien ammattikunta on itse laatinut ohjeistonsa, joiden avulla journalismin erityisasemaa perustellaan yhteiskunnassa (ks. Heinonen 1995, 114), mutta samalla sitä käytetään hyvin kirjavilla tavoilla. Kysymys on tärkeä, sillä kuten Tiilikka (2011, 181) kirjoittaa, luottamus tiedotusvälineitä kohtaan voi murentua, jos itsesääntelyjärjestelmä ei toimi. Tämänkaltaisessa tilanteessa valtiollisen sääntelyn riski kasvaa.

Uutisen julkaiseminen rajallisten tietojen perusteella nojaa vahvasti toimittajan omiin käsityksiin siitä, milloin ja millaisen uutisen voi julkaista rajallisin tiedoin. Ruotsalaisen iltapäivälehdessä Aftonbladetin päätoimittajana ja kulttuuripäällikkönä toimineen Yrsa Steniuksen (2002, 94–98) mukaan toimitustyö on tasapainottelua kahden imperatiivin, ”julkaise ja harkitse”, välillä. Steniuksen mukaan iltapäivälehdessä tavoitteena on paitsi tuottaa voittoa omistajille mutta myös antaa ihmisille taloudellisesti motivoimatonta mutta välttämätöntä tietoa, joka ankkuroi lehden osaksi kulttuuria ja keskustelua.

Stenius (2002, 95) muistuttaa, että media-alan eettiset säännöt ponnistavat niin Ruotsissa kuin Suomessakin ammattikunnan sisältä, ja niiden pääasiallinen tarkoitus on estää turhan julkisuusvahingon aiheuttaminen.

Kun journalisti keksii jotain, kun hänen eteensä tulee tärkeä juttu, hänen ensimmäinen imperatiivinsa on julkaise. Mutta hänen toinen eettinen imperatiivinsa on harkitse. Jutun keskellä on yleensä aina ihminen ja journalistin pitää harkita, mitä jutun julkaiseminen tälle ihmiselle tarkoittaa. (Stenius 2002, 97.)

Steniuksen erottamat vaateet painivat keskenään koko ajan sekä toimittajan sisällä että toimitusyhteisöissä. Punnitsemisoperaation tukena toimivat Julkisen sanan neuvosto ja eettiset koodistot. Neuvostojen päätöksistä ja arvioinneista voi hakea vertailukohtaa omille päätöksille, mutta pääosin eettinen harkinta on toimittajan omaa moraalialaa. (Stenius 2002, 98.)

Steniuksen kannan huomioon ottaen on kiinnostavaa, joskin mielestäni samalla hieman huolestuttavaa, että haastateltavillani ei ollut jaettavaa käsitystä siitä, mitä tarkoittavat Journalistin ohjeiden kohdan 13 mainitsevat rajalliset tiedot, joiden perusteella uutisen voi julkaista. Tämä liittyy ainakin osin siihen, että toimittajat käyttävät Journalistin ohjeita oman ammatillisen asemansa pönkittämiseen, ja etiikkaa tulkitaan hyvinkin tilannekohtaisesti. Lisäksi virheisiin

suhtauduttiin jopa henkilökohtaisena epäonnistumisena. Korostaisin tässä sanaa henkilökohtainen, sillä se auttaa tunnistamaan ongelman yhden oleellisen puolen. Yksi haastateltavistani esimerkiksi kertoi, että kohta 13 käytetään myös virheiden paikkailuun: oikea tieto kerrotaan, kun se on saatavilla, eikä virhettä tarvitse varsinaisesti korjata. Tämä pakottaa pohtimaan, onko oman virheen myöntämisestä tullut toimittajille jotakin niin torjuttavaa, että osa on valmis julkaisemaan mieluummin jotakin sinne päin kuin nostamaan käden ylös virheen merkiksi.

Toisaalta kuvattu suhtautuminen virheisiin ja niiden paikkailuun tuntuu olevan ristiriidassa journalismi-instituution perustavimman ja perinteisimmän tehtävän eli ajankohtaisen ja oleellisen tiedon välittämisen kanssa. Tämä nostaa esiin kysymyksen siitä, kertooko suhtautumistapa ammatillisten asenteiden rakenteellisemmastakin muutoksesta. Erityisesti verkon uutistyyössä on ollut jo jonkin aikaa käytäntönä kertoa reaaliaikaisesti se mitä tiedetään ja korjailta lopputulosta tietojen varmentuessa. Voiko Journalistin ohjeiden kohdan 13 löysä tulkinta osaltaan johtaa pysyvämmiin siihen, että lukijat saavat silloin tällöin eteensä virheellistä tietoa, joka ei vain vielä ole löytänyt korjaustaan? Uutisen luonne on toki olla ajankohtainen ja päivittyä, mutta nähdäkseni välitettyjen tietojen pitäisi edelleen myös pitää paikkansa. Yksi tähän liittyvä jatkotutkimuksen aihe koskee sitä, Voivatko toimittajat ja tulisiko heidän luottaa siihen, että uutisten vastaanottajat seuraavat uutisten koko kehityskaaren alusta loppuun saakka.

3. Miten työhön sisältyvä eettinen harkinta suhteutuu toimittajan ammatti-identiteettiin?

Tutkimuksessani journalistista työtä sääntelevät ammattikunnan ohjeet tarjosivat kaikupohjan toimittajien käsitykselle itsestään ammattinsa edustajina vain viitteellisesti. Ohjeet näyttäytyivät tulkintani mukaan pikemminkin osapuoleksi laajemmassa keskustelussa, jossa ajan myötä määrittäytyä ja muokkautuu myös se, mikä on ammatissa oikeanlaista eettistä toimintaa. Toisaalta Journalistin ohjeiden avulla toimittajat kyllä erottautuivat ”muista” verkottuneen viestintäalan toimijoista, kuten esimerkiksi valeuutissivuston tekijöistä tai bloggaajista.

Eronteko näyttäytyi haastateltavieni puheessa identiteettiä määritteleväksi tekijäksi myös toisella tavalla. Toimittajat nimittäin määritteliivät itseään työpaikan ja mediaväylän perusteella. Mediatalojen arvoja korostettiin, ja printtimediassa toimimiseen viitattiin lähes kuin eri ammattina. Toimittajat kokivat työnsä yhteiskunnallisesti tärkeäksi, yleisen edun ajamiseksi ja tavallaan kuin lukijan palvelemiseksi.

Vastaajat pitivät verkon moninaisia taitovaatimuksia luonteenomaisena ja mukavana osana työn luonnetta. Ne olivat jotakin sellaista, minkä toimittajat kokivat oppineensa vain tekemällä, työn kautta. Tämä suhtautuminen on mielestäni osa laajempaa prosessia, jossa työympäristö ja siinä vallitsevat sosiaaliset normit määrittelevät ja muokkaavat verkkotoimittajan ammatti-identiteettiä.

7.2 Ovatko toimituksen sisäiset työjaottelut historiaa?

Kuvaa verkkotoimittamisen hajanaisesta työkentästä piirtää tutkimuksessani osaltaan se, että yksittäistä verkkotoimittajan prototyyppiä ei tunnu sen perusteella olevan olemassa. Haastateltavat kertoivat useaan otteeseen tehneensä tai tekevänsä jotain muuta kuin pelkkää verkkoa. Tästä voi päätellä, että verkkotoimittaminen on mukautumassa osaksi toimittamisen keinovalikoimaa: vähän samoin kuin juttuun kuuluu faktalaatikko ja kainalo siihen kuuluu osana myös verkko.

Tutkimukseni loppusivuilla on hedelmällistä pohtia myös sitä, onko journalistisesti välitetyn tiedon luonne itsessään jonkinlaisen muutosajan kourissa. Yksi haastateltavistani kritisoi kysymystäni, jota taustoitin brittitutkija Natalie Fentonin arviolla virheitä aiempaa yleisemmästä sietämisestä. Hänen kritiikkinsä ponnistaa siitä, että tietoa oli printtimedian kulta-aikaan niukemmin saatavilla. Haastateltava kysyi osuvasti, oliko tuolloinkaan kaikki lehtiin printattu faktatietoa, ja että ”siinä varmaan piti olla aika varma siitä, mitä kirjoittaa, Koska se julkinen tila, oli aika lailla se sanomalehti” (H6).

Toisen haastateltavani mukaan faktojen tarkistamisen tarve pikemminkin lisääntyy nykyisessä sähköisessä maailmassa, ja verkkojournalismin yksi tehtävistä on tavallaan ”katkoa siivet huhuilta” (H4). Verkon luonne itsessään jopa pakottaa toimimaan haastateltavan mukaan näin:

Mä itse asiassa sanoisin, että verkko on jopa pakottanut siihen, että siellä ei voi sanoa ympärilyöreästi. Ehkä aikaisemmin radiossa ja televisiossa oli, että sen pitää puristaa maailma siihen minuuttiin tai 30 sekuntiin, niin sen on voinut sanoa sille vähän ympärilyöreämmin. Verkossa pyritään sellaiseen eksaktiin ja tarkkaan ilmaisuun. (H4)

Muutos näkyy myös itse sanassa verkkotoimittaja. Kuten kerroin tutkimuksen metodiluvussa 5, verkkotoimittajiksi itseään mieltäviä henkilöitä oli yllättävän vaikeaa löytää. Tämä johtui siitä, että mediatalon ulkopuolelta toimittajan paikantaminen johonkin tiettyyn työtehtävään oli lähes mahdotonta. Mediakentän muuttuvien työnkuvien luonne on myös yksi tutkimuksen poikimista jatkotutkimuksen aiheista. Olisi myös mielenkiintoista tietää, onko uutisen jyvittäminen yhdelle kirjoittajalle jotakin sellaista, mikä on katoamassa journalismista.

7.3 Tutkimuksen sudenkuopat

Kuten toin luvussa 5 esiin, haastattelu on tutkimusmetodina hedelmällinen mutta samalla pulmallinen, sillä sen aikana keskustelukumppanit tulkitsevat toisiaan ja pohtivat, mitä tuo toinen mahtaa haluta. (Ks. Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2011, 255.)

Pohdin seuraavassa sitä, miten tämä tutkimus on onnistunut ja mitä olisi voinut tehdä toisin. Haastattelutilanteessa kerroin toimittajille suhtautuvani heidän vastaustensa anonymiyteen erittäin huolella, eikä vastauksia olisi mahdollista jäljittää vastaajiin valmiissa tutkimuksessa. Tein tämän siksi, että halusin valmistella haastateltaville mahdollisimman rennon ja luotettavan oloisen ilmapiirin keskustella aihepiiristä. Oma lähtöolettamukseni oli se, että tällä tavoin saisin haastateltavat kertomaan avoimesti siitä, millä tavoin kiire kurittaa verkkotoimittajan arkea. Haastattelujen jälkeen haastattelijasta tuntui siltä, että jotain jäi saamatta. Yksi syy tälle saattaa olla se, että olen itse toimittaja, ja minulla on omat näkemykseni tutkimukseni aiheena olevasta asiasta. Kun nämä näkemykset eivät aina kohdanneet haastatteluissa tekemieni havaintojen kanssa, tämä voi johtaa tuntemukseen haljusta tutkimustuloksesta. Kyse saattaa olla myös siitä, että koska haastattelun tekijä oli ammattikollega, vastaaja ei halunnut kertoa mitään sellaista, joka ei kuulu hyvän journalistisen tavan mukaiseen työskentelyyn. En väitä, että yksikään tähän tutkimukseen vastanneista pelkäisi tämän tutkimuksen tulosten jollakin tavalla uhkaavan omaa työpaikkaansa. Pikemminkin kyseessä nähdäkseni on se, että äärimmilleen kiristynyt kilpailu työllisyydestä aiheuttaa sen, että toimittaja ei halua puhua ”huonosta” suorituksesta – edes anonymisti pro gradu -tutkielman teemahaastattelussa. Myös Harjun ym. (2017) tutkimuksessa nousi esiin toimittajien itsekritiikki ja epäily siitä, että toimittajat esittävät työnsä laadukkaampana kuin mitä se todellisuudessa on (emt., 122).

Juntunen (2009) muistuttaa pitämään eettisiä harkintaprosesseja kuvailevissa tutkimuksissa mielessä sen, että kyseessä on aina jälkikäteen koostettu kuva prosessista. Tämä mahdollistaa sen, että “jo tehdyille ratkaisuille etsitään jälkeinpäin oikeutetuilta tuntuvia perusteita” (emt., 32).

Juntusen muistutus on hyvä pitää mielessä myös tämän tutkimuksen osalta ja erityisesti siitä syystä, että tutkimushaastattelun tekijä oli oma kollega. Uskon, että tutkimuksestani olisi voinut tulla parempi, jos haastattelut olisi tehnyt joku journalistisen ammatin ulkopuolinen taho. Kerroin aineiston hankintaa käsittelevässä luvussa, että hylkäsin sähköisen kyselylomakkeen aineistonkeruumahdollisuutena. Jatkossa kuitenkin voisi olla hedelmällistä tutkia aihetta myös

laajemman vastaajakunnan näkökulmasta, ja tällöin sähköinen kyselylomake saattaisi olla hyödyllinen. Tosin kuten hyvin tiedämme, aika on tiukoilla nykyajan uutistoimituksissa, joten kyselyihin vastaamisessakin on omat ongelmansa. Jaksako ja ehtiikö verkkotoimittaja vastata kyselylomakkeeseen ainakaan kovin paneutuen?

Oma ongelmansa liittyy kysymyksenasetteluuni. Kysyin toimittajilta, millaisissa tilanteissa he käyttävät eettistä harkintaa ja tukeutuvatko he näissä tilanteissa Journalistin ohjeisiin, minkä lisäksi pureduin haastatteluissa yhteen ohjeista tarkemmin. Sitä vastoin en pyytänyt toimittajia kertomaan, mitä heidän mielestään on eettinen harkinta. Aineiston analysoidessa huomasin, että tämä kysymys olisi voinut olla parempi kartoittamaan sitä, millaisena etiikka näyttäytyy verkkotoimittajan arjessa, sillä siihen vastaamalla haastateltava kertoo itse, mitä etiikka hänestä on.

7.4 Loppusanat

Kysyin tutkimuksen alussa vertauskuvallisesti, onko perusteita jopa ajatella, että profession ”omatunto” on määrittymässä uudelleen. Tätä haastatteluissani pohtivat myös toimittajat, jotka korostivat eettisen harkinnan merkitystä omassa työssään. Toimittajat vaikuttivat hyvin sitoutuneilta henkilö- ja tapauskohtaiseen eettiseen harkintaansa. Journalistin ohjeet nähtiin tältä kannalta lähinnä ohjenuorana omalle työlle. Tässä mielessä voi sanoa, että ammatillinen omatunto todellakin on muuttumassa. Aiemmista tutkimuksista on nimittäin käynyt ilmi, että toimittajat suhtautuvat hyvin ristiriitaisesti tilannekohtaiseen harkintaan. Esimerkiksi Pöyhtärin ym. (2016) tutkimukseen vastanneista kolmannes hyväksyisi tilannekohtaisen harkinnan, mutta puolet oli sitä mieltä, että etiikka ei jousta tilanteen mukaan.

Toimittajat tuntuvat myös suhtautuvan hyvin vaihtelevasti osaan Journalistin ohjeista. Esimerkiksi rikosuutisoinnissa eettinen rima oli hyvin korkealla, mutta uutisten julkaiseminen rajallisten tietojen perusteella nähtiin jopa luonteenomaiseksi sähköiselle viestinnälle.

Esimerkiksi Petteri Ruotsalainen (2003) kysyi freelancer-toimittajien ammatti-identiteettiä käsitelleessä pro gradu -tutkimuksessaan, millaisia eettisiä ongelmia toimittajat ovat kohdanneet. Ruotsalaisen tutkimuksen tuloksista löytyy yhtenevyyksiä omien havaintojeni kanssa, esimerkiksi se, että toimittajat kertoivat käyttävänsä etiikkaa oman harkintakykynsä mukaan. Tutkimuksemme eroavat muun muassa siinä, että Ruotsalainen käytti omissa haastatteluissaan Journalistin ohjeista poimittua, eettisten periaatteiden listaa kun taas itse keskityin erityisesti yhteen kohtaan Journalistin ohjeista. Toinen ero on se, että Ruotsalainen valikoi haastateltavakseen freelancerina toimivia

toimittajia, kun taas tämän tutkimuksen vastaajat olivat työsuhteessa toimivia verkkotoimittajia. Käsittelemme siis samaa aihepiiriä hieman eri tavoin. Kun tutkimuksemme tulokset risteävät siinä, että eettistä harkintaa käytetään tapauskohtaisen harkinnan perusteella, voisi seuraavaksi selvittää, millaiset tapaukset erityisesti nojaavat toimittajan omaan harkintaan ja mitkä Journalistin ohjeisiin.

Mielenkiintoista kaiken kaikkiaan on se, että vaikka perinteiset työympäristöt murenevat ja elämme yt-kierrosten kulta-aikaa, toimittajat tuntuvat jaksavan yhä myös kannatella perinteisiä ammattiin liittyviä arvoja, kuten objektiivisuuden, ajankohtaisuuden ja julkisen palvelun ideaaleja. Samalla tarmolla haastateltavani kertoivat pitävänsä kiinni hyvän laadun tekemisestä. Toimittajat katsovat edelleen olevansa vastuussa laadukkaasta ja virheettömästä työstä paitsi työnantajalleen myös yleisölleen.

Juha Lehtinen ja Manu Haapalainen (2017) kirjoittavat Journalistiliiton ammattilehti Journalistissa, että kuluneen parin vuoden aikana työtahti toimituksissa on kiristynyt äärimmilleen, ja työntekijät alkavat uupua. Kiire ja paine ovat lisääntyneet, kun offlinesta onlineen siirtyneissä toimituksissa vaaditaan yhä enemmän ja parempaa laatua aiempaa niukemmalta henkilöstöltä. Työn kuormittavuutta lisää se, että itse juttujen tekemisen lisäksi niihin tulee lisätä linkkejä ja videoupotuksia ja vielä jakaa tehty sisältö sosiaalisessa mediassa. ”Yt-neuvottelujen pelko lisää stressiä. Potkujen pelossa kaikki eivät uskalla myöntää, etteivät enää jaksaa”, Lehtinen ja Haapalainen (2017, 9–10) kirjoittavat.

Lehtisen ja Haapalaisen esiin nostama huoli saakin minut päättämään tutkielmani jälleen yhteen avoimeen ja lisätutkimusta kaipaavaan kysymykseen, nimittäin siihen, voiko oman työpaikan menettämisen pelko näkyä myös tavoissa, joilla journalistit kokevat noudattavansa eettistä harkintaa. Vinouttaako potkujen pelko keskustelua myös ammattikunnan itsesääntelystä, kun kukaan ei uskalla tai kehtaa myöntää, että etiikka jää kiireen jalkoihin?

Lähteet

Bauman, Zygmunt (2005) *Work, consumerism and the new poor. Issues in society.*

2. painos. Maidenhead: Open University Press. Saatavilla:

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/detail.action?docID=287901> [Viitattu 24.1.2018]

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (2009) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen.*

Tiedonsosiologinen tutkielma. Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Jälkisanat Tapio Aittola ja Vesa Raiskila. 5. Painos. Helsinki: Gaudeamus.

Deuze, Mark (2007) *Media Work.* Cambridge: Polity Press. Saatavilla:

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/detail.action?docID=1175982>

[Viitattu 24.1.2018]

Deuze, Mark (2005) What is journalism? – Professional identity and ideology of journalists

reconsidered. *Journalism* 6(4): 442–464. Saatavilla: <https://doi.org/10.1177/1464884905056815>

[Viitattu 24.1.2018]

Deuze, Mark & Wischge, Tamara (2017) Beyond journalism: Theorizing the transformation of Journalism. *Journalism* 19(2): 165–181. Saatavilla:

<https://doi.org/10.1177/1464884916688550> [Viitattu 24.1.2018]

Eskola, Jari, Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Tampere: Vastapaino.

Saatavilla: <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-768-035-6> [Viitattu 24.1.2018]

Eteläpelto, Anneli (2007) Työidentiteetti ja subjektiiviset rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa.

Teoksessa Eteläpelto, Anneli, Collin, Kaija & Saarinen, Jaana (toim.) *Työ, identiteetti ja oppiminen.* Wsoy: Helsinki, 90–142.

Harju, Auli (2002) Journalistisen työn sääntely ja ammattietiikka. Tutkimusraportti. Journalismin tutkimusyksikkö, Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto. Saatavilla:

<http://www.uta.fi/cmt/tutkimus/comet/julkaisut/journalistiliitto.pdf> [Viitattu 24.1.2018]

- Harju, Auli, Koljonen, Kari & Heinonen, Ari (2017) *YYTEISTÄ uuteen alkuun. Toimittajien kertomuksia mediatyön murroksesta*. Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMET. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0491-1> [Viitattu 24.1.2018]
- Heinonen, Ari (1995) *Vahtikoiran omatunto*. Journalismin itsesääntely ja toimittajat. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-5322-0> [Viitattu 24.1.2018]
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko, Sajavaara, Paula (1997) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Juntunen, Laura (2009) Journalistinen etiikka kriisissä – Kiireen ja kilpailun haasteet ammatilliselle itsekurille. *Media & viestintä* 32(2): 31–47. Saatavilla: <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/62960> [Viitattu 24.1.2018]
- Juntunen, Laura (2011) *Leikkaa-liimaa-journalismia? Tutkimus uutismedian lähdekäytännöstä*. Viestinnän tutkimusraportteja 4/2011. Helsinki: Helsingin yliopisto, sosiaalitieteiden laitos, viestinnän tutkimuskeskus CRC. Saatavilla: http://www.helsinki.fi/crc/Julkaisut/leikkaaliimaa_raportti.pdf [Viitattu 29.9.2017]
- Jyrkiäinen, Jyrki (2008) *Journalistit muuttuvassa mediassa*. Tampereen yliopisto. Journalismin tutkimusyksikkö. Tiedotusopin laitos. Sarja B 50. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7385-2> [Viitattu 24.1.2018]
- Koljonen, Kari (2013) *Kriisi journalismissa. Kansakunnan katastrofit ja muuttuva professio*. Tampere: Tampere University Press. Acta Universitas Tamperensis 1842.
- Koskimäki, Ilona (2015) "Hyvä voi olla niin hirveen monella tavalla". Hyvä toimittajuus työpaikkailmoituksissa ja päällikkötoimittajien puheissa. Pro gradu -tutkielma. Viestinnän, median ja teatterin yksikkö, Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201504171291> [Viitattu 24.1.2018]

- Kunelius, Risto (1998) Modernin myyntitykit. Journalistisen professionaalisuuden pulmat ja haasteet. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Kunelius, Risto (toim.) *Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön*. Helsinki: WSOY, 207–229.
- Mäntylä, Jorma (2004) Journalistin etiikka. Helsinki: Gaudeamus. Saatavilla: <https://www.ellibslibrary.com/tay/951-662-922-9> [Viitattu 24.1.2018]
- Mäntylä, Jorma & Karilainen, Juha (2008) *Journalistietiikan kehitys Suomessa ja Euroopassa*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Journalismin tutkimusyksikkö. Sarja B49. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7262-6> [Viitattu 24.1.2018]
- Nikunen, Kaarina (2011) *Enemmän vähemmällä: laman ja teknologisen murroksen vaikutukset suomalaisissa toimituksissa 2009–2010*. Journalismin tutkimusyksikkö. Viestinnän, median ja teatterin yksikkö. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8418-6> [Viitattu 24.1.2018]
- Pietilä, Kauko (2012) *Journalismi ammattina. Journalistiprofession teoria*. Helsinki: Hakapaino.
- Pöyhtäri, Reeta, Väliverronen, Jari & Ahva, Laura (2014) *Mistä on suomalainen toimittaja tehty? Worlds of Journalism -surveyyn tuloksia Suomesta*. Tampereen yliopisto. Viestinnän, median ja teatterin yksikkö. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9506-9> [Viitattu 24.1.2018]
- Pöyhtäri, Reeta, Väliverronen, Jari & Ahva, Laura (2016) Suomalaisen journalistin itseymmärrys muutosten keskellä. *Media & viestintä* 39(1): 1–23. Saatavilla: <https://doi.org/10.23983/mv.61434> [Viitattu 24.1.2018]
- Raittila, Pentti & Koljonen, Kari (2009) Kriisijournalismia ennen ja nyt. *Media & viestintä* 32(2): 48–66. Saatavilla: <file:///C:/tilap/572-1-1114-1-10-20151002.pdf> [Viitattu 2.2.2018]
- Ruotsalainen, Petteri (2003) Vapaat toimittajat. Haastattelututkimus freelancer-toimittajien ammatti-identiteetistä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/handle/10024/91249> [Viitattu 24.1.2018]

Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo, Hyvärinen, Matti (toim.) (2011) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino. Saatavilla: <https://www.ellibslibrary.com/book/978-951-768-309-8> [Viitattu 24.1.2018]

Sipola, Vilma (2016) ""Tunnenko mä ton nyt liian hyvin": paikallislehden ja paikallisten toimijoiden suhteet toimittajien näkökulmasta. Journalistiikan pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, viestinnän, median ja teatterin yksikkö. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201603161331> [Viitattu 24.1.2018]

Stenius, Yrsa (2002) Julkaise ja harkitse. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle & Heinonen, Ari (toim.) *Mediaetiikan kipupisteet*. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin laitoksen julkaisuja. Sarja C35/2002, 94–98. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-5392-1> [Viitattu 24.1.2018]

Tiilikka, Päivi (2011) Julkisen sanan neuvosto hyvän lehtimiestävän tulkitsijana ja määrittelijänä. Teoksessa *Tekijän oikeudet? Viestintäoikeuden vuosikirja 2010*. Helsingin yliopisto, Kansainvälisen talousoikeuden instituutti. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki: Hakapaino, 173–194.

Väliverronen, Esa (2009) Journalismi kriisissä? Teoksessa Väliverronen, Esa (toim.) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 13–31. Saatavilla: <https://www.ellibslibrary.com/tay/9789524956796> [Viitattu 24.1.2018]

Vähäsantanen, Katja (2007) Ammatillisen opettajan ammatti-identiteetti muutoksessa. Teoksessa Eteläpelto, Anneli, Collin, Kaija & Saarinen, Jaana (toim.) *Työ, identiteetti ja oppiminen*. Helsinki: Wsoy, 156–176.

Julkaisemattomat lähteet

Huotari, Susanna (1999) Kolkuttaako omatunto? Haastattelututkimus uutistoimittajan etiikan ihanteista ja arjesta. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.

Kuistiala, Anu (1992) Etiikan klassikot ja journalistin eettinen ajattelu. Persianlahden sodan ja Suomen EY-uutisoinnin tarkastelua moraalifilosofian näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.

Verkkolähteet:

Journalistin ohjeet. Saatavilla: http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/ [Viitattu 24.1.2018]

Aikakauslehdet

Vehkoo, Johanna (2014) Lisää etiikkaa arkeen. Ylen etiikkapomon Riitta Pihlajamäen henkilöhaastattelu. 16.10.2014 *Journalisti* 90 (12): 6–7. Saatavilla: <https://www.journalisti.fi/artikkelit/2014/12/lis-etiikkaa-arkeen/> [Viitattu 24.1.2018]

Lehtinen, Juha & Haapalainen Manu (2017) Nopeammin, sirpaleisemmin, sekavammin. Reportaasi. 20.10.2017 *Journalisti* 93(12): 8–11. Saatavilla: <https://www.journalisti.fi/artikkelit/2017/12/nopeammin-sirpaleisemmin-sekavammin/> [Viitattu 24.1.2018]

Liitteet

LIITE 1

Tutkimushaastattelun kysymysrunko

KYSYMYKSET

1. Työtehtävät ja niiden mahdollinen muutos

- Kuvaile lyhyesti työtehtäviäsi.
- Onko työn luonne verkkotoimituksessa muuttunut urasi aikana?
- Millaisia muutoksia olet huomannut?

2. Mennään työhön verkkotoimittajana

- Millaisia haasteita verkkotoimittaja kohtaa arjessaan?
- Entä mahdollisuuksia
- Miltä verkon moninaiset taitovaatimukset tuntuvat?

3. Käsitellään seuraavaksi toimittajien etiikkaa

- Millaisissa tilanteissa käytät eettistä harkintaa?
- Käytätkö Journalistin ohjeita tilanteissa, joissa tarvitaan eettistä harkintaa?
- Ovatko ohjeet synkassa toimittajien arkitodellisuuden kanssa?

4. Mennään tarkemmin uutisten julkaisemiseen silloin, kun tietoa on saatavilla rajallisesti

- Journalistin ohjeiden mukaan juttujen taustat tulee kartoittaa mahdollisimman hyvin, mutta uutisen voi julkaista rajallistenkin tietojen perusteella
- Lue kohta 13. ”Uutisen voi julkaista rajallistenkin tietojen perusteella. Raportointia asioista ja tapahtumista on syytä täydentää, kun uutta tietoa on saatavissa. Uutistapahtumia on pyrittävä seuraamaan loppuun saakka.”
- Mitä mieltä olet kohdasta 13?
- Milloin uutisen voi sinun mielestäsi julkaista rajallisten tietojen perusteella?
- Millaisiin lähteisiin luotat tällaisessa tilanteessa?
- Onko kiireellä jonkinlainen vaikutus lähdekritiikkiin?

- Journalistin ohjeissa lukee myös, että raportointia asioista on syytä täydentää, kun uutta tietoa on saatavissa. Millä tavoin tämä toteutuu toimituksen arjessa?
- Miltä uutisen julkaiseminen rajallisten tietojen perusteella tuntuu?
- Brittitutkija Natalie Fenton arvioi, että toimituksissa siedetään aiempaa enemmän virheitä. Mitä mieltä olet tästä väittämästä?

5. *Journalistin ohjeet (paluu)*

- Vaikuttavatko Journalistin ohjeet siihen, miten koet itsesi toimittajana?
- Entä ihanteisiin siitä, millainen on hyvä toimittaja?

6. *Ovatko ajatuksesi journalistisista ihanteista muuttuneet urasi aikana? Jos kyllä, miksi?*

7. *Kerro vielä, millainen on hyvä verkkotoimittaja.*

8. *Mitä muuta sinulle tulee käsitelystä aihepiiristä mieleen?*

Taustatiedot

- Kauanko olet työskennellyt toimittajana?
- Kuinka kauan verkkotoimituksessa?